

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI

TÜRKİYE’DE İSLAMCILIK VE MİLLİ GÖRÜŞ
PARTİLERİN DIŞ POLİTİKASI

HAZIRLAYAN
Zafar Ahmad QARİZADA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN:
Dr. Öğr. Üyesi. BELGİN UÇAR KOCAOĞLU

KONYA-2019

İÇİNDEKİLER

İçindekiler.....	i
Bilimsel Etik Sayfası.....	iv
Tez Kabul Formu.....	v
Özet.....	vi
Abstract.....	vii
Önsöz.....	viii
Kısaltmalar.....	ix
Giriş.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM TÜRKİYE’DE İSLAMCILIK DÜŞÜNCESİ

1.1. İslamcılığın Kavramsal Çerçevesi.....	3
1.2. İslamcılığın Ortaya Çıkışı.....	6
1.3. Osmanlı Döneminde İslamcılık.....	8
1.4. Cumhuriyet Döneminde İslamcılık.....	12
1.4.1. Tek Partili Dönemde İslamcılık.....	12
1.4.2. Çok Partili Dönemde İslamcılık.....	14
1.4.2.1. Çok Partili Dönemde II.Nesil İslamcılığa Geçiş Süreci.....	14
1.4.2.2. II. Nesil İslamcılığı ve Milli Görüş’ün Partileri.....	16
1.4.2.2.1. Milli Nizam’ın Kuruluş ve Kapatılış Süreci.....	17
1.4.2.2.2. Milli Selamet’in Kuruluş ve Koalisyon Dönemi... ..	24
1.4.2.2.3. Refah Partisinin Kuruluş ve İktidarı.....	29
1.4.2.2.4. Fazilet Partisinin Kuruluş ve Kapatılış Süreci.....	32
1.4.2.2.5. Saadet Partisinin Kuruluşu.....	33

İKİNCİ BÖLÜM MİLLİ GÖRÜŞ PARTİLERİNİN DIŞ POLİTİKASI

2.1. Milli Nizam Partisinin Dış Politikası.....	35
2.1.1. Dış Politikanın Tanımı ve Amacı.....	35
2.1.2. Dış Politikanın Özellikleri.....	36

2.1.2.1. Milli ve Müstakil Oluşu.....	36
2.1.2.2. Şahsiyetli Oluşu.....	38
2.1.3. Ortak Pazar.....	39
2.2. Milli Selamet Partisinin Dış Politikası.....	40
2.2.1. Milli Selamet Partisinin Programında Dış Politika.....	40
2.2.2. Kıbrıs Barış Harekatı.....	40
2.2.2.1. Kıbrıs Barış Harekatı'nın Başlaması ve Sona Ermesi.....	41
2.2.2.2. Kıbrıs Barış Harekatı'nda Erbakan'ın Rolü.....	42
2.3. Refah Partisinin Dış Politikası.....	44
2.3.1. Refah Partisinin Programında Dış Politika.....	44
2.3.2. Türkiye'nin Yabancı Ülkelerle İlişkisi.....	45
2.3.2.1. Müslüman Ülkelerle İlişki, İslam Birliğine Vurgu ve Atılan Adımlar.....	45
2.3.2.1.1. Körfez Krizi.....	45
2.3.2.1.2. Erbakan'ın Tartışılan Gezileri.....	46
2.3.2.1.3. D-8 Projesi ve Kuruluşu.....	47
2.3.2.2. Türkiye'nin Müslüman Olmayan Ülkelerle İlişkisi.....	49
2.3.2.2.1. Türkiye'nin İsrail'le İlişkisi.....	49
2.3.2.2.2. Türkiye'nin ABD ile İlişkisi.....	51
2.4. Fazilet Partisinin Dış Politikası.....	52
2.4.1. Fazilet Partisinin Programında Dış Politika.....	52
2.4.2. Türkiye'nin Avrupa Birliğine Giriş Sorunu.....	54
2.5. Saadet Partisinin Dış Politikası.....	56
2.5.1. Saadet Partisinin Programında Dış Politika.....	56
2.5.2. Erbakan'ın Dış Politika Alanında İktidarlara Eleştisi.....	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MİLLİ GÖRÜŞ PARTİLERİNİN FİLİSTİN POLİTİKASI

3.1. Milli Nizam Partisinin Filistin Politikası.....	61
3.2. Milli Selamet Partisinin Filistin Politikası.....	62
3.2.1. Kudüs İçin Dışişleri Bakanı Gensorusu.....	65
3.2.2. Konya'da Kudüs Mitingi.....	66

3.3. Refah Partisinin Filistin Politikası.....	67
3.3.1. Filistin'e Asker Gönderilmesi.....	68
3.3.2. Erbakan'ın Filistin'i Savunması	79
3.4. Fazilet Partisinin Filistin Politikası.....	70
3.5. Saadet Partisinin Filistin Politikası.....	71
3.5.1. Saadet Partisinin Seçim Beyannamelerinde Filistin Sorunu	71
3.5.2. Saadet Partisinin Filistinli Taraflara Bakışı.....	73
3.5.3. Çağlayan Mitingi.....	73
3.5.4. Mustafa Kamalak'ın Filistin Politikası.....	74
3.5.5. Temel Karamollaoğlu'nun Filistin Politikası.....	76
Sonuç.....	77
Kaynakça.....	80

 KONYA	<p>T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü</p>	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	---	---

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Zafar Ahmad QARİZADA		
	Numarası	138104011006		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı/ Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi. Belgin UÇAR KOCAOĞLU		
Tezin Adı	Türkiye’de İslamcılık ve Milli Görüş Partilerinin Dış Politikası			

XVIII ve XIX. yüzyıllar arasında zayıflamaya başlayan İslam dünyası Batıya tepki olarak İslamcılık düşüncesini dış politika alanında kullanmıştır. Milli Görüş Hareketi adı altında kurulan tüm partilerin programı ve seçim beyannamelerinde dolaylı veya dolaysız bir şekilde İslamcı söyleme vurgu yapılmıştır. Türkiye’de XXI. yüzyılın İslamcı lideri olarak bilinen Erbakan gerek muhalefet döneminde gerekse iktidarda ortak olduğu dönemde ABD ve İsrail karşı politika izlemiştir. Bu tezin temel amacı Türkiye’de Milli Görüş partilerinin Filistin politikalarını analiz etmektir. Bu kapsamda çalışmada Milli Görüş partilerinin programları, seçim beyannameleri ve partilerin lider ve yöneticilerinin konuşmaları incelenerek Filistin politikaları analiz edilmiştir

Anahtar Kelimeler: İslamcılık, Dış politika, Milli Görüş, Necmettin Erbakan

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTITÜSÜ
--	---	--

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Zafar Ahmad QARİZADA		
	Student Number	138104011006		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)		
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Dr. Öğr. Üyesi. Belgin UCARKOCAOGLU		
	Title of the Thesis/Dissertation	İslamic Wiew in Turkey and Foreign Policies of National View Parties		

The Islamic world, which began to weaken during the XVIIIth and XIXth centuries, used the Islamist ideology in its foreign policy in response to the West. In the program and election manifestos of all parties established under the name of *the Milli Gorus Movement*, Islamist discourse and Ottoman culture were emphasized either directly or indirectly. Erbakan, known as the Islamist leader of Turkey in the XXIth century, pursued an anti-US and Israel policy both in the period of opposition and in the period of power. The main objective of this thesis is to analyze the Palestine policy of *Milli Gorus* Parties in Turkey. In this context, the programs, election manifestos and speeches of the leaders and spokespersons of the *Milli Gorus* Parties were examined and it was concluded that these parties had observed an Islamist policy on Palestine issues

Key Words: *İslamist, Foreign Policy, Milli Gorus, Erbakan.*

ÖNSÖZ

Uluslararası ilişkiler ve dış politikanın oluşturulması ve geliştirilmesinde ideolojilerin rolü inkar edilemez. XIX. yüzyılda Batının işgaline tepki olarak doğan İslamcılık ideolojisi de dış politika alanında ortaya çıktığı tarihten itibaren kullanılmaya başlanmıştır. İslamcılık ideolojisine Osmanlı döneminde Abdülhamid Han en çok başvururken Cumhuriyet döneminde genel anlamda Milli Görüş ve özel anlamda Necmettin Erbakan başvurmuştur. Milli Görüş Hareketi, İslami kimliğiyle öne çıkan ve bu kimlikle diğer İslamî hareketlere model teşkil eden bir İslami hareket olup İslamı ferdi alandan toplumsal ve siyasal alana taşıyarak Türk dış politikasında bir çığır açmıştır. Her konuda olduğu gibi Türk dış politikası alanında da diğer siyasi partilerden farklı düşünerek değişik icraatlara imza atması bakımından gerek Milli Görüş partilerinin gerekse lideri olan Necmettin Erbakan'ın dış politikası hala önemini korumaktadır.

Bu konuyu seçmemde bana yardımcı olan eski danışmanım Prof. Dr. Şaban Tanıyıcı hocama ve bu çalışmada hiçbir yardımını benden esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi. Belgin Uçar Kocaoğlu hocama şükranlarımı sunarak minnettarlığımı bildirmek isterim. Ayrıca çalışma sırasında her türlü desteği sağlayan eşime ve tezimi okuyan Dr. Bahattin Alphan ve Dr. Mahmut Samar hocalarıma da şükranlarımı sunuyorum.

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
AKP	Adalet Kalkınma Partisi
AP	Adalet Partisi
AT	Avrupa Topluluğu
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
byy.	Baskı Yeri Yok
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CGP	Cumhuriyetçi Güven Partisi
DP	Demokrat Partisi
FKÖ	Filistin Kurtuluş Örgütü
FP	Fazilet Partisi
MNP	Milli Nizam Partisi
MSP	Milli Selamet Partisi
RP	Refah Partisi
ts.	Tarihsiz
S.	Sayı
s.	Sayfa
ss.	Sayfa Arası

GİRİŞ

Tarih boyunca farklı toplumlar yenilgiye uğradıklarında bu durumdan kurtulmak için herhangi ideoloji veya inanç sistemine sarılmışlardır. XVIII ve XIX. yüzyıllar arası İslam dünyası da Batıya karşı üstünlüğünü kaybedip çözülüş sürecine girince bu durumdan kurtulmak için İslamcılık düşüncesine sarılmıştır. Bu yenilgi ve çözülüşe çare bulmak için İslamcılığı dış politika alanında Osmanlı padişahlarından Abdülaziz ve II. Abdülhamit kullanmıştır. Dış politika alanında kullanılan İslamcılık nisbi bir başarı sağlasa da Cumhuriyetin kurulmasıyla beraber bu düşünce atılarak yerine Batıcılık hakim kılınmıştır. Çok partili sisteme geçilmeyle beraber canlanan İslamcılık 1970'lerden sonra Milli Görüş Hareketinin kurduğu partilerde kendini göstermiştir. Batıcılık düşüncesine bir alternatif olarak doğan İslamcılık düşüncesinin dış politikaya yansımaları Milli Görüşün lideri Necmettin Erbakan tarafından gerçekleştirilmiştir. Erbakan 1996 yılında Başbakan olduğunda ABD ve İsrail eleştirerek İslam Birliğini savunmuş ve D-8 projesini kurmuştur. İslamcılığın dış politika alanında hem Osmanlı döneminde hem de Cumhuriyet döneminde kullanılması veya kullanılmaya çalışılması açısından bakıldığında da İslamcılığın Türk dış politika alanında hala önemini koruduğu söylenebilir.

Araştırmanın konusu *Türkiye’de İslamcılık ve Milli Görüş Partilerinin Dış Politikası*’dır. Bu çalışmada İslamcılığın tarihçesi, İslamcı partilerin seyri ve Filistin başta olmak üzere İslam ülkeleriyle ilişkiler ele alınacaktır. Türkiye’de İslamcı partilerin getirdiği bazı düşünceler diğer partiler tarafından kabul görmemektedir. Örneğin Milli Görüş’e bağlı partiler ve Erbakan İslam’ın hak anlayışı ve faiz yasağına dayanarak Türkiye’nin AB üyeliğine sıcak bakmamaktadır..

Bu çalışmanın temel amacı Milli Görüş partilerinin, programları, seçim beyannameleri ve partilerin lider ve yöneticilerinin konuşmaları inceleyerek Filistin politikalarını analiz etmektir.

Türkiye’de İslamcı partilerin kurucusu ve ilk temsilcisi olarak bilinen Necmettin Erbakan’ın dış politikası hakkında Ali Balcı’nın *Türkiye Dış Politikası*, William Hale’in *Türk Dış Politikası*, Haydar Çakmak’ın derlemesinden oluşan *Liderlerin Dış Politika Felsefesi ve Uygulamaları* gibi eserler genel bir bilgi

sunmaktadır. 2005 yılında Özyanık Seçil tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanan *Refahiyol Hükümetinin Dış Politikası*, 2009 yılında Efecan İnceoğlu tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanan *Türkiye’de Siyasal İslamcılığın Evrimi ve 2012 yılında Fatma Demir tarafından hazırlanan Türkiye’de İslamcılık Söylemi Milli Görüş’ten AK Partiye* gibi tezler Milli Görüş ve onun dış politikasıyla ilgili çalışmalar ise doğrudan bu tezde seçilen konunun içeriği ve vermek istediği mesajlar bakımından farklılık göstermektedir.

Türkiye’de İslamcılık ve Milli Görüş Partilerin Dış Politikası adlı bu çalışma üç temel bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde Türkiye’de İslamcılığın tarihsel süreci anlatılacaktır. Bu bölümde Osmanlı döneminde İslamcılık ve Cumhuriyet döneminde İslamcılık konuları ele alınacaktır. Ayrıca Cumhuriyet döneminde İslamcılığın siyasal alanda temsilcisi olan Milli Görüşün Partileri hakkında bilgili verilecektir. İkinci bölümde, Milli Görüş Partileri olan MNP, MSP, RP, FP ve SP’nin dış politikası incelenecektir. Üçüncü bölümde ise Türkiye’de İslamcılığın temsilcisi olan Milli Görüş partilerinin Filistin politikası değerlendirilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE İSLAMCILIK

Türkiye’de İslamcılık başlığı altında bu ideolojinin kavramsal çerçevesi ve tarihi seyri, Osmanlı döneminde İslamcılık ve Cumhuriyet döneminde İslamcılık konuları incelenecektir.

1.1. İslamcılığın Kavramsal Çerçevesi

Birçok sosyal ve siyasal kavramda olduğu gibi İslamcılık kavramı da tarihsel süreç içerisinde birçok değişim ve dönüşüm aşamalarından geçtiği ve ideolojik değerlendirmelere maruz kaldığı için ortak bir tanımı bulunmayan kavramlardan bir tanesidir.¹ Doğan’a göre Modern Arapça’da “İslamcılık” kelimesinin tam bir karşılığı bulunmamaktadır. Ona göre XIX. yüzyılın sonlarında İslam dünyasında yaygın olarak kullanılmaya başlanan “İttihad-ı İslam” kavramı etrafında dile getirilen düşünceler Batı’da “Panislamizm” veya “İslamizm” olarak ifade edilmiştir. İslamcılık da Fransızca terimin tercümesi olarak Türkçe literatüre girmiştir.² İslamcılık kavramının menşei hakkında çok fazla tartışma bulunmamakla beraber İslamcılığın hangi manaya geldiğine dair farklı yorumlar yapılmıştır. Erkilet’e göre İslamcılık konusundaki yorum farklılıkları büyük oranda tanım farklılıklarından kaynaklanıyor. Ona göre tanımsal düzeyde yapılan üç temel hatanın varlığından söz etmek mümkündür. Birincisi, tanım yapılırken İslamcılık ile İslam arasında ayırım yapma çabasına girmek suretiyle İslamı olumlarken, İslamcılığı salt bir ideolojiye indirgeyerek mahkûm etme eğilimidir. İkincisi, İslamcılığı moderniteye tepki olarak ortaya çıkmış temel değil türev bir kategori olarak ele alarak modern/modernist olarak tanımlama ve bu bakış açısının bir sonucu olarak da modernleştikçe zamanla ortadan kalkacağını iddia etme eğilimidir. Üçüncüsü ise İslamcılıkla İslami hareketler arasındaki ilişkiden hareketle İslamcılığı siyasal İslam tezine bağlama ve giderek terörizm ile özdeşleştirme eğilimidir. İslamcılıkla İslam arasında ayırım koyma eğilimi esas alınarak tanım yapılırsa; İslamcılık İslam’ın siyaset, ekonomik ve

¹ Hulusi Şentürk, *İslamcılık- Türkiye’de İslamcı Oluşumlar ve Siyaset*, Çıra Yayınları, İstanbul, 2011, s. 17.

² Doğan D. Mehmet, “ İslamcılık: Bir Adlandırma Meselesi”, *Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi Sempozyum Tebliğleri*, der: İ. Kara ve A. Öz, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2013, s. 126.

toplumsal ilişkilerle alakalı hükümlerinin toplumsal hayattan dışlanması yol açtığı meşruiyet krizine bir yanıt olarak ortaya çıkmıştır. Bu açıdan İslamcılık, İslam'ın Toplumsal hayatta dışlanmasını engellemeye yönelik geliştirilen düşünceler bütünüdür.³

Başdemir, İslamcılığı bir siyasi ideoloji olarak tanımlamaktadır. Ona göre İslamcılık, Müslümanların Batı karşısında güçsüz hale gelmesine ve sömürgeleşmesine karşı bir tepki olarak Müslüman coğrafyada ortaya çıkan entelektüel bir hareket ve siyasi bir ideolojidir.⁴ Mümtaz'er Türköne göre İslamcılık, İslam'ı inanç, düşünce ahlak, siyaset, idare ve hukuk bakımından hayata hakim kılmak, Müslümanlar arasında birlik ve dayanışmayı tesis ederek İslam ülkelerini Batı karşısında geri kalmışlıktan kurtarmak amacına yönelik bir çözüm arayışı olarak XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı aydınlar tarafından dile getirilmeye ve tartışılmaya başlayan dini- siyasi ideolojidir.⁵

Yavuz'a göre siyasal İslamcılık: Türkiye'de siyaseten faal Müslümanların 'cemaat', 'kimlik', 'benlik' ve 'adalet' fikirlerini ifade etmek için İslami sembol ve kurumları kullanması, daha da önemlisi, kendi modernlik anlayışlarını oluşturmak için İslam'dan yararlanmasıdır. İslami sosyal hareketler, Osmanlı-İslam kültürünü yeniden canlandırmak için çabalamak suretiyle, kendileriyle birlikte tamamıyla yeni bir şey getirmişlerdir. O şey de akıl ve ispatın gerekleriyle rasyonelleştirme ve İslamın içsel olarak sekülerleşmesidir.⁶ Aynı şekilde İslamcılığı modernleşmeye tepki olarak doğan ve kendisinin modernist tanımlama kategorisine girecek şekilde tanımlayan Türk'e göre siyasal İslam, İslam toplumlarının batı modernleşmesinin karşısında oluşturduğu İslam'dan daha çok İslamiyet'e dayalı modernizmle etkileşimli düşünce ve eylemlerinin bütünüdür.⁷

³ Alev Erkilet, "II. Dünya Savaşı Sonrası Şartlarda 'Arı-Duru' Bir İslam Anlayışı: Ercümen Özkın, İktibas ve İslam Partisi Deneyimi", *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi Sempozyum Tebliğleri*, 2013, s. 505-506.

⁴ Hasan Başdemir, "İslamcılık", *Siyasi İdeolojiler*, der: B. Kalkan, H.Y. Başdemir, Adres Yayınları, Ankara, 2017, s. 252.

⁵ Mümtaz'er Türköne, "İslamcılık", *DİA*, s. 60.

⁶ Hakan Yavuz, *Modernleşen Müslümanlar: Nurcular, Nakşiler, Milli Görüş ve AK Parti*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 15.

⁷ Resul Türk, "Türkiye'de siyasal İslam'ın Örgütlenme Faaliyetler", *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, Yıl: 2015, Sayı:3. s. 100.

İslamcılıkla ilgili birçok yazı ele alan yazar İsmail Kara bu konuda daha geniş ve kapsamlı bir tanım ortaya koymaya çalışır. Ona göre İslamcılık, İslam'ı bir bütün olarak yeniden hayata hakim kılmak ve akılcı bir metotla Müslümanları ve İslam dünyasını batı sömürgesinden, zalim ve müstebit yöneticilerden, esaretten, taklitten ve hurafelerden kurtarmaktır. Ayrıca medenileştirmek, birleştirmek ve kalkındırmak uğruna yapılan ve aktivist, modernist ve eklektik yönleri baskın olan siyasi, fikri ve ilmi çalışmaların, arayışların teklif ve çözümlerin bütününe ihtiva eden bir harekettir.⁸

Yukarıdaki yapılan tanımlara baktığımızda yazarların her biri yaptıkların tanımlarda farklı şeyler üzerinde vurgu yapmıştır. Bu tanımlardan en geniş ise İsmail Kara'ya ait olsa da bu tanımların hemen hemen hepsinde İslamiyet'i hayatın bütün alanlarına hakim kılmak ve İslam ülkelerini sömürgecilik veya geri kalmışlıktan kurtarıp Müslümanların birliğine vurgu vardır.

Doktrine baktığımızda İslamcılık kavramının yerine siyasal İslam, İttihad-i İslam ve Panislamizm kavramlarının da kullanıldı görülmektedir. Dolayısıyla bu kavramlar için kullanılan tanımlar İslamcılık için de geçerlidir. Gerek İslamcılık gerekse onun yerine kullanılan kavramları incelediğimizde bunlardan batı karşısında ezilen Müslüman toplumun kurtuluşunun amaçlandığını görüyoruz.

İslamcılığı savunan kesimin de kendi içinde iki temel gruba ayrıldığı görülmektedir. Bunlardan birincisi İslam'ın asr-ı saadete (İslam'ın özüne) dönülmesini, ikincisi ise değişen çağın ihtiyaçlarına göre yorumlanmasını savunmaktadır.⁹ İslamcılar düşünce ve teorilerinin merkezine İslam'ın özüne ilişkin üç temel varsayımlarını yerleştirmişlerdir. Birincisi; İslam sadece inanç, ibadet ve ahlak konularıyla ilgili değil; aynı zamanda ekonomik, sosyal ve siyasî hükümleriyle toplumsal hayatın tüm alanlarını düzenleyen bir dindir. İkincisi; İslam kalkınmaya engel değildir. Müslümanların geri kalış sebepleri kendilerinin dinden uzaklaşmaları, dinlerini yanlış anlayıp hayatlarına uygulamaları veya yanlış uygulamalarıdır. Üçüncüsü ise; İslam ana kaynaklara dönülerek doğru bir şekilde öğrenilir ve yeniden

⁸ İsmail Kara, *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi*, Cilt I, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011, s. 17.

⁹ Türk, *a.g.m. AHD*, s. 102.

çağın ihtiyaçlarına göre yorumlanırsa çağın bütün sorunlarına cevap verebilecek yetiye sahip olacaktır. Böylece Müslümanlar eski güçlerine kavuşabileceklerdir.¹⁰

Türkiye’de ve diğer İslami ülkelerde faaliyet gösteren İslami hareketlerin büyük bir kısmı kendilerini “İslamcı” olarak değil de Müslüman olarak gösterme eğilimindedir. Bu değerlendirme dikkate alındığında “İslamcılık” kavramının daha çok dışarıdan bakanlar tarafından kullanıldığı kanısına varılabilir.¹¹ Nitekim günümüzde Türkiye’de İslamcı olarak bilinen şahıs veya örgütler bu kavrama aidiyetini açıkça dile getirmekten kaçınmaktadırlar.

1.2. İslamcılığın Ortaya Çıkışı

İslamcılıkla ilgili çalışılan kaynaklara baktığımızda bu kavramın XIX. yüzyıla kadar geri götürüldüğüne şahit oluyoruz. Onun için kimi yazarlar İslamcılığın XIX. yüzyıldan önce olmadığı görüşüne sahiptir. Bunun nedeni ise zaten Müslüman bir toplumun meşruiyetini İslam’dan alan bir devlet yapısına sahip olması ve İslami kuralların uygulandığı bir toplumda İslamcılık gibi bir kavramın üretilmesine ihtiyaç olmamasıdır.¹²

İslamcılık ideolojisinin ne zaman ortaya çıktığına değinmeden önce bu ideolojiye sebebiyet veren şeylerin neler olduğu üzerinde durmamızda fayda vardır. Araştırmacı Tunaya İslam’ın geri kalış sebeplerini başka bir ifadeyle İslamcılığı hazırlayan sebepleri iç ve dış sebepler olmak üzere iki kategoriye ayırmıştır: Müslümanların geri kalmalarına sebebiyet veren iç sebebi Müslümanların tembel ve gaflet içinde olmalarına ve zamanla Müslüman toplum ve hükümlerin dinden uzaklaşmasına bağlamaktadır.¹³ Tunaya’nın zikrettiği hususa ilave olarak dinin yanlış anlaşılması İslamcılığı hazırlayan sebepler arasında sayılabilir.¹⁴ Müslümanların geri kalmalarının dış sebebi ise Batı’nın Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki ağır baskısıdır.¹⁵ Bulaç, bunu İslamcılık düşüncesinin oluşmasına

¹⁰ Şükrü Karatepe, *Siyasi İdeolojiler*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2014, ss. 205-206.

¹¹ Guida Michelangelo, Ömer Çaha, “İslamcılık”, *Dünyada ve Türkiye’de Siyasal İdeolojiler*, der. Ö. Çaha, Orion Kitabevi, Ankara, 2013, ss. 564-565.

¹² Ali Bulaç, “İktidar Mücadelesinde İslam’da Meşruiyet Arıyorlar”, *Nokta Dergisi*, S. 5-13, İstanbul, 1997, s. 24.

¹³ Tarık Z. Tunaya, *İslamcılık Cereyanı*, Baha Matbaası, İstanbul, 1962, s. 5.

¹⁴ Sönmez Kutlu vd..., *İslam Düşünce Ekolleri*, Ankara, 2006, s. 470.

¹⁵ Tunaya, *a.g.e.*, s. 6.

sebebiyet veren faktörler arasında saymaktadır. Ona göre 1856 tarihli Islahat Fermanı Osmanlı iktidar eliti, uleması ve Müslüman tebea üzerinde derin etkiler bırakmıştır. İslamcılık tümüyle olmasa bile bir yönüyle Islahat'la birlikte doğan aleyhteki konjonktüre karşı bir tepki olarak çıkmıştır.¹⁶ İslamcılık düşüncesi de Osmanlı İmparatoru dağılmaya başlayınca kurtarıcı bir kimlik olarak ortaya çıkmıştır.

İslamcılık üzerine yazı yazan birçok yazar bu kavramın ne zaman ortaya çıktığı hususunda aynı görüşü paylaşmamaktadır. İsmail Kara gibi birçok yazar İslamcılığın II. Meşrutiyetten sonra ortaya çıktığı görüşündeler.¹⁷ Türköne, genel eğilime muhalif olarak İslamcılığın doğuşunun 1867-1873 tarihleri arasında gerçekleştiğini ileri sürmektedir. Türköne'ye göre 1867-1873 yıllar arasında İttihad-İslam fikri "İslamlık fikri teşkili" gibi ibarelerle karşımıza çıkmaktadır. Mümtaz'er İslamcılığı II. Meşrutiyetten sonra başlatmanın hata olduğunu, bu durumda 40 yıl önce başlatılan bir ideolojinin tecrübe ve birikiminin hesaba katılmadığını altını çizer. En çok karışıklığa yol açan tarihlendirme hatalarından biri İttihad-i İslam fikrini Abdülhamid'e veya Abdülhamid dönemine mal eden yaklaşımlardır. Bu yaklaşıma göre İttihad-i İslam Abdülhamid tarafından uygulanmaya konulan bir politikadır. Halbuki İttihad-i İslam fikri Abdülhamid'den çok önce ortaya atılmış, geliştirilmiş ve Abdülaziz döneminde somut örnekleriyle bir dış politika faktörü olarak var olmuştur. Abdülhamid de kendisinden önce uygulanan İttihad-İslam'ını dış politika alanında etkin bir biçimde kullanmıştır. Yoksa bu düşüncenin ilk defa Abdülhamid döneminde ortaya çıktığı anlamına gelmez.¹⁸ Türköne bu görüşünü desteklemek için 1869 yılında Hürriyet gazetesinde ilk defa "İttihad-ı İslam" kavramının kullanıldığına dikkat çekmektedir.

İslamcılık resmi olarak Abdülaziz döneminde İttihad-i İslam şeklinde kullanılmaya başlanıp belirgin bir siyasal araç olarak II. Abdülhamid Han döneminde devlet düşüncesinde yer bularak siyasal bir araç olarak yaygınlaşmıştır. İslamcılık düşüncesinin toplumsal alanda düşence hareketi olarak II. Meşrutiyetin ilan

¹⁶ Ali Bulaç, "İslam'ın Üç Siyaset Tarzı Veya İslam'ın Üç Nesli", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce*, ed. Tanıl Bora, Murat Gültekin, VI, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 48.

¹⁷ Kara, *a.g.e.*, s. 36; Kutlu *a.g.e.*, s. 470.

¹⁸ Mümtaz'er Türköne, *Siyasal İdeoloji Olarak İslamcılığı Doğuşu*, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s. 33.

edilmesiyle başlamıştır.¹⁹ İslamcılık fikrinin doğuşu hangi tarihe denk gelirse gelsin İmparatorluğu ve Müslüman toplumunu kurtarmak için özellikle dış politika alanında kullanılmıştır. İslamcılık bu konuda büyük bir başarı yakalayamadıysa da nisbi bir başarı elde etmiştir.

1.3. Osmanlı Döneminde İslamcılık

Osmanlı dönemindeki İslamcılık Cumhuriyetin kuruluşuna kadar ilk nesil İslamcılık olarak kabul edilir.²⁰ Her ne kadar Türköne, İslamcılık veya İttihad-i İslam'ın Abdülaziz döneminde dış politikada bir faktör olarak kullanmaya başladığını iddia etse²¹ de genel kanaate göre söz konusu kavramın siyasal araç olarak kullanılması II. Abdülhamid dönemine aittir.²²

Tanzimat dönemi boyunca hemen hemen bütün devlet adamları, Osmanlı toplumunun yaklaşık %40'ını oluşturan gayrimüslim unsurların özellikle milliyetçilik hareketlerinin etkisiyle dağılmaması için farklı çözüm arayışları içinden seçilen Osmanlıcılık düşüncesi de fayda vermeyince etnik unsurların bir bir ayrılmasıyla beraber devlet erki ve aydınların en azından Müslüman unsurların ve toprakların korunmasına dönük İslamcılık düşüncesini devlet politikası haline getirmeye başladılar.²³

1876 yılında tahta çıkan Abdülhamit İslamcılığı bir devlet politikası başka bir ifadeyle bir resmi ideoloji haline getirmiştir.²⁴ II. Abdülhamit halife sıfatını hem iç hem dış politika alanında kullanmış, özellikle dış politikada büyük devletlere karşı politikasında bu sıfattan yararlanmış. Yalnızca İngiliz sömürgesi olan Hindistan'da İngiliz emperyalizmine karşı olan hilafet hareketi ve İslam birliği düşüncesi bu politikanın en bariz örnekleri arasında yerini almaktadır.²⁵ Hilafet birlik ve beraberliği sağlama bakımından Abdülhamid'in iç politikasında; Avrupa ve Rusya'yla olan ilişkiler açısından ise onun dış politikasında önemli bir rol

¹⁹ Türk, *a.g.m.*, s. 104.

²⁰ Bulaç, *a.g.m.*, s. 48.

²¹ Mümtaz'er Türköne, *Siyasal İdeoloji Olarak İslamcılığı Doğuşu*, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s. 33.

²² Başdemir, *a.g.m.*, s. 257; Türk, *a.g.m.*, s. 104.

²³ Türk, *a.g.m.*, s. 107.

²⁴ Başdemir, *a.g.m.*, s. 257.

²⁵ Halil İnalcık, *Devlet-i Âliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar*, Cilt. VI, 1. Baskı, İstanbul, 2016, s. 307.

oynamıştır. Karpat'a göre Abdülhamit hilafeti istibdadını desteklemek ve bürokrasi üzerindeki hakimiyetini sürdürmek için kullandığı gibi 1878'de Anayasayı rafa kaldırarak parlamentoyu feshettiğinde kendisine muhalefet edenleri susturmak için de kullanmıştır. İngilizlerin hilafete yüklediği güç halifenin İslam dünyasından değerinin artmasına sebep olmuştur. Farkına olmadan hilafete attettiği güç neticesinden rahatsız olan İngilizler hilafeti kaldırmak için çeşitli yollara başvurmaları sonucu 1924 yılında hilafet kaldırılmıştır.²⁶

II. Abdülhamit Han 1878'den itibaren uygulamaya koyduğu İslamcı politikasında iki temel amaç gütmekteydi. Birincisi toplumu maddi açıdan modernleşmek suretiyle güçlendirmek iken ikincisi Avrupa'nın desteklediği ayrılıkçı akımlara rağmen Müslüman coğrafyayı Osmanlı devleti bünyesinde birlik ve beraberlik içerisinde tutmak olmuştur. Abdülhamid birinci amacını gerçekleştirmek için eğitim, ulaştırma, kentleşme yatırımlar, sağlık vb. gibi alanlarda büyük yatırımlar ve reformlar gerçekleştirmiştir. İkinci amacını gerçekleştirmek için İslam'ı bir ideolojiye dönüştürerek farklı birçok dil ve mezhebi bünyesinde barındıran Müslüman-Osmanlı toplumunu bir arada tutabilmek için devlet gücünü kullanarak teşvik edici tedbirler almıştır.²⁷

İslamcılığın bağımsız harekete dönüşebilmesi için II. Meşrutiyeti beklenmesi gerekirdi. İslamcı olarak bilinen aydınlar; II. Meşrutiyet öncesinde, ancak muhalif gruplar içerisinde yer alarak II. Abdülhamit iktidarına karşı mücadele edebilmişlerdir. Bu aydınlar dönemin koşulları gereği düşüncelerini bağımsız bir grup olarak ifade etme imkanı bulamamışlardır.²⁸ İslamcı aydınlar ile İslamcılığı devlet politikası haline getiren Osmanlı yönetimi arasında 1908'e kadar süren çekişme II. Meşrutiyetin ilanı ile ortadan kalkmıştır. İslamcılık daha sivil bir görünüme kavuşarak İslam coğrafyasında toplumsal desteğe sahip güçlü ve canlı bir harekete dönüşmüştür.²⁹

²⁶ Kemal. H. Karpat, *İslam'ın Siyasallaşması*, Çev. Şiar Yalçın, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 766-767.

²⁷ Karpat, *a.g.e.*, ss. 766-769.

²⁸ Karatepe, *a.g.e.*, s. 216.

²⁹ Başdemir, *a.g.e.*, s. 257.

II. Meşruiyet dönemi İslamcılarının temel tezleri arasında; dinin ilerlemeye engel olmadığı, içinde bulunan kötü durumdan kurtulmak için İslamlaşma ve İttihad-ı İslam politikasının uygulanmasının gerektiği, Batı taklitçiliğinin terk edilmesi ve İslam topluluklarının dine açıkça aykırı olan ırkçılık merkezli milliyetçilikten arındırılması gerektiği mevzuları sayılabilir.³⁰ Dönemin İslamcılarının siyasi görüşlerinin merkezinde İttihad-ı İslam yer almaktadır. İttihad-ı İslamdan maksat Müslümanların düşünce, hissiyat, siyaset ve devlet anlamında bir birlik ortaya çıkarmaları; bunu gerçekleştirmek için birliğin gerçekleşmesinin önünde ne kadar engel varsa onları ortadan kaldırmaya çalışmalarıdır. İttihad-ı İslamın bir devlet politikası olarak ilk ortaya çıkışında amaç Müslümanları tek bir siyasi çatı altında tutmak olsa da sonraları dağılma emareleri gösteren ve hatta kısmen dağılan İslam birliğini yeniden kurmak şeklinde bu amaç revize edilmiştir.³¹

Cemalüddin Afgani'yi İttihad-ı İslam düşüncesinin fikir babası olarak görmeyip hatta onun bu düşünceyi Osmanlıdan aldığını ileri süren Türköne³² gibi azınlık yazarlar dışında kalan çoğunluk Afgani'yi İttihad-ı İslam düşüncesinin babası olarak görmektedir. Çoğunluğa göre Osmanlı devlet adamlarına bu fikri onun empoze ettiği kabul edilmektedir. Bununla birlikte Hindistan, İran, Mısır ve Osmanlı gibi İslam beldelerinin büyük bir kısmını dolaşarak buralarda bir süre kalan Afgani, İttihad-ı İslamın önüne milliyetçiliği yerleştirmiştir.³³

İslamcılık hareketi bir düşünce hareketi olduğu için İslamcılar fikirlerinin yayılması bakımından gazete ve dergiye büyük önem vermiştir. Başdemir'e göre 1860'tan itibaren çıkartılan gazete ve dergilerin sayısı yüzden fazladır. 1862'da Şinasi ve Namık Kemal'in öncülüğünde Tesvir-i Efkâr ile başlayan İslamcılarının medya deneyimi; Selamet, Mahfil, İbret, Mir'at, Hikmet, Münakaşa, Kanad, Nimet Meşveret, Basiret, Bedir, Dağarcık, Volkan, İslam Mecmuası, Beyn'ül Hak, Sırat-ı Müstakim ve Sebilürreşad gibi gazete ve dergilerle devam etmiştir.³⁴

³⁰ Yusuf Tekin, M. Çağatay Okutan, *Türk Siyasal Hayatı*, Orion Kitabevi, Ankara, 2015, s. 52.

³¹ Kara, *a.g.e.*, I, s. 38.

³² Türköne, *a.g.e.*, s. 36.

³³ Kara, *a.g.e.*, I, s. 39.

³⁴ Başdemir, *a.g.e.*, s. 257.

Şehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi (1865-1914), Şeyhülislam Musa Kâzım (1858-1920), Said Halim Paşa (1863-1921), İskilipli Mehmed Atıf (1875-1926), Babanzade Ahmed Naim (1872-1934), Mehmet Akif (1873-1936), Elmalılı Hamdi (1878-1942), İsmail Hakkı İzmirli (1868-1946), Ahmet Hamdi Akseki (1887-1951), Şeyhülislam Mustafa Sabri (1869-1954), Said Nursi (1876-1960), Şemsettin Günaltay (1883-1961) ve Eşref Edip (1882-1971) gibi İslamcı şahsiyetler II. Meşruiyet politikalarına sahip çıkan ve İslamcılıkla ilgili yazıları bulunan kişilerdir.³⁵ Yukarıdaki gazete ve dergileri incelediğimizde II. Meşrutiyet İslamcılığının gelişmesinde en fazla rol üstlenen dergi Sırat-ı Müstakim dergisidir ki bu dergi 1912 yılında Sebilürreşad adıyla yayımına devam etmiştir.

II. Meşrutiyet İslamcılarının tartıştıkları siyasi meseleler arasında devlet, hilafet ve Anayasa konuları gelmekteydi. Onlara göre Kur'an ve hadisler belli bir devlet ve hükümet şeklinden bahsetmemiş; adalet, şura başta olmak üzere birtakım ilkeler koymaktadır. Bu ilkeleri benimseyen her türlü yönetim biçimi İslam'a uygun olduğu gibi, şayet bu ilkelerden sapılmış ise adı hilafet de olsa o hükümet şeklinin İslam'a uygunluğu söz konusu değildir. Bu dönemin İslamcıları; idarecileri keyfi yönetim ve zulümden alıkoyacağına inandıkları Anayasa ve diğer kanunların yapılmasını olumlu karşılayıp desteklemişlerdir.³⁶ Bu dönemde diğer en önemli tartışılan hususlardan biri medeniyet tartışmasıdır. II. Meşrutiyet İslamcılarının göre İslam medeniyeti bir taraftan Müslüman dünyanın kriz içerisinde olmasının getirdiği bir bilince işaret ederken diğer taraftan da Batılaşma hareketlerine ve oryantalistlerin taarruzlarına yanıt teşkil etmiştir. Filibeli Ahmed Hilmi, Elmalılı Hamdi Yazır ve Ömer Rıza Doğrul gibi aydınlar medeniyeti sadece Batı'ya özgü kılan anlayışlara itiraz etmişler. Güç ve menfaat üzerine yükselen Batı medeniyetinin karşısına hak, adalet ve fazilet ilkeleri üzerinde temellenen İslam medeniyetini yerleştirmişlerdir.³⁷ Batı karşısında yer almalarının arka planında İslamcılığın en önemli özelliklerinden birisi olan Batı karşısında İslami değerleri savunma fikri yatmaktaydı.

1.4. Cumhuriyet Döneminde İslamcılık

³⁵ Karatepe, *a.g.e.*, s. 216.

³⁶ Kara, *a.g.e.*, I, ss. 49-51.

³⁷ Halil İbrahim Aşgın, *Din ve Siyaset İlişkisi Bağlamında Milli Görüş Hareketi, Hiti Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çorum, 2018, s. 220.*

Kurtuluş savaşı sürecinde ve Cumhuriyetin ilk dönemlerinde İslamcılık Osmanlı dönemi İslamcılığının devamı niteliğindedir. 1908'den sonraki siyasi ortamı böyle değerlendirmek gerekir. 1908'den sonraki bu siyasal ortamda İttihad ve Terakki Fırkası ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası Osmanlı meclisinde kendini temsil eden bağımsız topluluk gruplarıydı.³⁸

Osmanlı döneminde İslamcılık kurtarıcı bir ideoloji iken Cumhuriyet döneminde İslamcılık kurucu bir ideolojiye dönüşür. Çünkü dönemin İslamcılarına göre Osmanlı sultanı halife olarak kabul edildiği için İslam devleti hala ayakta ve kurtarılması mümkündür. Bu dönem incelendiğinde Osmanlı'nın kurtuluşunun İslam devletinin de kurtuluşu anlamına geldiği dolayısıyla Osmanlıcılıkla İslamcılık düşüncesinin iç içe geçtiği görülmektedir. Oysa Cumhuriyet laik bir devlettir. Cumhuriyet dönemi İslamcılarını bu ideolojiye kurtarıcı misyondan hareketle değil, kurucu niteliğini hesap ederek sarılmışlardır. Yeni dönemin İslamcılarının hedefi hilafetin ve devletin yeniden inşası ve alternatif bir toplumsal sistemin önerilmesidir.³⁹

Cumhuriyet dönemi İslamcılığını tek partili dönem ve çok partili dönem olmak üzere ikiye ayırarak bu dönemde İslamcılığın seyrini anlatmaya çalışacağız.

1.4.1. Tek Partili Dönemde İslamcılık

Kurtuluş mücadelesini yürüten önderlerin içinde yer aldığı bürokrasinin temelleri olan Halk Partisi 9 Eylül 1923 tarihinde kuruldu ve tek parti olarak iktidarda yerini aldı. CHP'nin tek parti anlayışındaki iktidarı kesintisiz 27 yıl sürecek bir dönemi beraberinde getirdi.⁴⁰ 4 Mart 1924 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün meclise sunduğu kanun teklifiyle halifelik kaldırıldı. Bu tarihten itibaren Hilafetin İlgası, Tevhîdi Tedrisat, Şer'îye ve Evkaf Vekaleti kanunlarının çıkartılması İslamcılığın büyük ölçüde ortadan çekilmesine yol açtı. Halifeliğin kaldırılması, medreselerin kapatılması, Diyanet İşleri Başkanlığının normal bir devlet dairesi haline getirilmesi, bundan sonra ardarda gelen Cumhuriyet inkılapları ve laiklik ilkesinin kabulü doğrudan veya dolaylı olarak dinle ve İslamcılıkla bağlantılı

³⁸ Türk, *a.g.m.*, s.110.

³⁹ Alev Erkilet, *Mazlum Doğu'nun Mağrur Çocukları: İslamcı Portreler ve Türkiye'de İslamcılığın Seyri*, Büyüyenay Yayınları, İstanbul, 2015, ss. 19-20.

⁴⁰ Türk, *a.g.m.*, s.111.

olduğundan bu konular İslamcılarının dikkatle izlediği ve resmi politikaya nisbetle farklı değerlendirmelerde bulunduğu konular olmuştur.⁴¹

Haziran 1924 tarihinde kurulan, İslamcı kesimin kısmen sahiplendiği Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, parti programında İslamcılığı bir model olarak yer almamasına rağmen, Şeyh Said ayaklanmasıyla eş zamanlılığından dolayı Takrir-i Sukun kanunundan hemen sonra icra vekilleri heyeti kararıyla kapatılmıştır. Bu tarihten itibaren Türkiye Cumhuriyeti'nde İslamcılığı benimseyip uygulayabilen yegane parti Milli Görüş Hareketi adı altında kurulan İslamcı partiler olagelmıştır.⁴²

Ali Fuat Cebesoy, Kazım Karabekir, Refet Bele, Sakallı Nureddin Paşa, Cafer Tayyar Eğilmez gibi İslamcı şahsiyetler inzivaya çekilenlerden sadece birkaçıdır. Mehmet Akif, Rauf Orbay, Rıza Nur, Halide Edip Adivar ülkeyi terk edenlerden idiler. İzmir suikastı operasyonu, Osmanlı döneminden kalan ve Cumhuriyet yönetimine intikal eden İttihatçıların sonunu getirmek için düzenlenen bir operasyondur. Menemen vakası ise bazı Nakşî hocalara ve genelde Müslümanlara karşı başlatılan bir sindirme operasyonunun ilk hareket noktasıdır.⁴³

Tek partili dönemde İslamcılar, rejimin gerçekleştirmek istediği reformların katı bir şekilde dayatmasından dolayı ve muhalif her hareketin sert bir tepkiyle karşılaşması sonucu geri çekilmiş ve yer altına inmiştir. Mümkün olduğu kadar İslami hareketler olan tarikatlarla bağlarını korumaya çalışmıştır. İslami eğitim veren kurumların kapatılması sonucu din alimlerin yetişmesi mümkün olmamıştır. Aynı zamanda bu dönemde İslamcılarının basın yayın faaliyetlerine izi verilmediği için kısır bir dönemin içine girmiştir.⁴⁴ Özet olarak tek parti döneminin İslamcılarının yer altına çekilme dönemi ve İslamcılık düşüncesinin zayıflama dönemi olduğunu söyleyebiliriz.

1.4.2. Çok Partili Dönemde İslamcılık

⁴¹ Azmi Özcan, "İslamcılık" *DİA*, ss. 64-65.

⁴² Efecan İnceoğlu, *Türkiye'de Siyasal İslamcılığın Evrimi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2009, ss. 28-29.

⁴³ Ahmet Ağaoğlu, *Serbest Fırkalar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 107.

⁴⁴ Türk, *a.g.m.*, s. 113.

Bu başlık altında İslamcılığın II. nesli dediğimiz Cumhuriyet dönemi sonrası anlatılacaktır. Cumhuriyet döneminde İslamcılık II. nesil İslamcılığa geçiş süreci, II. nesil İslamcılığı ve Milli Görüşün partileri alt başlıkları altında incelenecektir.

1.4.2.1. Çok Partili Dönemde II. Nesil İslamcılığa Geçiş Süreci

Tek parti döneminde denenen demokrasiye geçiş çabalarının sonuçsuz kalmasından sonra 1945’li yıllara gelindiğinde dünya sistemiyle bütünleşen çabaların bir ürünü olarak çok partili siyasi bir süreç varlığını göstermeye başlamıştır.⁴⁵ Çok partili döneminin başlamasıyla gelişen ve Milli Görüş Hareketinin kurulmasına kadar geçen dönem Türkiye’deki İslamcılık söyleminin geçiş dönemi olarak değerlendirilebilir. Çok partili hayata geçmekle beraber İslamcılık, söylemini kültür inşa eden bir söyleme doğru yönlendirmiştir.⁴⁶

Çok partili dönemin İslamî öğeleri taşıyan ilk denemesi 1945’de kurulan Milli Kalkınma Partisidir. Parti büyük bir heyecanla kurulsun da parti içindeki sıkıntılardan dolayı kurucusu olan Nuri Dağın 1957’de vefatının ardından faaliyet yapamaz hale gelerek kapanmıştır. Çok partili dönemin ikinci İslami öğeleri taşıyan partisi İslam Koruma Partisidir. Mustafa Özbey, Necmi Güneş ve Ziya Sürer tarafından kurulan bu parti de faaliyet gösteremeden kapatılmaya mahkum olmuştur.⁴⁷

1946 yılında çok partili demokratik hayata geçilmesinin ardından 14 Mayıs 1950 seçimleriyle yeni kurulmuş olan Demokrat Partinin iktidara gelmesiyle beraber Türkiye’de siyasi, sosyal ve kültürel alanda önemli bir dönüşüm yaşanacaktır. Özellikle İslamcılar için din eğitiminin serbest bırakılması en büyük dönüşümlerden sayılabilir.⁴⁸ Türkiye’de İslamcılığın yok edilmeye çalışıldığı bir dönemde DP’nin iktidara gelmesiyle İslamcı kesim rahat bir nefes alsın da kadrolarının CHP’nin içinden çıkmış olması dolayısıyla⁴⁹ bu partiyi İslamcı bir parti olarak görmek mümkün değildir. DP her ne kadar kendini İslamcı bir parti olarak kabul görmese de

⁴⁵ Türk, *a.g.m.*, s. 113.

⁴⁶ İnceoğlu, *a.g.e.*, s. 32.

⁴⁷ Türk, *a.g.e.*, s. 114.

⁴⁸ Bulaç, *a.g.e.*, s. 65.

⁴⁹ Ahmet Polat, “Erbakan, Siyasal İslam ve İslamcılık”, <https://tebyin.wordpress.com/2013/05/16/erbakan-siyasal-islam-ve-islamcilik/> Erişim Tarihi: 04.18.2019.

İslam'ı siyasal bir dil olarak kullanmıştır. Partinin iktidara gelmesiyle beraber İslamcı kesimin dinamiği olan tarikatlar aktif bir hal alarak siyaset içerisinde kendine yer bulmuştur. İslamcı kesimler DP çatısı altında toplansalar da onların radikalleşmesine DP tarafından izin verilmeyerek rejim devrim reformları korunmaya çalışılmıştır.⁵⁰

Demokrat Partisi iktidarının 27 Mayıs 1961 darbesiyle devrilmesi ise İslamcıları sisteme daha muhalif olmaya itmıştır. Bu kesimler yeni dönemde Adalet Partisi etrafında toplanmışlardır. Adalet Partisinin büyük sanayici ve serbest piyasadan yana izlediği politika MNP'nin kurulması nedenlerinden biri olacaktır.⁵¹

Her ne kadar Bulaç gibi kimi yazarlar Türkiye'de İslamcılığın ikinci neslinin 1950 tarihinden itibaren başladığını ileri sürse⁵² de bazı araştırmacılar tarafından Türkiye'de çok partili siyasal modele geçilmesinden itibaren Milli Görüş Hareketi adı altında kurulan Milli Nizam kuruluncaya kadarki dönem İslamcılığın geçiş dönemi olarak değerlendirilmiştir.⁵³ İlgili kaynaklardan anlaşıldığı gibi cumhuriyetin kuruluşundan itibaren İslamcı kesimin çekilerek yer altına girdiği, 1950'lere kadar siyasal alanda da temsil edilemediği, DP döneminde ise siyasal alanda tam bir temsil olmadığı için Milli Görüş Hareketi adı altında kurulan ilk İslamcı parti olan Milli Nizam'ın kurulması beklenmiştir. 1924- 1970 süreci ikinci nesil İslamcılığa geçiş süreci olarak değerlendirilmiştir. Türkiye'de Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren gerek söylem gerek eylem bakımından parti bazında İslamcılığı temsil edenin kim olduğu sorulduğunda ilk etapta Milli Nizam Partisi denilecektir.

1.4.2.2. II. Nesil İslamcılığı ve Milli Görüşün İslamcı Partileri

1950-1969 yıllar arasında geçen siyasal İslam'ın geçirdiği süreç II. Nesil İslamcılığa geçiş dönemi olarak değerlendirilmiştir. Milli Görüş Hareketinin ilk İslamcı Partisi olan Milli Nizam Partisinin kurulmasıyla beraber II. Nesil İslamcılık dönemi başlamıştır. Selefini takip eden Milli Görüşün diğer İslamcı partileri de bu dönem içinde değerlendirilmiştir.

⁵⁰ Türk, *a.g.m.*, s. 115.

⁵¹ M. Hakan Yavuz, "Milli Görüş Hareketi: Muhalif ve Modernist Gelenek", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce*, ed. Yasin Aktay, VI, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, ss. 592-593.

⁵² Bulaç, *a.g.e.*, s. 49.

⁵³ İncoğlu, *a.g.e.*, s. 32.

Milli Görüş Hareketinin partilerine değinmeden önce Milli Görüşün ne olduğunu anlamamız gerekmektedir. Necmettin Erbakan, Fatih olup atını denize sürmeden, Kanuni olup şanlı orduları ile Avrupa'nın içine yürümeden, Kıbrıs'ta düşman tahkimatının arasından geçmeden Milli Görüşün ne olduğunu anlamının mümkün olmadığını dile getirdikten sonra Milli Görüşün milletin inancı, tarihi kimliği ve milletin kendisi olarak niteler. Buna ek olarak Milli Görüşün Sultan Alpaslan ve Sultan Fatih'in görüşü olduğunu savunur.⁵⁴

Milli Görüşe göre iki yüz yıldır dış güçler ve onların yerli ortakları tarafından milli şuur yok edilerek kendisine yabancı kılınmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda milli görüşün temel gayesi milletin maddi ve manevi sahada kalkınarak saadet ve selamete erişmesidir.⁵⁵

Necmettin Erbakan Milli Görüşün kimyasının maneviyatçı olmak, hakkı üstün tutmak ve nefis terbiyesini esas almak şeklinde üç unsurdan oluştuğunun altını çizer.⁵⁶

Milli Görüş Hareketi sadece siyasi bir hareket değildir. Aynı zamanda İslami ve ekonomik bir harekettir. Bu hareketin lideri de Necmettin Erbakan'dır.⁵⁷ Milli Görüş Hareketinin fikri temelleri 1967 yılında Adalet Partisi (AP) içinde birkaç milletvekiliyle bir senatörün İslamî motifleri ağır basan yeni bir arayış içine girmesi sonuncu Erbakan'ın da bu gruba katılmasıyla atılsa da 1969 yılındaki genel seçimlerde Necmettin Erbakan ve bir grup arkadaşının bağımsız aday olmasıyla başlatıldı. Erbakan bu seçimin ardından kendilerinin “milli” ve diğer siyasi partilerin “gayri milli” görüşü temsil ettiğini iddia etti. Kısa süre sonra diğer siyasi partilere “gayri milli” lakabının yerine “taklitçi” lakabı taktı.⁵⁸

Başka bir ifadeyle Milli Görüş Hareketi 1946-1969 döneminde kurulan Batı taklitçisi partilerin milleti hor görmeleri karşısında, milletin ilk defa savunma hakkını

⁵⁴ *Erbakan Külliyyatı*, I, ss. 378-379.

⁵⁵ Selman Yılmaz, “Milli Görüş Harekatı: Toplumsal Hareketlerde Çerçeve Değişim Etkisi”, *İTBAD*, C. V, Sayı. 4, s. 1170.

⁵⁶ *Erbakan Külliyyatı*, I, s. 380.

⁵⁷ Yılmaz, *a.g.m.*, s.1170.

⁵⁸ Ruşen Çakır, “Milli Görüş Hareketi”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, Ed. Tanıl, Bora-Murat, Gültekinil, C. VI, 2004. ss. 544-545.

kullanması hareketidir.⁵⁹ Milli Görüş Hareketi kısa süre içinde Avrupa’da da kendini göstererek başta “Avrupa Milli Görüş Teşkilatı” daha sonra “ Milli Görüş İslam Topluluğu” isimleriyle anılmaya başlandı. Milli Görüş Hareketi yasal siyasi bir parti etrafında mücadeleyi esas almıştır. Milli Görüşçüler, İslamcı partiler olarak bilinen Milli Nizam Partisi (MNP), Milli Selamet Partisi (MSP), Refah Partisi (RP), Fazilet Partisi (FP) ve Saadet Partisini (SP) kurmuşlardır.⁶⁰

1.4.2.2.1. Milli Nizam Partisinin Kuruluş ve Kapatılış Süreci

1960’lı yıllardan beri sağ kesimin oyunu toplayan Adalet Partisi 1960’lı yılların sonlarında bilinçlenmeye başlayan islami kesime hitap etmeyip bazı İslamcı kişileri dışlamaya başlamasıyla beraber parti içinde çatlaklar oluşmaya başladı. Bu da parti içinde yeni arayışlara girmeye sebep oldu.⁶¹ Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en önemli bağımsız İslamcı hareketi olan Milli Görüş Hareketinin fikri temelleri 1967 yılında atıldı. Aynı yıl Adalet Partisi içinde birkaç milletvekili ile bir senatör islami özellikleri ağır basan bir parti arayışına girmişlerdir. Kahramanmaraş Senatörü A. Vefik Paksu ile Adana Milletvekili Hasan Aksoy ve Rize Milletvekili Arif Hikmet Güner’in çalışmalarına Odalar Birliği Sanayi Başkanı olan Necmettin Erbakan da katıldı.⁶²

Yirminci yüzyılın Türk İslamcı siyasetçisi olarak tanımlanan Erbakan 1969 genel seçimlerinden önce bir parti kurmaya fırsat bulamamıştır. Parti kuruluşu 1969 seçimlerine yetiştirilemeyince bazı isimlerin sağ partilerden veya bağımsız olarak aday gösterilmesi kararlaştırıldı. Ancak Adalet Partisine aday olarak Konya’dan yaptığı başvurusu Demirel tarafından veto edildikten sonra tekrar aynı ilden bağımsız olarak aday olup seçilen Erbakan hariç diğer tüm İslamcı arkadaşlarının bağımsız aday olarak girdikleri seçimden başarı elde edememiştir.⁶³ Siyasi hayatının başlangıcında Adalet partisi içerisinde kendine yer arayan Erbakan’ın amacı AP’ye girip mason olduklarına inandığı kişileri AP’den temizlemektir. Fakat AP Genel

⁵⁹ *Erbakan Külliyyatı*, I, s. 379.

⁶⁰ Çakır, *a.g.m.*, s. 544.

⁶¹ Asım Öz, “Bütünlüklü Olarak Değerlendirdiğimiz Zaman Milli Görüş Bir Perspektif, Bir Model Önerisi Sunuyordu”, *Umran, Sayı:200*, Nisan 2011, ss. 40-41.

⁶² Çakır, *a.g.m.*, VI, s. 543.

⁶³ Farhrettin Poyraz, “Milli Nizam Partisinden AK parti’ye”, *İttihat ve Terekkiden Günümüze Siyasal Partiler*, editör: Turgay Uzun, Orion Kitabevi, Ankara, 2013 s. 316.

Başkan Yardımcısı İsmail Hakkı Tekinel, Demirel hakkında mason iddia eden birinin değil aday olmasının partinin önünden bile geçemeyeceğini ilan edip aday başvurusu kabul edilse dahi bunun veto edileceği işaretini veriyordu. Nitekim Erbakan AP'ye Konya'dan 817. sıradan kaydını yaptıktan sonra Demirel'in veto etmesiyle aynı ilden bağımsız olarak aday olmak zorunda kaldı. Erbakan her ne kadar AP'ye girip mason olduğuna inandığı kimseleri partiden temizleme amacı güttüyse de kendisini ilk olarak AP'den aday göstermesinin sebebi sağ oyların bölünmemesi ve CHP'nin iktidara gelmesini istememesiydi. Bunun en önemli delili, kendisini Odalar Birliği Başkanlığından polis zoruyla çıkartan ve başkanlığını yargı kararıyla düşürmeye çalışan Demirel Partisine gidip aday olmak istemesiydi.⁶⁴

Milli Nizam Partisinin kuruluşundaki asıl rol Erbakan'ın üye olduğu Türkiye'deki Nakşibendi tarikatı içerisinde etkin nüfuza sahip olan İskenderpaşa Cemaati'nin lideri Şeyh Mehmet Zahit Kotku'ya aittir.⁶⁵ Milli Nizam Partisi kurulmadan önce de İskenderpaşa Cemaati'nin lideri Şeyh Kotku tüm ekonomik ve cemaatsel imkanlarını seferber ederek Erbakan'ın Konya'dan bağımsız olarak seçilmesini sağlamıştır.⁶⁶ 1969 seçimlerinde Erbakan Hoca Şeyh Kotku'nun onayı ve desteğini aldıktan sonra MNP'yi kurmayı başarmıştır. Şu kadar var ki Mehmet Zahit Kotku'nun önceleri partinin başına Necmettin Erbakan'ı geçirmek istemediği fakat Erbakan, Odalar Birliğinden polis zoruyla dışarı atılıp AP'den veto edilince kamuoyunda mazlum olarak görülmesi sonucu fikir değiştirerek MNP'nin kurulmasına izin verdiği iddia edilmektedir.⁶⁷

İslamcı yeni bir parti kurmaya elleri sıvayan Erbakan daha sonra adı Milli Nizam Partisi olacak partinin çalışmalarına Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden aralarında Sezai Karakoç, Nuri Pakdil, Said Çekmegil ve Nurettin Topçu gibi İslami düşünceye sahip şahsiyetlerin bulunduğu 300'e yakın kişiyi davet eder. Ancak bu sayının neredeyse 200'e yakını davete katılmaz. Yazar Asım Öz'e göre özellikle Sezai Karakoç ve Nuri Pakdil gibi liderliğe oynayan bazı şahsiyetlerin bu toplantıya

⁶⁴ Öz, *a.g.m.*, ss. 41-42.

⁶⁵ Inceoğlu, *a.g.e.*, s. 58.

⁶⁶ Yavuz, *a.g.m.*, s. 591.

⁶⁷ Soner Yalçın, *Erbakan Eziyet Edilerek Yalnızlığa Yükseltilen Bir Siyasal Liderin Portresi*, 6. Baskı, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2018, s. 61.

katılmamasının sebebi Erbakan'dan şikayetçi olmaları ve onun emri altında çalışmak istememeleridir.⁶⁸

Milli Nizam Partisi 26 Ocak 1970 tarihinde kuruldu. Partinin kurucuları aşağıda zikredeceğimiz İslamcı kişilerden oluşmaktaydı:

- 1) Necmettin Erbakan: Profesör, Makine Mühendisi, Konya Milletvekili.
- 2) Tefvîk Paksu: Tüccar, eski K. Maraş Senatörü.
- 3) Ali Haydar Aksay: Avukat, Haruniye- Adana.
- 4) Süleyman Arif Emre: Avukat, eski Adıyaman Milletvekili.
- 5) H. Tahsin Ar (Armutçuoğlu): Avukat- Ankara.
- 6) Ömer Çoktosun: Tüccar, Konya.
- 7) Ekrem Ocaklı: Çiftçi; eski Gümüşhane Milletvekili.
- 8) Ömer Faruk Engin: Emekli Memur, Yozgat.
- 9) Saffet Solak: Profesör, Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi, İzmir.
- 10) Hasan Aksay: İlahiyatçı, eski Adana Milletvekili.
- 11) Ali Oğuz; Avukat, Kayseri.
- 12) İsmail Müftüoğlu: Avukat, Trabzon.
- 13) Nail Sürel: Tüccar, Tekirdağ.
- 14) İ. Fehmi Cumalioğlu: Doktor, eski Kayseri Milletvekili.
- 15) Hüsamettin Fadiloğlu: Müteahhit, Gaziantep.
- 16) Bahattin Çarhoğlu: Tüccar, Şanlıurfa.
- 17) Mehmet Satoğlu: Harita Mühendisi, Kayseri.
- 18) Rıfat Boynukalın: Mühendis, Karaman.

Milli Nizam Partisinin kuruluşunun hemen ardından nurcu olan Hüsamettin Akmumcu (Isparta Milletvekili) ile Hüseyin Abbas (Tokat Milletvekili) Adalet partisinden ayrılarak yeni kurulmuş İslamcı bir parti olan MNP'ye katıldılar. Milli

⁶⁸ Öz, *a.g.m.*, ss. 44-47.

Nizam Partisinin meclisteki sandalye sayısı Erbakan Hoca'yla birlikte üçe yükselmiş oldu.⁶⁹

Milli Nizam Parti'sinin kuruluşundan sonra düzenlenen "Erbakan Birinci Kongre'de" adlı kongrede Milli Nizam Hareketi şu şekilde tanımlanmıştır: Milli Nizam Hareketi, milletimizin fitratında mevcut, yüksek ahlak ve faziletin, kuvveden (potansiyel) fiile çıkartılması suretiyle, milletimizin bütün beşeriyete ışık tutacak, refah ve saadet getirecek, dünyada örnek, üstün bir medeniyeti kurma hareketidir. Bu hareket bugün teşkilatını kurmuştur. Milli Nizam Partisi bu teşkilatın adıdır.⁷⁰ Erbakan'ın bu kongrede Milli Nizam Hareketini tanımlarken ifade ettiği kelimelerin aynısı MNP'nin Kuruluş Beyanname'sinde yer almaktadır. Milli Nizam Hareketi tanımlanırken kullanılan kelimelerin daha sonraki süreçlerde kurulacak olan Milli Görüşün partilerinin ismi olması Milli Görüş adı altında kurulacak olan İslamcı Partilerin geçirdikleri bütün değişim ve dönüşümlere rağmen hep aynı istikamette gittiğinin sembolik bir kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷¹

MNP'nin Program'ında partinin esas gayesi başlığı altında partinin, Türk milletine yüksek ahlak ve faziletin kuvveden fiile çıkarılmasını ve vatandaşlara nizam, huzur, sosyal adalet, saadet ve selamet getirmesinin gaye edindiğinin altı çizilmektedir. Ayrıca partinin vatandaşların pozitif bilimlerde ve teknikte taklitçiliği bırakıp yapıcı, keşif ve icat edici geçek bir ilmi inkişafa ve her sahada büyük şahsiyete erişmesini gaye edindiği⁷² vurgusu da yapılarak Türkiye Cumhuriyeti tarihinde İslamcı parti olarak kabul edilen partinin ana gayeleri ilan edilmiştir. Ayrıca bu programda demokrasi anlayışı, sosyal adalet, vicdan hürriyeti, ekonomik politika, savunma sanayi ve dış politika gibi birçok hususta yenilikler vaat edilerek diğer partilerden farklı bir program hazırlanmıştır. Partinin programında yer alan demokrasi tanımı ve demokratik rejim anlayışı da diğer partilerden farklılık arz etmektedir. Nitekim parti programı demokrasiyi: hakka en riayetkar, en bilgili ve en liyakatli kimselerin millet hizmetine getirilmesi ve milletin en adil ve en isabetli ve ilmî usullerle idaresi için hakkı arayan ve hakkın tahakkukuna çalışan hak ve hakikat

⁶⁹ Ahmet Akgül, *Dünyanın Değişimi ve Erbakan Devrimi*, Doğuş Yayınları, İstanbul, 1995, ss. 25-26.

⁷⁰ *Necmettin Erbakan Külliyyatı II*, der: Mustafa Uzun, MG V Yayınları, Ankara, 2013, s. 389.

⁷¹ Çakır, a.g.m., s. 545.

⁷² *Milli Nizam Partisi Program Ve Tüzük*, Haktanır Basımevi, İstanbul, s. 5.

otoritesine yol açan serbest imkanlar zemini olarak tanımlar. MNP'ye göre demokratik rejim sadece ahlak ve faziletin hakim olduğu toplumlarda kurulup tekamül eder.⁷³ Demokratik rejim ahlak ve faziletten yoksun olan toplumlarda kurulup tekamül edemez.

Ayrıca parti fertle toplum arasında adilane bir dengenin bulunması gerektiğine vurgu yaparak hatta mutlu bir topluma ulaşmak için sadece sosyal adaleti yeterli görmeyip bunun fazilet ve ihsan unsurlarıyla beraber gerçekleşeceğine inanır. Programda yer alan diğer önemli husus vicdan hürriyetidir. Buna göre vatandaşın dinî inanış, ibadet, öğretim, telkin ve terbiye ihtiyaçlarını karşılayacak bir vicdan hürriyeti anlayışına sahip olduğunu savunan parti aynı zamanda laikliğin dine baskı ve dindarlara saygısızlık gayesine alet edilmesine de karşı olduğunu bildirir.⁷⁴ Partinin programında yer alan diğer önemli bir konu da anayasanın bazı maddelerine yönelik değişiklik önerisi idi. Bunların en önemlisi Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi, sistemin başkanlık sistemi olması ve milletvekillerinin sayısını 300'e indirilmesiydi.⁷⁵ Parti programında yer alan dış politika hususlarını ikinci bölümde detaylı bir şekilde inceleyeceğimiz için burada işaret etmeye gerek duymuyoruz.

MNP lideri Erbakan "Erbakan Birinci Kongre'de" adlı kongresinde islami kavram olan ahlak ve fazilet üzerinde durmuştur. Ona göre kurtuluşun tek çaresi ahlak ve fazilete dönmek ve Türk milletinin tarih ve inançlarına sarılmaktır. Bu da MNP aracılığıyla olur.⁷⁶ Ayrıca Erbakan, MNP'nin bir partiden ziyade hak yolu olduğunu ve kanunun zoruyla parti adını aldığını birçok kez dile getirmiştir. Van'da yaptığı bir konuşmada: Asil milletin elli senelik dalalet yolundan sonra karar gününe geldiğini ve aslına döneceğini, milleti batı mukallidi yapma gayretinin milleti dininden uzaklaştırma maksadına matuf bulunduğunu, 1000 senelik tarihte, Sultan Selim, Sultan Fatih ve Sultan Hamid'in de dinlerine sınırsız bağlı olduklarını ve dünyanın en ileri memleketimde bulduklarını, hâlbuki şimdi 130 devlet arasında 90'ıncı sıraya düştüklerini, Mustafa Reşid Paşa'nın Türkiye'de gavurluğu resmiyete

⁷³ MNP Program ve Tüzük, s. 5-6.

⁷⁴ MNP Program ve Tüzük, s. 7.

⁷⁵ MNP Program ve Tüzük, s. 10.

⁷⁶ Necmettin Erbakan Külliyyatı, I, s. 389.

sokmak ve tanzimatı getirmek için dışarıdan yetiştirilmiş bir mason olduğunu, İttihat ve Terakki'nin de bu oyunla Abdülhamid'i tahtından indirdiğini, camilerin yanında içki satıldığını, maarifin mason maarif olduğunu, halbuki Müslüman ne derse onu öğrenmeye mecbur olduklarını ve Milli Nizam Parti'sinin mecburi bir parti olduğunu dile getirmiştir.⁷⁷

Milli Nizam Partisi kurulup hızla teşkilatlandıktan sonra 24 Ocak 1971'de MNP'nin 1. Olağan Kongresi büyük bir coşkuyla yapıldı. Ancak kongrenin yapıldığı tarihten çok zaman geçmeden 12 Mart askeri muhtırası yapıldı.⁷⁸ Askeri muhtıradan hemen sonra Yargıtay Başsavcısı Hikmet Gündüz⁷⁹ tarafından Milli Nizam Parti iddianamesi hazırlanıp Anayasa Mahkemesine verildi. İddianame de Erbakan ve arkadaşlarının Anayasa'nın 2, 19 ve 57. maddelerinin ihlali düşüncesi ve laikliğe aykırı olduğu düşünülen bazı konuşmaları idi. Milli Nizam Partisini 17 avukat savunmasına rağmen davanın incelenmesi sonucunda MNP'nin kapatılmasına oybirliğiyle karar verilip karar 14 Ocak 1972 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi.⁸⁰

Partinin kapatılmasına ilişkin iddianamede yer alan bazı önemli gerekçeler şunlardı: Partililerin genel kongrede içtikleri milli nizam andı, Kongrede söylenen Milli Nizam Marşı⁸¹, İslamcı kesimin okullarda din derslerinin zorunlu okutulmasını savunmaları ve İzmir Gençlik Kollarının yayınladığı bir kitapçıkta “Hak yol İslam yazacağız” şiirinin şeriat propagandası sayılması. Tüm bunlar partinin kapatılmasına

⁷⁷ Milli Nizam Partisi Niçin Kapatıldı, Vasika Yayınları, 1.Baskı, Ankara, 1990, s. 19-20.

⁷⁸ Akgül, *a.g.e.*, s. 26.

⁷⁹ MNP avukatları davayı Başsavcı sıfatıyla açan Hikmet Gündüz'ün durumunu Anayasa'ya aykırı olarak itiraz etmişlerdir: Anayasa'nın 139. maddesinin ikinci fıkrasına göre Cumhuriyet Başsavcısı Yargıtay Genel Kurulu'nca, üye tamsayısının salt çoğunluğuyla ve gizli oyla seçilir. Sayın Gündüz bu makamda hala atanma ile oturmaktadır. Anayasa yürürlüğe girdiğinden beri durumu hukuki değil fiilidir. bkz: Milli Nizam Partisi Niçin Kapatıldı?, s. 30.

⁸⁰ Soner, *a.g.e.*, s. 70.

⁸¹ Milli Nizam Parti'sinin savunucuları iddianamede ileri sürüldüğü gibi “Milli Nizam Marşı” diye bir marşın olmadığını böyle bir marşın yetkili organlarca kabulüne dair en ufak bir kayıt bulunmadığını ileri sürerler. Bu şiir parti dışındaki bir bölüm gençlik tarafından kendi isteğiyle okunup parti kurulmadan önce partiyle ilişkisi olmayan Abdurrahim Karakoç tarafından yazılan bir şiirdir. Milli Nizam yazacağız diye okunan şiir “tek yol İslam yazacağız” şeklinde iddianamede yer alması gerçeğe aykırı bulunduğu altı çizilmektedir. bkz: Milli Nizam Partisi Niçin Kapatıldı?, ss. 34-35.

gerekçe gösterilmiştir.⁸² Partililerin Genel Kongre’de içtikleri Milli Nizam yemini ise şöyle idi:

“Yarabbi Kongremizi Milli Nizam idaresinin bu memlekete gelmesine vesile kıl... Yarabbi sen Milli Nizamı milletimizin dünya ve ahiret saadetine vesile kıl...”⁸³ MNP avukatları, partinin kapatılmasıyla ilgili iddianamede yer alan İslamcı söylemlerin birçoğunun gerçeği yansıtmadığını, anayasa ve yasalara aykırı olmadığını, özellikle 1. Kongre’de sarf edilen sözlerin partiye mensup olmayan şahıslar tarafından dile getirildiğini iddia ederek savunmaya çalışmıştır.⁸⁴ Milli Nizam Partisi kurulduktan sonra parti genel merkezi, il ve ilçe teşkilatlarının anayasa ve kanunlara aykırı konuşmalarını istendi. Bu uyarıya Parti Genel Merkezinde çalışanlar uysa da genellikle il ve ilçe teşkilatlarında çalışanlar uymadılar. Bu durum da MNP hakkında açılan davanın kabarık olmasına sebep oldu. Aslında bizzat Necmettin Erbakan’ın kendisi de zaman zaman dikkat etmeyerek daha sonra iddianamede yer alacak cümleler sarf etmeye başladı. Örneğin 31 Mayıs 1970 yılında Karabük’te yaptığı bir konuşmada MNP’nin milletin iman davasını kendine şiar edindiğini; Türkiye’de bugün üç yol bulunduğunu, birinci yolun solculuk olan CHP yolu olduğu, ikinci yolun masonluk yolu olan AP’nin yolu olduğu ve üçüncü yolun MNP’nin olduğunu, MNP’nin yolu sağı temsil edip hak ve iman yolu olduğunu ilan eder. Ayrıca Erbakan bu konuşmasında 1973 yılındaki seçimin sonunda halkı Ayasofya’ya namaz kılmaya davet eder.⁸⁵

MNP tarafında tutulan avukatlar parti kapatma iddianamesinde yer alan bazı hususları mahkemede farklı yorumlamaya çalışsa da herhangi bir fayda sağlamamıştır. Gerek Erbakan’ın ve gerekse uyarıya uyman il ve ilçe teşkilat yöneticilerin bazı konuşmaları iddianamede yer alıp muhtıradan sonra İslamcı parti olarak bilinip hemen kapatılmasına sebep oldu. Kapatma sebebi de partinin iktidara gelmesi durumunda laikliği ortadan kaldırma endişesiydi. Nitekim iddianamede yer alan bazı faaliyetlerin laikliğe aykırı olduğu endişesi yer almıştır. Aslında bir İslamcı parti olarak tekbir getirip “tek yol İslam yazacağız” demeleri, açıkça islamı referans

⁸² Poyraz, *a.g.m.*, s. 316.

⁸³ Akgül, *a.g.e.*, s. 27.

⁸⁴ Ömer Çaha, “Milli Görüş Hareketinin Kuruluşu”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S. 19/3, 2017, s. 803.

⁸⁵ Soner, *a.g.e.*, s. 67-68.

göstermeleri ve dinin siyasetten ayrı olmadığını düşünmeleri gibi pek çok konuda haksız da sayılmazdı. Bu, İslamcı kesimin beklediği bir durumdu. Bu konular sadece laik kesim için büyük tehlike oluşturuyordu. Yüzlerce yıl İslam hukukunu uygulayan Osmanlı döneminde bir parti veya şahıs çıkıp tekbir getirdiğinde veya tek yol İslam yazacağız dediğinde bu kadar sıkıntıya düşer miydi. Aksine o kişi teşvik edilir ve ulaşmak istediği hedefe ulaştırılmaya çalışılırdı. Kanaatimizce MNP ‘nin en büyük yanlışı sadece kendilerini hakkın yegane temsilcisi olarak görmeleri ve diğer parti ve mensuplarını batıl veya batıl yolda olarak görmeleriydi. Bu düşünceleri sadece sol kesim için değil aynı zaman sağcı diğer partiler için de geçerliydi.

Milli Nizam Partisi kapatıldıktan sonra Erbakan Hoca İsviçre’ye gitti. Milli görüşçülerin tabiriyle bu hicret hem hocanın yoğun çalışmaları yüzünden yıllardır ihmal ettiği bazı rahatsızlıklarına tedavi imkanı bulmak hem de daha güvenilir bir ortamda gelecekle ilgili plan ve projeleri hazırlamaktı.⁸⁶ Erbakan hicret ettiği İsviçre’den 1971 Eylül ayın sonlarına doğru ülkeye döndü.

1.4.2.2.2. Milli Selamet Partisinin Kuruluş ve Koalisyon Dönemi

12 Mart muhtırasından sonra partisi kapatılıp İsviçre’ye giden Erbakan’ın Türkiye’ye getirmek için Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur ile Orgeneral Turgut Sunalp’ın İsviçre’ye giderek Erbakan’ı Türkiye’ye döndürüp parti kurmaya ikna ettiği iddiaları ortaya atıldı. Ordunun Erbakan’dan parti kurmasını istemesinin sebebi Soner’e göre ileride yapılacak seçimlerde Adalet Partisinin hükümetin başına gelmesini istememesiydi.⁸⁷ Erbakan yurda döndükten sonra 11 Ekim 1972 tarihinde Milli Selamet Partisi kuruldu. Ancak Erbakan hakkında partiye üye olma yasağı bulunmasından dolayı genel başkan olamayıp yerine Arif Emre getirilmiştir. Milli Selamet Partisi yöneticileri daha temkinli davranarak Erbakan’ı MSP kurucuları arasında bile yer vermemişlerdir. Milli Selamet Partisinin kurucuları arasında Abdullah Kerim (Mühendis), Halid Özgüner (Emekli Alabay), Rasim Hancıoğlu (Doktor), Hüseyin Kamil Büyükozer (Mühendis), Abdullah Tomba (Amatör), Sabri Özpala (Tüccar) ve M. Turhan Akyol (İktisatçı) yerini alır. MSP

⁸⁶ Akgül, *a.g.e.*, s. 27.

⁸⁷ Soner, *a.g.e.*, s. 57; Akgül, *a.g.e.*, s. 27.

daha önceden MNP tecrübesine sahip olduğu için yurt düzeyinde hızlı bir biçimde örgütlenmiştir. Örneğin MSP kuruluşundan hemen hemen üç ay sonra 21 Ocak 1973’de “Birinci Büyük Kongre”sini yaptığı tarihte 42 ilde ve 250 den fazla ilçede örgütlenmiştir.⁸⁸

14 Ekim 1973 seçimlerinde Süleyman Arif Emre’nin genel başkanlığında Milli Selamet partisi, yüzde 11.8 oy alması sonucu 48 milletvekili⁸⁹ meclise sokarak tam bir zafer kazandı.⁹⁰

MSP kuruluşu üzerinden çok fazla zaman geçmeden genel seçimde büyük başarı yakaladı. Soner Yalçın partinin bu başarısını iki faktöre dayandırmaktadır. Bu faktörlerden ilki ve en önemlisi mevcut ekonomik düzene, yoksul kitlelerden gelen büyük tepkiydi. İkincisi ise büyük sermaye karşısında gerileyen ve özellikle Anadolu kentlerinde birikmiş taşra sermayesinin, ekonomik ve sosyal gelişmeler karşısında uğradığı kayıp ve duyduğu tedirginlikti.⁹¹ Partinin seçimde başarılı olmasına gösterilen iki faktörün yanında Fahrettin Poyraz’ca diğer bir faktör de eklenebilir: O da daha oylarını ağırlıklı olarak Demokrat Parti ve Adalet Partisi çizgisinde kullanan İslamcı halk kesimlerinin bu sefer İslamcı bir parti olan Milli Selamet Partisinden yana kullanmalarıdır.⁹²

Seçimlerden sonra 20 Ekim 1973 tarihinde MSP Genel İdare Kurulu, Ankara Sümer Sokak’ta bulunan parti genel merkezinde toplandı.⁹³ Bu toplantıda Süleyman Arif Emre genel başkanlıktan çekilerek yerine Necmettin Erbakan’ı önerdi. Erbakan da bu öneriyi kabul ederek kendisine teşekkür etti. Oylama sonucunda Necmettin Erbakan MSP genel başkanlığına getirildi. Necmettin Erbakan dönemin Siyasi Partiler Yasası’na göre partinin başına geçip genel başkan seçilemeyecekti. Şöyle ki Siyasi Partiler Yasası’nın 111. maddesine göre bir siyasi partinin kapatılmasına sebep olan siyasi parti üyeleri, kapatılma kararından itibaren beş yıl süre ile hiçbir

⁸⁸ Poyraz, *a.g.m.*, s. 318.

⁸⁹ Soner Yalçın, Milli Selamet Partisinin milletvekili adaylarını belirleyen en önemli ismin MNP kuruluşunda büyük rol oynayan İslamcı Şeyh Mehmet Zahit Kotku olduğunu iddia etmektedir. Ayrıca aday belirlemede İslamcı grubu olan Nurcular ve Kadirilerin de rolüne işaret eder. Bknz: Yalçın, *a.g.e.*, s. 80.

⁹⁰ Çakır, *a.g.e.*, s. 547.

⁹¹ Soner, *a.g.e.*, s. 81.

⁹² Poyraz, *a.g.e.*, s. 318.

⁹³ Akgül, *a.g.e.*, s. 28.

siyasi partiye üye olamazlardı. Şayet üye olurlarsa siyasi parti uyarılacak üyelikten çıkarılmadığı takdirde parti kapatılacaktı. Fakat nasıl oldu Erbakan hoca partinin başına 5 yıl geçmeden genel başkan olabildi. Soner Yalçın Erbakan'ın genel başkanlığına getirilmesi konusunda MSP'ye göz yumulduğunu ve İşçi Partisi için kanun uygulandığına dikkat çekerek eleştirir.⁹⁴ Erbakan Hoca'ya yakınlığıyla bilinen Ahmet Akgül, Erbakan'ın 111. madde yasağını kanuni gerekçelerle ve yöntemlerle deliverdiğini⁹⁵ aktararak bu gerekçe ve yöntemler hakkında fazla bilgi vermez. Ancak bu yasak Akgül'ün iddia ettiği gibi kanuni gerekçelerle deliverilmeyip Soner Yalçın'ın iddia ettiği gibi gayri meşru olarak genel başkan olunduyorsa Erbakan Hoca'nın İsviçre'deyken ordu içinden bir grup heyetin gelecek seçimde AP'yi hükümetin başında görmemek için hocayı dönmeye ika etmeye çalışıp parti kurmasına müsaade edileceği dedikodularının doğru olduğu düşüncesi hakim olur.

1973 yılında yapılan genel seçim sonuçlarından oluşan meclis aritmetiği bir koalisyonu zorunlu kılıyordu. Hiçbir parti tek başına hükümeti kuramayacaktı. Bu nedenle Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk hükümeti kurma görevini Bülent Ecevit'e verdi. Ecevit de sırasıyla CGP, DP, AP ve MSP genel başkanlarıyla görüşse de bir sonuç alamadı. Bu koalisyona Erbakan sıcak baksa da partinin diğer kurucu üyeleri CHP ile herhangi bir koalisyona sıcak bakmıyordu. Cumhurbaşkanı Korutürk, Ecevit Hükümet kurmayı başaramayınca hükümeti kurmak üzere AP'nin başkanı Demirel'i görevlendirdi. Demirel de hükümeti kurmaya başarılı olamayınca görevi Cumhurbaşkanı'na iade etti. Korutürk, CHP-AP koalisyonu kurmak üzere kontenjan senatörü Naim Talu'yu tekrar görevlendirdi. Demirel buna da yanaşmayınca 25 Aralıkta Talu görevi iade etti. Ancak aynı şekilde kendisine yeniden görev verildi. Bu arada Necmettin Erbakan Hasan Aksay'ı AP Balıkesir Milletvekili Cihat Bilgehan'a göndererek AP'den 51 milletvekilinin ayrılıp MSP'ye katılmasını istiyordu. Bunun sonucunda kendisine hükümeti kurma görevi verileceğini düşünüyordu. Fakat bu düşüncesi gerçekleşmedi. Hükümet kurma bunalımı devam ederken 1973 yerel seçimlerinde MSP'nin oyları yüzde 12'lerden 5'lere düştü. Bu şartlarda koalisyonu kurulamazsa erken seçime gidilmesi MSP için hiç arzu edilmeyen sonuçlar doğurabilirdi. Bu nedenle Erbakan ve koalisyon istemeyen parti

⁹⁴ Yalçın, *a.g.e.*, ss. 77-78.

⁹⁵ Akgül, *a.g.e.*, s. 28.

üyeleri CHP ile koalisyon kurmaya razı oldular. Uzun süre görüşme ve tartışmalar sonucunda 25 Ocak 1974 tarihinde koalisyon kuruldu.⁹⁶ İslami esasları merkeze alarak din temelli siyaset yapan bir İslamcı parti ilk kez hükümette yer almıştı.⁹⁷ Milli Selamet Partisi'nden Oğuzhan Asiltürk İçişleri, Şevket Kazan Adalet, Fehim Adak Ticaret, Korkut Özal Gıda ve Tarım, Abdülkerim Doğru Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına, Süleyman Arif Emre Diyanetle ilgili Devlet Bakanlığı'na, Erbakan Hoca ise Başbakan Yardımcılığına ve Ekonomik Kurulu Başkanlığına getirildi.⁹⁸

Bu koalisyon döneminde MSP, Ecevit'in 135 İmam Hatip Okul açması ve altı bin imam ve müezzin kadrosunu çıkartmasına vesile olmuştur. 20 Temmuz 1974 Kıbrıs Barış Harekati'nin kamuoyunda oluşturduğu havadan yararlanarak erken seçime gitme amacıyla olan Ecevit'in İskandinav ülkelerine gezi kararnamesinin MSP'li bakanlarca imzalanmaması sonucu koalisyon bozulmuştur.⁹⁹ Koalisyon hükümeti dağılınca Milli Selamet Partisi, 31 Mart 1975 tarihinde Süleyman Demirel'in başkanlığındaki AP-MSP-CGP(Cumhuriyetçi Güven Partisi)-MHP ile birlikte 1. Milliyetçi Cephe Hükümetinde yer alarak¹⁰⁰ Erbakan başbakan yardımcılığına getirildi.

MSP'deki parti içi muhalefet giderek şiddetini artırırken 5 Haziran 1977 tarihinde erken seçim kararı alınır. A. Tefvik Paksu, Hüsamettin Akmumcu, Gündüz Sevilgen, Reşat Saruhan, Ali Acar, Ahmet Akçael, Vahdettin Karaçorlu, Rasim Hancıoğlu, Cemal Cebeci, Hulusi Özkul, Yahya Akdağ, Cahit Karaçor, Sabri Dörtkol ve Hüseyin Abbas gibi genellikle Nurcuların Yazıcılar kolundan olan birkaç milletvekili MSP'den ayrılıp desteğini çekiyorlar. Bu şartlar altında seçime giren MSP'nin oyları %11.8'den %8.6'ye düşer.¹⁰¹ MSP'deki düşüşle ilgili olarak yazarlar faklı değerlendirmede bulunmuşlardır. Hakan Uyar bu düşüşün sebebinin daha önce Erbakan'ı destekleyen Nurcularla Erbakan arasında siyasi yönden ters düşmeye

⁹⁶ Akgül, *a.g.e.*, ss. 29-32.

⁹⁷ H. Bahadır Eser, "Türk Siyasal Kültürü İçinde Dinin Rolü Üzerine Bir Açıklama Çabası: Milli Görüş Hareketi ve Milli Nizam Partisi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.18, S. 3, 2013, s. 218.

⁹⁸ Akgül, *a.g.e.*, s. 32.

⁹⁹ Poyraz, *a.g.m.*, s. 318.

¹⁰⁰ Eser, *a.g.m.*, s. 218.

¹⁰¹ Akgül, *a.g.e.*, s. 36.

bağlarken¹⁰² Karpat, 1977 yılında MSP'nin oylarında görülen oransal düşüşün nedenini Necmettin Erbakan'ın konumunu korumak adına prensiplerinden taviz vermesi ve faydacı bir yaklaşım sergilemesine bağlıyor.¹⁰³ Akgül'e göre MSP'nin oyları 1973 seçimine göre bir hayli artmıştır. Fakat özel hazırlanan seçim kanunu oyunları ve kütüklerde yazılı seçmen listesinden bile 2 milyondan fazla kullanılan sahte ve mükerrer oylar yüzünden onun oyları düşerek 24 milletvekili ve bir senatör kazandığını aktarır.¹⁰⁴ MSP 'nin oyları tüm Türkiye'de düşerken sadece Kürtlerin yaşadığı Doğu bölgesinde artmıştı. Yazar Soner Yalçın'a göre bunun birkaç sebebi vardı. Yalçın bu sebepler arasında CHP ile yapılan koalisyonda kazanılan yedi bakanlığın dördünün Doğu ve Güneydoğu vekillerine verilmesi, Erbakan'ın "ağır sanayi hamlesi" projesinin parçası olduğunu iddia ettiği yatırımların çoğunluğunun Doğu ve Güneydoğu'da gerçekleşmesi, Doğu ve Güneydoğu'daki kamu fabrikalarında istihdamın artması, bölgede dikkat çekici şekilde İmam Hatipler, Yüksek İslam Enstitülerinin ve Kur'an kurslarının çoğalması, Nurcuların MSP'den ayrılması ve CHP ile MSP koalisyonu'nun MSP'nin batıdaki İslamcı tabanını rahatsız etmiş olması gibi hususları zikreder.¹⁰⁵

MSP'nin 1977 seçiminde oylarının düşmesindeki etken ne olursa olsun gerçek olan hezimete uğramasıydı. Bu nedenle bazı MSP'çiler bu seçimin sonucundan memnun kalmayarak Erbakan'ı sorumlu tutmaya başlamışlardır. MSP'nin oyları her ne kadar düşse de özellikle koalisyon hükümetler için vazgeçilmez bir parti haline gelmiştir. Bu nedenle MSP 21 Temmuz 1977'de kurulan 2. Milliyetçi Cephe Hükümetinde de yer alarak iktidar ortağı olmaya devam etmiştir. MSP de diğer siyasi partilerle birlikte 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle kapatılmıştır.¹⁰⁶ Bu darbenin zeminini hazırlayan en önemli sebep kasıtlı olarak yaygınlaştırılan "Gericiler geliyor, laiklik elden gidiyor" korkusu ile 6 Eylül 1980 tarihinden Necmettin Erbakan'ın "Kudüs'ü Kurtarma Günü" adıyla Konya'da yapılan İslamcı söylemle dolu miting olmuştur. Mitingden bir hafta geçmeden 12

¹⁰² Harun Uyar, "Milli Nizam Partisinden Fazilet Partisine", *Türkiye'de Siyasal Partiler*, der: Mehmet Kabasakal, Es Yayınları, İstanbul, 2013, s. 108-109.

¹⁰³ Kemal Haşim, Karpat, *Türk Siyasi Tarihi Siyasal Sistemin Evrimi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s. 210.

¹⁰⁴ Akgül, *a.g.e.*, s. 38.

¹⁰⁵ Yalçın, *a.g.e.*, ss. 140-141.

¹⁰⁶ Poyraz, *a.g.e.*, ss. 318-319.

Eylül 1980’de Kenan Evren Türk milleti adına yönetime el koyarak askeri darbe gerçekleştirmiştir.¹⁰⁷

1.4.2.2.3. Refah Partisinin Kuruluş ve İktidarı

12 Eylül 1982 darbesinden sonra Milli Selamet Partisi kapatılır, İslamcı kadroları, İslamcı ve laikliğe ters söylemden dolayı yargılsalar da berat ettikten sonra 1983 yılında Ahmet Tekdal başkanlığında Refah Partisi kurulur. Erbakan’ın Anayasanın hükmü gereği 10 yıl siyasal alanlarda faaliyet yapmaktan yasaklanması dolayısıyla partinin başkanı olamaz.¹⁰⁸ Refah Partisinin kurulmasından sonra ordu kamu yaşamında İslam’ın rolüyle ilgili sert düzenlemeler sürdürmeye devam eder.¹⁰⁹ Refah Partisi 6 Kasım 1983’e kadar yasaların öngördüğü şekilde ilçe teşkilatı kurma barajını aşıya da seçime giremedi. Ancak 25 Mart 1984 tarihinde yapılan yerel seçime girerek %4.4 oranında oy aldı. Kısa sürede 64 il ve 59 ilçede teşkilatını tamamladıktan sonra 30 Haziran 1985’te 1. Olağan Büyük Kongresini yaptı. 1987 yılında yapılan referandum sonucu siyasi faaliyet yasağından kurtulan Necmettin Erbakan 11 Eylül 1987’de yapılan 2. Olağan Büyük Kongre’de oy çokluğuyla Refah Partisi genel başkanı seçildi. 1987 milletvekili seçimlerde daha önceki seçimde aldığı oydan daha fazla oy alarak oy oranının %7.2’ye yükselttiyse de %10 barajını aşamadığı için meclise giremedi.¹¹⁰ 26 Mart 1989’de yapılacak olan yerel seçimlerde RP’nin oy oranı 9.8’ye dayanarak baraja dayanmıştır. Bu oran geleceğe yönelik bir umut kaynağıydı. Nitekim 1991 genel seçimlerde ittifak kurularak girilen seçimde yaklaşık %17 oy oranı alarak siyasal gücünü ispatladı. 1994 yerel seçimlerde başta İstanbul ve Ankara belediye başkanlığı olmak üzere 28 belediye başkanlığı kazanarak oy oranını %19’e yükseltti. Refah Partisinin İstanbul ve Ankara gibi büyük şehir belediyelerini kazanması adeta İslamcılığın zaferi olarak görüldü.¹¹¹

¹⁰⁷ Akgül, *a.g.e.*, s. 47.

¹⁰⁸ Uyar, *a.g.m.*, s. 109.

¹⁰⁹ Çakır, *a.g.m.*, 2005, s. 548.

¹¹⁰ Poyraz, *a.g.m.*, s. 320.

¹¹¹ Hakan, Özdemir, “28 Şubat Süreci Arifesinde ve Ertesinde İki Milli Görüş Partisi: Refah Partisi-Fazilet Partisi (Karşılaştırmalı Bir Analiz), *SDÜİİFD*, C. 20, Sayı: 2, s. 170.

1995 genel seçimlerde toplam oyların %21.4'ünü alarak birinci parti çıktı. Haziran 1996 yılında kurulan RP-DYP koalisyon hükümetinin Başbakanı oldu.¹¹²

Refah Partisi, selefi olan Milli Selamet Partisinden farklı olarak daha az dinsel kavramlardan oluşan daha demokratik bir söyleme başvurmuştur. Dünya görüşünü Milli Görüş şeklinde tanımlayan RP, bu dönemde hem İslamcı hem de Milliyetçi bir parti özelliğine sahip olmuştur.¹¹³

Refah Partisi, İslamcı ve şeriatçı suçlamasıyla sık sık karşılaşan ve Milli Görüş Hareketinin kurduğu bir siyasi parti olmasına rağmen dini mesajları olabildiğince açık bir şekilde kullanmıştır. Propaganda ve söylemleriyle dinsel ve yerel ağırlıklı bir kimlik oluşturmaya çalışan parti “başörtü milli kıyafetimizdir” ve “diğer partilerin seçmenleri, bizim ise inananlarımız vardır” diyecek kadar söyleme başvurmaktan kaçınmamıştır.¹¹⁴

Parti programında laiklik ve din hürriyetine dair fazla bilgi verilmemekle birlikte laiklik ve din hürriyeti hususlarına şöyle değinilmiştir. Laiklik, din ve vicdan hürriyetinin birkaç cümleyle ele alındığı Parti Programı'nda; “Fikir, vicdan ve düşünce hürriyetine duyulan inanç ve bu hürriyetlere yönelik her türlü baskının iptidai ve laikliğe aykırı kabul edildiği; laikliğin din düşmanlığı olmayıp aksine söz konusu hürriyetleri her türlü ihlalden koruyacak bir prensip olarak geliştirildiği ve uygulamaya konulduğu” şeklinde ifade edilmiştir.¹¹⁵ Programda “Milli Eğitim ve Öğretim” başlığı altında ise “Din eğitiminde aydın din kadrosu yetiştirilerek ihtiyaçlarının karşılanması, din görevlilerinin terfi edilmelerinin ve sayı bakımından milletin ihtiyacını karşılayacak düzeye eriştirilmesinin gerekliliğine inanıldığı; din eğitiminin manevi gelişmenin temeli olduğu gibi yeni nesillerin hizmetinde bulunacağı asil Türk milletinin manevi hasletleriyle de yakından tanınmasına ve yapacağı hizmetlerde başarılı olmasına yardımcı olacağı” ifade edilmiştir.¹¹⁶ Partinin seleflerindeki programlarda daha fazla yer alan bu hususlar

¹¹² İhsan D. Dağı, *Orta Doğu'da İslam ve Siyaset*, 1.Baskı, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 1998, ss. 189-190.

¹¹³ Özdemir, *a.g.m.*, s. 170.

¹¹⁴ M. Küçük Yılmaz, *Türkiye'de Siyasal Katılım Tek Partiden AK Parti'ye Siyasal İslam ve Demokrasi Tartışmaları*, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 106.

¹¹⁵ Refah Partisi Programı, 1986, s. 42.

¹¹⁶ Refah Partisi Programı, 1986, s. 53.

Refah Partisi dönemindekinde daha sert ve ayrıntılı olduğu için bu argümanlara bakarak şeriatçı adının verilmesi hatalı olabilir. Ayrıca parti bu dönemde geçmişine nispeten dinsel söylemelere daha az yer vermiştir.

Refah Partisini diğer partilere karşı avantajlı konuma taşıyan husus, onun Adil Düzen retoriği altında sergilediği ekonomik modelin parti programında sıklıkla kullanılan antiemperyalist dille tutarlı olmasıdır. Adil Düzen modeli Batının serbest piyasa ekonomisiyle Doğu Bloğu ülkelerin devlet kontrollü sosyalizmi arasında karma bir ekonomik yapıya sahiptir. Adil Düzen projesi aynı zamanda özellikle faizsiz bankacılık gibi bir grup islami elementi de içermektedir.¹¹⁷

Refah Partisi 1995 genel seçimlerinde %21 oy alarak birinciliği yakalasa da tek başına iktidara gelme fırsatını yakalamamıştır. Bu durumdan koalisyon hükümeti kurma zorunluluğu doğmaktaydı. Muhalif cenah da Refah Partisiz bir koalisyon istemesine rağmen dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, 10 Ocak 1996'da en çok milletvekiline sahip olması sebebiyle hükümeti kurma görevini Erbakan'a verdi. Erbakan, partilerin liderleriyle yaptığı görüşmeden sonuç alamayınca hükümeti kurma görevini iade etti. Cumhurbaşkanı, ikinci çoğunluğa sahip olan DYP'ye hükümeti kurma görevini verdi. ANAP'la koalisyon kurup başbakan olmak isteyen Tansu Çillerin Başbakanlığı Yılmaz'ın istemediğini açıklaması üzerine görüşmelerden herhangi bir sonuç alınamadı. Yılmaz başbakanlığında Refah Partisinin lideri Erbakan'ın kurulacak koalisyonu kabul etmesine rağmen ordu tarafından endişe duyulduğu için buna müsaade edilmemiştir. Nihayet ANAP ile DYP arasında koalisyon hükümeti kurularak 12 Mart 1996 'da TBMM'de 257 oyla güvenoyu almıştır. Fakat bu oylama Refah Partisi tarafından mahkemeye taşınarak bozulmak istenmiştir. Mahkeme hükümetin 276'in altında oy almasını Anayasaya aykırı bularak Refah Partisi lehine karar vererek güvenoyunu geçersiz saymıştır. Bu olaydan sonra Erbakan-Çiller görüşmesi başladı ve hızlı bir şekilde alınan sonuç neticesinde Refahyol Hükümeti Erbakan'ın Başbakanlığında kuruldu.¹¹⁸

¹¹⁷ Özdemir, *a.g.e.*, 171.

¹¹⁸ Hilmi Tutar, *Türk Siyasetinde Sancılı Yıllar*, Bizim Kitaplar, İstanbul, 2007, ss. 336-339; Özdemir, *a.g.e.*, ss. 175-176.

Refah Partisinin temsil ettiği İslami kimlik ve geliştirdiği söylem muhalefette iken etkin iktidarda kontrol altına alınmıştır.¹¹⁹ Refah Partisi koalisyon ortağı olup iktidara geldikten sonra Başbakan Erbakan TSK ile ilişkileri iyi tutmaya çalışsa da medya ve dolayısıyla askerler İslamcı bir parti olan refah partisini laik rejim için tehlikeli görmeye devam ettiler. 28 Şubata giden etkenler arasında RP milletvekili Şevki Yılmaz'ın yaptığı konuşmada Atatürk ve laikliği yerden yere vurması, Ramazan ayında birçok il ve ilçelerde şeriat çağrışımı davetler ve mesai saatlerinin iftara göre ayarlanması gibi çıkışlar bulunmaktadır.¹²⁰ Böylece “post- modern darbe” olarak nitelendirilen 28 Şubat vakası MKG tarafından gerçekleştirilerek Erbakan'ı başbakanlıktan istifaya zorladı.¹²¹

Anayasa Mahkemesi, Refah Partisi hakkında İslamcı ve laikliğe ters söylemlerin odağı olduğu gerekçesiyle dava açarak 16 Ocak 1998'de kapattı. Erbakan başta olmak üzere bazı yöneticilere siyaset yasağı getirdi. Böylece Refah Partisinin önündeki kurumsal ve yasal engelleri de ortaya koydu.¹²²

1.4.2.2.4. Fazilet Partisinin Kuruluş ve Kapatılış Süreci

Refah Partisi kapatılmadan önce Milli Görüşçüler tedbirlerini almış, yedek parti olarak 17 Aralık 1997'de İsmail Alptekin başkanlığında bir grup tarafından Fazilet Partisi kurulmuştur. Refah Partisi kapatılınca yasaklı olmayanların büyük kısmı Fazilet Partisine geçti.¹²³ Ayrıca Refah Partisinin milletvekilleri de yeni kurulan Fazilet Partisine geçmesiyle birlikte meclisteki en büyük parti konumuna geldi. İslamcılık söylemi ve faaliyetleri dolayısıyla kapatılan Refah Partisinin devamı ve Erbakan'ın kontrolü altında olduğu eğilimi özellikle medya tarafından dillendirmeye başlandı.¹²⁴ 14 Mayıs 1998'de Fazilet Partisi genel başkanlığına Recai Kutun getirildi.¹²⁵ Fazilet Partisi, 18 Nisan 1999 genel seçimlerden iyi bir sonuç alamasa da toplam oyların %15'ini aldı. Böylece 111 milletvekili meclise sokarak mecliste üçüncü parti konuma geldi.

¹¹⁹ Dağı, *a.g.e.*, s. 201.

¹²⁰ Yalçın, *a.g.e.*, s. 248.

¹²¹ *a.g.e.*, s. 251.

¹²² Dağı, *a.g.e.*, s. 202.

¹²³ Çalmuk, *a.g.e.*, s. 571-572.

¹²⁴ Poyraz, *a.g.m.*, ss. 324-325.

¹²⁵ Özdemir, *a.g.m.*, s. 180.

Fazilet Partisi kendisini garantiye almak için İslamcı söylemden vazgeçtiği intibamı veriyordu. Parti, bu süreçte Batıyla bütünleşme yanlısı, liberal ekonomi taraftarı, demokratik hukuk devleti savunucusu bir parti görünümüne bürünmeye çalışmıştır. Türk dış politikasında da bazı fikri dönüşümlerin olduğu izlenimi verildi. Daha önce Türkiye'nin AB'ye üye oluşuna karşı olan Milli Görüşçüler artık buna karşı olmadıklarını dile getirmeye başladılar.¹²⁶ Nitekim Parti Programında Batı ve Özellikle ABD ile ilişkilerin önemine değinilmiştir. Ülkenin Batı ile özellikle AB ve ABD ile olan ilişkilerinin önemli olduğu, mevcut ilişkilerin güvensizlik ortamından kurtarılması, karşılıklı güven ve anlayışa dayalı bir politikanın izlenmesi gerektiği¹²⁷ üzerine vurgu yapılması FP'nin Batıya karşı söyleminin yumuşamasının ispatıdır.

Fazilet Partisi İslamcı söylemi bırakma izlemini vermesine rağmen partiyi kapatma davasıyla karşı karşıya kaldı. Nihayet 22 Haziran 2001 tarihinde Anayasa Mahkemesi laik karşıtı eylemlerin odağı olmaktan partiyi kapattı. Partiye mensup Nazlı Ilıcak, Bekir Sobacı'nın milletvekillikleri düşürüldü. Söz konusu iki milletvekiliyle beraber Merve Kavakçı, Ramazan Yenidede ve Mehmet Sılay'a beş yıl siyaset yasağı getirildi.¹²⁸

1.4.2.2.5. Saadet Partisinin Kuruluşu

Fazilet Partisi kapatıldıktan sonra Milli Görüş Hareketinin 5. Partisi 20 Temmuz 2001 tarihinde Recai Kutan Genel Başkanlığı'nda kuruldu. Parti kurulurken 135 kurucu üyeye sahip olmasının sebebi, Milli Görüş Hareketinin bu partide toplandığı mesajını tabana verilmek istenmesiydi. Çünkü bir süredir parti içinde yenilikçi olarak adlandırılan muhaliflerin bir parti kurması beklenmekteydi ve ana gövdenin Saadet Partisi olduğu mesajının tabana verilmesi önemliydi.¹²⁹ Tabanın milletvekili, belediye başkanı ve belediye meclis üyesi gibi seçilmiş birçok üyesi Saadet Partisine katılmakta çekimser davranmış, kısa bir süre sonra yenilikçilerin kurduğu Adalet ve Kalkınma Partisine katılmıştır. Yeni kurulan Saadet Partisine 105

¹²⁶ *a.g.m.*, ss. 180-181.

¹²⁷ *Fazilet Partisi Programı*, s. 35.

¹²⁸ Poyraz, *a.g.m.*, s. 329.

¹²⁹ Şentürk, *a.g.e.*, 520.

milletvekilinden sadece 48'i, beş Büyükşehir Belediyeden sadece Konya Büyükşehir Belediyesi katılmıştır. Geriye kalanı Adalet ve Kalkınma Partisini tercih etmiştir.¹³⁰

SP, 2002 Genel seçimlerde %2.5 oy alarak meclis dışı kalmıştır. Arkasına aldığı kitlenin desteğini yitiren Fazilet Partisiyle değiştirdiği siyasal söylemini bir kenara bırakarak Milli Görüşün eski söylemine yani İslamcı söyleme geri dönmüştür. Bu söylem Türkiye’de iki partinin olduğu “hak” ve “batıl” kavramları üzerine oturarak bütün partileri aynı kategoride almaktadır. Başka bir ifadeyle Saadet Partisi adil olmayan düzen karşısında iken AK Parti dahil diğer tüm partiler adil olmayan düzenle uzlaşma içinde olup bu düzeni kollamak için vardılar.¹³¹

11 Mayıs 2003 tarihinde yapılan 1. Olağan Kongre’de aday olmayan Kutan yerine Necmettin Erbakan Genel Başkanlığa seçildi. Aralık 2003’te Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, Erbakan’ın kesinleşmiş hapis cezası nedeniyle parti üyeliğinden ayrılmasını istedi. Erbakan 30 Ocak 2004’te parti üyeliği ve genel başkanlıktan istifa etti. Yerine tekrar Recai Kutan getirildi. 2004’teki Yerel Seçimlerde %4.77 oy oranı; 2007 Genel Seçimlerde %2.34 oy oranı; 29 Mart 2009 Genel Seçimlerde % 5.2 oy oranı alarak¹³² %10 barajın altında kalmış ve şuana kadar yapılan bütün seçimlerde tek başına barajı geçememiştir. 26 Ekim 2008’de yapılan 3. Büyük Kongrede Numan Kurtulmuş Genel Başkanlığa getirilmiş, Ankara 10. Sulh Hukuk Mahkemesi, 11 Temmuz 2010 yılında yapılan Olağan Kongrede usulsüzlük nedeniyle yapılan itirazı karara bağlayarak Numan Kurtulmuş’tan İstifa etmesini istemiştir. Bunun üzerine Kurtulmuş 1 Ekim 2010’da istifa etti. Onun yerine Mustafa Kamalak Genel Başkanlığa seçildi. Ardından 17 Ekim 2010 ‘da Necmettin Erbakan Genel Başkanlığa seçildi. Erbakan 27 Şubat 2011 ‘de hakkın rahmetine kavuştu.¹³³ Erbakan’ın vefatından sonra Mustafa Kamalak genel başkanlığa seçilerek Genel Başkanlık görevine getirildi. 30 Ekim 2016 yılında Mustafa Kamalak’ın yerine Temel Karamollaoğlu seçildi. Karamollaoğlu hala partinin genel başkanıdır.

¹³⁰ Poyraz, *a.g.m.*, s. 332.

¹³¹ Türk *a.g.e.*, s. 125.

¹³² Uyar, *a.g.m.*, ss. 121-122.

¹³³ Uyar, *a.g.m.*, s. 122.

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAMCI PARTİLERİN DIŞ POLİTİKASI

Bu başlık altında Necmettin Erbakan liderliğinde Milli Görüş Hareketinin kurmuş olduğu İslamcı partilerin dış politikası incelenecektir. İlk olarak söz konusu partilerin programında dış politikayla ilgili yer alan hususlar sayıldıktan sonra bu dış politikanın pratiğinin olup olmadığı, şayet varsa İslamcılık düşüncesiyle uyuşup uyuşmadığına bakılacaktır.

2.1. Milli Nizam Partisinin Dış Politikası

Bu başlık altında dış politikanın tanımını yapıp hedefine değindikten sonra Milli Nizam Partisinin programında yer alan dış politikanın özellikleri ve bu özelliklerin İslamcılıkla ilgisinin olup olmadığından söz edeceğiz.

2.1.1. Dış Politikanın Tanımı ve Amacı

Dış politika kavramını daha iyi anlamak için bu kavramın ikinci parçası olan politika kavramının ne anlama geldiğinin bilinmesi gerekmektedir. Bir şahıs, grup veya yönetim tarafından güdülen eylem planına genel anlamıyla politika denir.¹³⁴

Dış politika, devletlerin kendi beklentilerini ve hedeflerini hayata geçirmek üzere, dış çevresine yönelik olarak hazırladıkları stratejiler şeklinde tanımlanmıştır.¹³⁵ Haydar Çakmak, dış politika kavramı ile uluslararası politika ve uluslararası ilişkiler kavramlarının zaman zaman birbirleriyle karıştırıldıklarını ve bu kavramların anlam ve kapsam bakımından birbirinden farklı olduğunu iddia ederek dış politikanın bir ülkenin daha çok ikili ilişkilerini; uluslararası politikanın çok sayıda ulusu ilgilendiren konularda (silahsızlanma ve nükleer silah gibi) uluslararası platformlarda (BM, NATO gibi) ülkelerin politikalarını; uluslararası ilişkilerin ise sportif, siyasi ve askeri gibi her türlü ilişki ve etkileşimi kapsadığını vurgular.¹³⁶

¹³⁴ Andrew Heywood, *Siyasetin Temel Kavramları*, çev: Hayrettin Özler, Adres Yayınları, Ankara, 2012, s. 54.

¹³⁵ *Dış Politika Analizlerinde Teorik Yaklaşımlar: Türk Dış Politikası Örneği*, editör: Ertan Efeğil-Mehmet Seyfettin Erol, Barış Platin Yayınları, Ankara, 2012, s. 5

¹³⁶ Barış Doster, "Erbakan'ın Dış Politika Felsefesi ve Uygulamaları", *Liderlerin Dış Politika Felsefesi ve Uygulamaları*, Ed. Haydar Çakmak, 1. Baskı, Doğu Kitapevi, İstanbul, 2013, s. 9.

Milli Nizam Partisinin programında dış politikanın amacına yönelik açık bir madde bulunmuyorsa da Necmettin Erbakan'ın dış politikanın amacına yönelik 3 Temmuz 1996 yılında mecliste yaptığı konuşmada dış politikadaki hedefe işaret edilmiştir. Erbakan, Türkiye'nin dış politika alanındaki hedef ve amacını dünyada, bölgede ve ülkede barışın korunması olarak telakki etmiştir.¹³⁷ Kısacası Necmettin Erbakan'ın dış politikadaki amacı barışın ülkede ve dünyada sağlanarak korunmasıdır.

2.1.2. Dış Politikanın Özellikleri

Her siyasi partinin programında dış politikayla ilgili bir takım özellikler ve ilkeler olduğu gibi Türkiye Cumhuriyetinin ilk İslamcı partisi olarak kabul edilen Milli Nizam Partisinin dış politikayla ilgili birtakım özellikleri veya ilkeleri vardır. Bu özellikler Erbakan'ın liderliğinde belirlenmiştir. İleriki dönemlerde bu özellikler sürekli dile getirilmiş, bunlara uymayan siyasi parti veya iktidar bu doğrultuda eleştirilmiştir.

2.1.2. 1. Dış Politikanın Milli ve Müstakil Oluşu

26 Ocak 1970 yılında kurularak o dönemde popüleritesi sebebiyle Necmettin Erbakan'ın başkanlık görevine getirildiği¹³⁸ Milli Nizam Partisinin program ve tüzüğünde dış politikayla ilgili yeni bir başlık açılmıştır (98-100. md). Dış politikada millilik ve bağımsızlık vurgusu, söz konusu programın 98. maddesinde yer almakta olup şu şekilde ifade edilmiştir: Millet tarihî karakteri ve topyekûn maksat ve iradesine uygun, uzun vadeli, milli, müstakil, şahsiyetli ve müstakar bir dış politika tatbik edileceği, partinin dış politikasındaki temel prensibinin hakkın ve adaletin müdafaası olacağı, uluslararası alanda haksızlıkların önlenmesi için Birleşmiş Milletler anayasasının prensipleri konulmadan önce bu prensipleri daha mükemmel bir şekilde yaşamış ve yaşatmış olan bir millete sahip olduğu ve partinin dış politikası mana ve istikametini bu gerçekten alacağı vurgusu yapılmıştır.¹³⁹

¹³⁷ İbrahim Neziroğlu ve Tuncer Yılmaz, *Başbakanlarımız ve Genel Kurul Konuşmaları*, TBMM Basımevi, Ankara, 2014, s. 406.

¹³⁸ Süleyman Kocabaş, *Refahiyol Hükümeti Sonunun Perde Arkası*, Vatan Yayınları, İstanbul, 1997, ss. 22-23.

¹³⁹ *Milli Nizam Partisi Program ve Tüzük*, Haktanır Basımevi, İstanbul, s. 34.

Dış politikada millilikten kasıt milletin maddi ve manevi değerleriyle örtüşen ve milletin verdiği hakimiyet çerçevesinde yürütülen politika demektir. Milli Nizam Partisinde özetçe geçen Millilik kavramı daha sonraki dönemde kurulacak olan Milli Selamet Partisinin seçim beyannamesinde yer almıştır. Söz konusu beyannamede ortak pazara girişe karşı çıkılarak ve ortak pazara girmenin milli hakimiyet prensibine aykırı olduğu, milliyetçilik, ekonomi ve milli sanayiye yok edeceği vurgusu yapılırken diğer taraftan ortak pazara girmeye evet diyenlerin gayri milli bir eylem olarak kabul edildiği bildirilmektedir.¹⁴⁰ Milli özellik ulusal olmaktan ziyade dinsel ve ümmetçi bir vurgu taşır.¹⁴¹ Ayrıca milli kavramının karşısında gayri milli başka bir ibareyle taklitçi kavramı yer almaktadır. Bu kavramın gerek Milli Görüş adlı harekete gerekse onun ilk partisi Milli Nizam Partisine verilmesi kanaatimizce taklitçiliğe bir tepki olarak kabul edilebilir. Çünkü İslamcılığın en önemli özelliklerinden biri İslam dünyasının taklidi bırakıp özüne yani milliliğine dönüşüdür. Bu nedenle İslamcı bir hareket olan Milli Görüş kadroları sürekli bu kavramı kullanmışlardır.

Milli Nizam Partisinin programında yer alan maddeye göre dış politikanın milli ve bağımsız olması gerekmektedir. Bu iki unsur neredeyse bütün partilerin ve siyasi akımların programlarında mevcuttur. Zaten bir ülkenin gerek iç politikası gerekse dış politikasında gayri millilik ve bağımsız unsurları devreye girdiyse o ülkenin tam bağımsızlığı ve milliliğinden bahsedilemez. Fakat Müslüman ülkelerde millilik ve bağımsızlık bütün siyasi akımlar ve hatta anayasalara kadar yazı biçiminde vurgu yapıldıysa da uygulama bakımında ne kadar başarılı olduğu tartışmaya açık bir konudur. Örneğin ABD'ye bağlı olan ülkeler dış politika alanında ABD'ye sormadan ve onayı olmadan ne kadar bağımsız hareket edebilir!

Yukarıda zikrettiğimiz hususun teyidi için Necmettin Erbakan'ın dış politikadan kastın, taklitçi görüşlerin bırakılması, birtakım yereler (ABD, AB) bağımlı çalışmaya son verilmesi, tamamen milli ve manevi değerlerden doğan politikaların uygulanmasıdır.¹⁴²

¹⁴⁰ *Milli Selamet Partisi Seçim Beyannamesi*, Fatih Yayınevi Matbaası, İstanbul, 1973, ss. 35-38.

¹⁴¹ Çakır, *a.g.e.*, s. 544.

¹⁴² Necmettin Erbakan, *Türkiye'nin Temel Meseleleri*, 1. Baskı, Rehber Yayıncılık, Ankara, 1991, s. 84.

Dış politikanın milli ve bağımsız oluşuyla ilgili Milli Nizam Partisinin programında zikredilen maddenin aynısı Erbakan'ın daha sonra kurduğu Milli Selamet Partisinin programında ve seçim beyannamelerinde de yer almaktadır.¹⁴³ Nitekim Milli Görüşün bu iki unsura vurgusunu her fırsatta ve bütün beyanname ve programlarında görmek mümkündür.

2.1.2.2. Şahsiyetli Oluşu

Necmettin Erbakan'ın dış politika alanında üzerinde durduğu en önemli nokta dış politikanın şahsiyetli veya itibarlı oluşudur. Dış politikanın şahsiyetli oluşuyla ilgili vurgu Erbakan'ın kurup başkanlık ettiği Milli Nizam Partisinde ilk defa yer alsa da daha sonra kurulacak olan Milli Selamet ve Refah Partilerinin programında da yer almıştır.¹⁴⁴

Necmettin Erbakan, şahsiyetli dış politika alanında Kıbrıs Barış Harekatının gerçekleştirilmesi, Müslüman ülkelerle işbirliğinin artırılması, hükümetin dışişleri bakanının İsrail ile geliştirdiği ilişkiler nedeniyle MSP tarafından hazırlanan gensorunun kabul görmesiyle beraber meclis tarafından düşürülmesi gibi örnekleri zikretmektedir.¹⁴⁵ Necmettin Erbakan şahsiyetli dış politika kavramının içeriğinin kendi dış politikasına uygun düştüğünü kabul ederken muhalefette olduğu dönemlerde iktidarın dış politikalarıyla ilgili kimi sorunlarına şahsiyetsiz dış politika adı vererek eleştirmiştir. Erbakan Türk dış politikasının 6 Kasım 1983'ten itibaren Batı lehine geliştiğini iddia etmektedir. Hükümetin Batı Trakya Türkleriyle ilgili Yunanistan baskılarına, Bulgaristan'daki Müslümanların isimlerinin zoraki değiştirilmesine sessiz kalışı, zorla Türk çocukların vaftiz edildiği bir zamanda Belgrat zirvesine katılımı, Ege'deki ve Kıbrıs'taki hakları feda etmekten kaçınmayışını şahsiyetsiz dış politika uygulamalarından birer örnek olduğunun altını çizer. Hükümeti bu gibi şahsiyetsiz dış politikadan vazgeçerek şahsiyetli dış politikaya dönmeye davet eder.¹⁴⁶

¹⁴³ *Milli Selamet Partisi Seçim Beyannamesi*, s. 83.

¹⁴⁴ *Milli Nizam Partisi Program ve Tüzük*, s. 34; *Milli Selamet Partisi Seçim Beyannamesi*, s. 83; *Refahyol Partisi Tüzük ve Programı*, s. 55.

¹⁴⁵ Nazim Maviş, *Türk Siyasal Yaşamında Milli Görüşün Doğuşu MNP*, Keşif Yayınları, byy, ts, ss. 171-173.

¹⁴⁶ Erbakan, *a.g.e.*, 1991, ss. 82-83.

Necmettin Erbakan, şahsiyetli dış politika kavramına o kadar fazla önem vermiştir ki milli görüşün dört prensibinden birisi olarak kabul edilmiştir. Şahsiyetli dış politika güdülmesinin amacı da dünya nizamının kurulması için Türkiye'nin uydu değil lider ve güçlü bir ülke olarak hakkı üstün tutan bir ülke haline gelmesidir.¹⁴⁷

2.1.3. Ortak Pazar

Necmettin Erbakan'ın MNP'nin başına geçtiğinden itibaren İslam ülkeleriyle işbirliğinden yana olduğu ve Müslüman ülkeler arasında Ortak Pazar kurulması gerektiği ve Hıristiyan birliğinden doğan Avrupa Ortak Pazarının sömürgeci zihniyet taşıdığı için karşı olduğu ve Türkiye'nin de bu pazara girmesine olumlu bakmadığı bilinmektedir.¹⁴⁸ Necmettin Erbakan Avrupa'da kurulan Ortak Pazarın faize ve insanları fakirleştirmeye dayalı olduğunu bu mikroptan uzak durulması gerektiğinin altını çizerek Türkiye'nin bu pazara girmekten uzak durması konusunda uyarılarda bulunmaktadır. Erbakan, Hıristiyan Ortak Pazarı yerine İslam Ortak Pazarı kurulması gerektiği ve buna ihtiyaç olduğunu bildirmesinin yanında kurulacak ortak pazarın sömürü ve faize dayalı olmayıp adil düzen ve hakka dayalı olması gerektiği hususuna vurgu yapmıştır.¹⁴⁹ Necmettin Erbakan Hıristiyan Ortak Pazarına girmeye çalışan İnönü ve Demirel iktidarlarının bir sene dolmadan devrildiklerine dikkat çekerek Ortak Pazar ile devrilme arasında bir benzerlik arayarak 1987 yılında ANAP'ın bu pazara girme teşebbüsü dolayısıyla bir senede kalmayacağı imasında bulunarak ilginç bir benzetme ortaya koymaktadır. Ayrıca Necmettin Erbakan, Türkiye'nin bu pazara girmesine asla izin vermeyeceğini de bildirmiştir.¹⁵⁰

Necmettin Erbakan'ın Müslüman ülkeler arasında hakka dayalı ve faizsiz bir Ortak Pazar kurulması gerektiği düşüncesi var ise de bu düşüncüyü uygulamaya geçirememiştir. Erbakan, Ekonomik işbirliğinden ziyade Hıristiyanlık kulübü olan bu pazara sömürgecilik olduğu ve faiz üzerine kurulduğu düşüncesine binaen karşı çıkmıştır. İktidarda olup da Ortak Pazara girmek isteyen hükümetleri de sürekli eleştirmiştir.

¹⁴⁷ *Necmettin Erbakan Külliyyatı*, II, s. 400.

¹⁴⁸ Maviş, *a.g.e.*, s. 172.

¹⁴⁹ *Erbakan Külliyyatı*, V, ss. 432-433.

¹⁵⁰ *Erbakan Külliyyatı*, V, ss. 433-434.

2.2. Milli Selamet Partisinin Dış Politikası

Bu başlık altında Milli Selamet Partisinin Programında dış politika için ayrılan bölüm ile Kıbrıs Barış Hareketinin bu dönemde gerçekleşmesi dolayısıyla Kıbrıs konusu ele alınacaktır.

2.2.1. Milli Selamet Parti Programında Dış Politika

Parti programında her ne kadar anayasanın 11,12,14,19,22,26 ve 29. maddelerinden çıkarım yapılarak İslamcı söylem olan maneviyatçı ve ahlakçı görüşün esas alınmasıyla ilgili vurgu yapılsa¹⁵¹ da dış politika alanında açıkça İslamcı söylemlerden kaçınılmıştır. Parti programında Türkiye'yi dışa temsil edecek kadroların yetiştirilmesindeki öneme, Dışişleri Bakanlığına daha fazla yetki verilmesi gerektiği hususa, uluslararası ilişkilerde hak, adalet ve eşitliğe dayalı prensiplerin işletileceği hususlara işaret etmektedir.¹⁵² Ayrıca Türk milletinin itibarını korumak için tarihi ve kültürel bağları olan komşu ülkelerle daha sıkı siyasi ilişkilerin kurulmasını zaruri görmektedir.¹⁵³ Programda dış politika, Türklerin haklarının korunması için uluslararası kurul ve çevrelerde aktif bir politika uygulanacağı sözü verilmektedir.¹⁵⁴ Bu son maddenin gereği olarak Kıbrıs Barış Harekatı gerçekleştirilmiştir. MSP ve CHP'nin ortak olduğu koalisyon döneminde MSP'nin ısrarı ve çabası üzerine gerçekleşmiş olan bu hareket parti programının içeriğine uygun olarak uygulanmıştır.

MSP'nin parti programında İslamcı söylem ve Cumhuriyet öncesine atıf yapılmadıysa da 1973 seçim beyannamesinde aynen MNP programındaki hususlar zikredilerek kendi kitlesine sunulmuştur.

2.2.2. Kıbrıs Barış Harekatı

Kıbrıs Barış Hareketi başlığı altında Kıbrıs Barış Harekatının Başlaması ve Sona Ermesi ile Kıbrıs Barış Harekatında Milli Selamet Partisinin lideri Necmettin Erbakan'ın Rolü olmak üzere iki başlık altında inceleyeceğiz.

¹⁵¹ Milli Selamet Partisi Program ve Tüzüğü, m.2.

¹⁵² Milli Selamet Partisi Program ve Tüzüğü, m. 39-41.

¹⁵³ Milli Selamet Partisi Program ve Tüzüğü, m. 42.

¹⁵⁴ Milli Selamet Partisi Program ve Tüzüğü, m. 43.

2.2.2.1. Kıbrıs Barış Harekatının Başlaması ve Sona Ermesi

1967 yılında Yunanistan'ı ele geçiren Albaylar Cuntası 1974 yılında Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamak için Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios'a karşı bir darbe düzenlediler. Bu darbenin ardından 15 Temmuz 1974 yılında Nikos Sampon iktidarı ele geçirerek Cumhurbaşkanı ilan edildi.¹⁵⁵ Darbe haberi Ankara'ya ulaşınca derhal Milli Güvenlik Kurulu toplanarak bunun bir Yunan müdahalesi olduğunu, Adadaki düzenin yıkıldığını, Türkiye'nin bunu anlaşmaların ve garantilerin ihlali saydığını bildirmiştir. Ayrıca bu bildirinın hemen sonrasında Türkiye Başbakanı Ecevit tarafından Kıbrıs'a askeri bir müdahalede bulunmak için hazırlıkların yapıldığı açıklaması gelmiştir.¹⁵⁶ Ecevit, Kıbrıs'a garantörlükten doğan haklarını kullanmak üzere İngiltere ile beraber ortak operasyonu ele almak için İngiltere'ye uçtu. İngilizlerin bu öneriye sıcak bakmayıp reddettikleri için 19 Temmuz 1974'te ülkeye geri döndü.¹⁵⁷ Nihayet Kıbrıs Barış Harekatı 20 Temmuz 1974 tarihinde başladı. 20-23 günleri arası devam eden I. Barış Harekatı sonucunda Kıbrıs'ın kuzeyindeki Çıkarma Plajı ile Girne arasındaki kıyı şeridi ve Girne'den Lefkoşe'ye uzanan yolun her iki yanı Türk askerlerin kontrolüne geçmiştir.¹⁵⁸ Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi'nin 353 sayılı ateşkes kararıyla ilerleyişi durdurulmuştur. 25-30 Temmuz aralarında yapılan ve Türkiye'nin büyük ölçüde istekleri yerine getirilen I. Cenevre Konferansında Türkiye'nin müdahalesinin garantörlükten kaynaklandığı, Kıbrıs'ta kurulan Özel Türk Yönetimi tanındığı vurgulanıp Türkiye, İngiltere ve Yunanistan arasında anlaşma sağlandıysa da bu anlaşmanın şartlarını yerine getirmeyen tarafın Yunan olduğu için 8-12 Ağustos 1974 tarihleri arasında II. Cenevre Konferansı düzenlemiş bu konferanstan bir sonuç çıkmayınca Türkiye 14 Ağustos 1974 tarihinde daha önce sıkışıp kaldığı yerden ikinci kez müdahaleye başlamıştır. Bu müdahale sonucu Adanın kuzey kesimi Türk askerlerinin kontrolüne geçmiştir.

¹⁵⁵ Müge Vatansever, "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi" *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XII, Özel Sayı, 2010, s. 1515.

¹⁵⁶ Umut Arık, "Kıbrıs Krizi", *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran 2011, s. 16.

¹⁵⁷ Arık, *a.g.m.*, s. 16-17

¹⁵⁸ Yavuz Güler, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi", *G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt. V, Sayı. 1, 2004, s. 109.

Türkiye 16 Ağustosta ateşkes ilan etmiş, böylece Karpaz Yarımadası'nın doğu ucundan batıdaki Yeşilirmak'a kadar uzanan kısımların kontrolü sağlanmıştır.¹⁵⁹

2.2.2.2. Kıbrıs Barış Harekatında Erbakan'ın Rolü

1974 yılında CHP-MSP'nin birleşerek kurmuş oldukları koalisyon hükümeti, Cumhuriyet tarihinin tek başına dış müdahalesi olan Kıbrıs Barış Harekatının kararını koalisyondaki partilerin kimlikleri oluşturmuştur. CHP'nin kimliğini kapitalizm karşıtlığı ve dolayısıyla Batı karşıtlığı ve ezilen mağduron yanında olma ve bu çerçevede Kıbrıs'taki Türk vatandaşlarını koruma güdülerini dış politikasını şekillendirirken, dini muhafazakar kesimlerin desteklediği MSP'nin kimliğini yine İslam dünyasına zarar veren Batının karşıtı olma ve Kıbrıs'taki müslümanları koruma düşünceleri oluşturmuştur.¹⁶⁰

Her ne kadar 20 Temmuzda 1974 tarihinde Bülent Ecevit, Türk askerlerin Kıbrıs'a savaş için değil de barış için; yalnızca Türklere değil, Rumlara da barış getirmek için müdahalede bulunacağını ilan eden lider ise de Necmettin Erbakan'ın Kıbrıs konusundaki hassasiyeti Ecevit'i geçmektedir.¹⁶¹ Kıbrıs Barış Harekatı dışarıdan bakıldığında Bülent Ecevit'in Başbakanlığı ve Necmettin Erbakan'ın Başbakan Yardımcılığında yapıldığı bir gerçektir. Fakat bu hareketin arkasında hangi liderin büyük role sahip olduğu hususunda farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Necmettin Erbakan ve onun taraftarı İslamcı kesimin yazdıklarına baktığımızda Ecevit'in Kıbrıs Barış Harekatına pek sıcak bakmadığı vurgusu hâkimdir. Necmettin Erbakan MSP'nin koalisyona ortak olduğu dönemde Kıbrıs Barış Harekatının başladığını, kendisinden önce iktidarda olan İsmet İnönü ve Demirel dönemlerinde Kıbrıs'taki katliamlara bir müdahale edilmediğini, Milli Görüşün iktidara gelmesiyle beraber Ada'daki katliamı durdurmak için Ecevit İngiltere'ye gitmeden daha Afyon'da iken hükümetin MSP kanadı olarak Kıbrıs'a müdahalenin gerekliliği kararının alındığının altını çizerek.¹⁶² Başbakan Ecevit İngiltere'ye Kıbrıs'a ortak müdahaleyi görüşmek üzere uçtukten sonra 17 Temmuzda Necmettin Erbakan

¹⁵⁹ Vatansever, *a.g.m.*, ss. 1515-1516.

¹⁶⁰ Müge Aknur, Rezzan Ersoy, "Siyasi Partiler ve Türk Dış Politikası", *Dış Politika Teorileri Bağlamında Türk Dış Politikasının Analizi*, ed. Ertan Efeğil ve M. Seyfettin Erol, Barış Platin Yayınları, Ankara, 2012, s. 132.

¹⁶¹ Doster, *a.g.m.*, ss. 82-107.

¹⁶² Necmettin Erbakan, *Davam*, 6. Baskı, Ankara, 2014, ss. 151-153.

kendisinin generallerle yaptığı toplantıda Kıbrıs'a çıkma emrini verdiğini, Başbakanın İngiltere'den eli boş olarak döndüğünde bu kararı kendisine bildirildiğinde bu karardan duyduğu rahatsızlığı gizleyemeyerek hareketin durdurulma imkanının olup olmadığını sorduğunu, bunun üzerine komutanlardan bazılarının “bizim vurulmamız için karar çıkartın ama bunu yapmayın” demesiyle Ecevit'in verilen kararın geri dönüşünün olmadığını anlayınca Bakanlar Kurulu toplantısında kendisinin ikna olduğunu ve harekete başlaması kararının ortakça kabul edildiğini bildirmektedir.¹⁶³ Necmettin Erbakan, Ecevit'i hareketin başlamasından sonra BM tarafından ateşkes çağrısı yapılması üzerine ateşkesin saat 17: 00'den itibaren geçerli olması şartıyla Bakanlar Kurulunca alınan karara uymayarak ateşkesi saat 11: 00'de ilan ettiği için eleştirmiştir. Erbakan'a göre Ecevit'in kararı alınan saatte ilan etmesi halinde belirlenen planın hepsi uygulanacaktı.¹⁶⁴ Bu nedenle Kıbrıs Barış Harekatı'nın ilk müdahalesinden pek sonuç alınamamıştı.

Necmettin Erbakan Kıbrıs davasını milli bir dava haline getirerek Rum kesimiyle Türk kesimi arasındaki görüşmelerin oyalamadan ibaret olduğunun altını çizmiştir. Ona göre Yunanistan'ın fırsat buldukça Kıbrıs'ta aşırı aksiyon yapma niyeti vardır.¹⁶⁵ Erbakan, Kıbrıs meselesi diye bir meselenin olmadığını iki farklı devlet olarak bakılması gerektiğini ve Müslüman ülkelere düşenin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni ayrı bir ülke olarak tanımaları gerektiğini vurgulamıştır.¹⁶⁶ 1981 sonrası iktidara gelen hükümetlerin Kıbrıs'ı tanıma teşebbüsüne geçen Müslüman ülkelere engel olup çeşitli demeçlerle müzakere masasına oturan Rauf Denktaş'ın elini kolunu bağladığını iddia ederek eleştirmiştir.¹⁶⁷

Necmettin Erbakan'ın özellikle Kıbrıs Barış Harekatına karar verme aşamasındaki dik duruşu ve ısrarına baktığımızda bu harekatta büyük rol oynadığını görebiliriz. Ayrıca Erbakan, iktidarda olmadığı dönemlerde de Kıbrıs için taviz verilmemesi konusunda hükümetleri uyararak Kıbrıs'ın milli bir dava haline getirilmesi ve sürekli iki millet arasında bir görüşmeden yana olmadığı, Rum ve Türk

¹⁶³ Erbakan, *a.g.e.*, 1991, ss. 89-93.

¹⁶⁴ Erbakan, *a.g.e.*, 1991, s. 95.

¹⁶⁵ Maviş, *a.g.e.*, s. 172.

¹⁶⁶ Erbakan, *a.g.e.*, 1991, ss. 84-86.

¹⁶⁷ Metin Hasırcı, *Bıtmeyen mücadele Erbakan*, 7. Baskı, Yeni Dünyaya Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 309.

kesimine iki farklı devlet olarak baktığı ve hatta Müslüman devletlere Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin tanınması yönündeki çağrılarının K Kıbrıs konusunda çok hassas olduğu inkar edilemez açık bir gerçektir. İslamcı bir siyasetçi olarak bilinen Erbakan'ın K Kıbrıs Barış Harekatında dış politika alanında İslamcılık düşüncesine uygun davranıp başarılı olduğunu söyleyebiliriz.

2.3. Refah Partisinin Dış Politikası

Bu başlık altında Refah Partisinin programına değindikten sonra özellikle partinin iktidara gelmesiyle beraber Müslüman olan veya olmayan ülkelerle ilişkiler ele alınarak incelemeye tabi tutulacaktır.

3.2.1. Refah Partisinin Programında Dış Politika

Parti programında İslamcı söylemler geliştirilerek İslam devleti olan Osmanlı devletine gönderme yapılmıştır. Programa göre milletimizin tarihi itibarına ve şahsiyetine uygun bir dış politika uygulamak şiar edinilecektir.¹⁶⁸ Yukarıdaki madde incelendiğinde dış politikanın özelliklerine değinildiği görülecektir. Buna göre dış politika milletin tarihine uygun, itibarlı ve şahsiyetli olmalıdır.

Ayrıca programda bütün ülkelerle iyi ilişkiler kurup devam ettirme kararı; Türkiye ile tarihi ve kültürel bağlarla bağlı bulunan ülkelerle ilişkilerin daha fazla geliştirilmesi sonucunda karşılıklı maddi ve manevi yararların doğacağı kanaati aktarılmaktadır.¹⁶⁹ Parti programında dış ülkelerde bulunan kardeşlerin (Türkler) haklarını korumağa, haksız muamelelere maruz kalmaları durumunda daha etkili tedbirlerin alınacağı bildirilmektedir.

2.3.2. Türkiye'nin Yabancı Ülkelerle İlişkisi

Bu başlık altında Refah Partisinin iktidara gelmesiyle beraber yabancı ülkelerle ilişkisinin ne düzeyde olduğunu ve ülkelerle ilişki bazında Batıcılık ve İslamcılık açısından ne gibi değişiklikler olduğunu göreceğiz. Yabancı ülkelerle

¹⁶⁸ Refah Partisi Programı, m. 28.

¹⁶⁹ Refah Partisi Programı, m. 28.

ilişkileri Müslüman ülkeler ve Müslüman olmayan ülkeler olmak üzere iki başlık altında inceleyeceğiz.

2.3.2.1. Müslüman Ülkelerle İlişki, İslam Birliğine Vurgu ve Atılan Adımlar

21. yüzyılın Türk İslamcı siyasetçisi olan Necmettin Erbakan'ın başkanlık yaptığı ilk parti MNP'in dış politika alanında gördüğü en önemli hususlardan biri İslam âlemi olmuştur. Bu hususta Hıristiyanların kurduğu ortak pazara girmek yerine İslam ülkeleriyle işbirliğinden yana tavır sergilemiştir.¹⁷⁰ Erbakan İslam birliği (İttihad-ı İslam) ve Müslümanların fikir birliği hususlarını Sultan Abdülhamit'ten alarak 1970'li yılların başından itibaren İslam Ülkeleri Birleşmiş Milletler Teşkilatı, İslam Ülkeleri Savunma Teşkilatı, İslam Ülkeleri Kültür Teşkilatının kurulması ve İslam Ülkeleri Ortak Para biriminin basılması gibi adımları Batı dünyasına alternatif yeni bir dünya düzeni teorisi olarak görmüştür.¹⁷¹ Erbakan, Türkiye'nin Batı ülkeleriyle ilişkilerini geliştireceğine Müslüman ülkelerle geliştirmesi gerektiği vurgusu yaparak Türkiye'nin geleneksel alışıl gelmiş dış politikasını radikal biçimde değiştirmeye çalışmıştır. RP'de lider olduğu andan itibaren İsrail ile yapılan askeri anlaşmanın askıya alınması, Avrupa Ortak Pazarına karşılık İslam Ortak Pazarı ve NATO'ya karşılık İslam NATO'su kurmayı sürekli dile getirmiştir.¹⁷² 1996 yılında Müslüman ülkelerle ilişkiyi geliştirmek için seyahatler düzenleyerek yurtdışı gezisine çıkmıştır. İslamcı dış politika bağlamında Erbakan'ın büyük rol üstlendiği Kıbrıs Barış Hareketi, D 8 Projesi, Körfez sorunu, Filistin Sorunu gibi önemli hususlar aşağıda ele alınacaktır.

2.3.2.1.1. Körfez Krizi

Refah Partisinin lideri Erbakan'ın Körfez Krizine bir çözüm bulma arayışı onun İslam birliği fikrinin bir ürünüdür. Bu nedenle onun bu hususta verdiği çabalar dikkate değerdir.

¹⁷⁰ Maviş, *a.g.e.*, s. 172.

¹⁷¹ Çakır, *a.g.m.*, ss. 557-558.

¹⁷² Doster, *a.g.m.*, s. 101.

Körfez Krizine bir çözüm bulamayan İslam Konferansının yaptığı girişimlerin ardından bu krize çözüm bulmak için Türkiye’den Necmettin Erbakan’ın da içinde en önemli rol aldığı Müslüman Topluluklar Birliği 9 Eylül’den 1 Mart’a kadar sürekli bir araya gelip toplantı yaptılar. Necmettin Erbakan’ın Körfez Kriziyle ilgili yaptığı temas ve toplantılar şunlardır:

1. Bağdat, Mekke ve Trablus Konferanslarına katılım.
2. Körfez Krizine çözüm bulmak için Amma, Mekke ve Bağdat’ta MTB temsilcileriyle yapılan toplantı.
3. Suudi Arabistan, Irak yetkilileri ve MTB temsilcileriyle birlikte yapılan temaslara.
4. Suudi Arabistan ve Irak yetkilileriyle ikili olarak yapılan temaslara.¹⁷³

Necmettin Erbakan’ın krizi çözmek için 22 gün gerek MTB toplantılarına katılması gerekse Irak ve Arabistan gibi ülkelerin üst bürokratlarıyla temaslarda bulunması açısından çok önem arz etmektedir. Bu girişimin öncülük ettiği milli görüş hareketinin amacının ülkede ve bütün dünyada barışın sağlanması olduğunun bir kanıtıdır. Bu açıdan baktığımızda Erbakan’ın girişimleri önemlidir. Yoksa bu girişimler sonucu Körfez Krizi son bulmamıştır. 24 Şubat 1991 tarihinde başlatılan ABD’nin öncülük ettiği Koalisyon Güçlerinin Kuveyt topraklarına kara hareketi başlatmasından kısa süre sonra Saddam ordusu yenilgiye uğratarak işgalden kurtarıldı.¹⁷⁴

2.3.2.1.2. Erbakan’ın Tartışılan Gezileri

Refah Partisinin lideri Necmettin Erbakan’ın başbakan olduktan sonra İslamcı kimlik taşıma gerekçesine binaen İslam ülkelerine yaptığı geziler kamuoyunda tartışma konusu yaratmıştır. Ağustos 1996 yılında İran, Pakistan, Malezya, Endonezya ve Singapur ülkelerine seyahat etmiştir. Bu ülkeler arasında şeriatın uygulandığı İran gezisi tartışma konusu olmuştur. Medya, Erbakan’ın dönemin İran Cumhurbaşkanı olan Haşim Rafsancani’ye Türkiye ile ilgili sınırlar

¹⁷³ Necmettin Erbakan, *Körfez Krizi Emperyalizm ve Petrol*, Ankara, 1991, ss. 14-16.

¹⁷⁴ Alptan Ulutaş, *I. ve II. Körfez Savaşlarının Türkiye’ye Etkisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2006, ss. 64-65.

verdiği iddiasını gündeme getirerek tartışma yaratmıştır. Fakat İran ile Türkiye arasından imzalanan doğalgaz anlaşması tartışmaların dozunun azalmasına sebep olmuştur.¹⁷⁵

Ekim 1996 tarihinde yaptığı Afrika gezisi ve özellikle Libya gezisi sırasında Kaddafi'nin Başbakan Erbakan'ı kendi çadırına çağırarak PKK ile ilgili rahatsız edici açıklamaları ve Türkiye'nin Kürt ayrılıkçıların bağımsızlığını tanımamasını istemesi üzerine Erbakan'ın susup cevap vermemesi kamuoyunun sert tepkisine sebep oldu.¹⁷⁶ Her ne kadar bu gezide ticari görüşmeler başarılı bir şekilde geçse de¹⁷⁷ Kaddafi'nin skandal açıklamalarının altında kalmıştır. Kimi analizlere göre Kaddafi'nin Başbakan Erbakan'a böyle davranmasının sebebi ziyaretten kısa süre önce içlerinde Tansu Çillerin de bulunduğu CIA ekibinin Kaddafi'yi ortadan kaldırmayla ilgili düzmece bir raporun Kaddafi'ye ulaştırılması sonucu hıncını Erbakan'dan almasından ibarettir.¹⁷⁸

Mısır gezisinde Libya gezisi kadar büyük bir skandala imza atılmadıysa da Erbakan'ın İhvanlara yakınlığı sebebiyle karşılama ve uğurlama sırasında Türk bayrağının bulunmaması ve Hüsnü Mübarek'in Erbakan'ı kabul etmede isteksiz görünmesi gibi diplomatik skandallar sebebiyle fazla olumlu sonuç alınamamıştır.

Erbakan'ın Müslüman ülkelerle yakınlaşma düşüncesi sonucu ortaya çıkan kimi gezilerindeki skandallara ses çıkarmamasının sebebi ne pahasına olursa olsun İslam ülkeleriyle ilişkiyi geliştirmek ve bunun için çıkmış veya çıkacak olan bazı problemlere göz yummak olduğu kanaatindeyiz. Nitekim büyük skandala imza atan Kaddafi ile ticaret alanında önemli görüşmeler yapılmıştır. Bu gezilerden her ne kadar çok olumlu sonuçlar alınamasa bile İslamcı bir liderin teamülün aksine ilk ziyaretini Batıya değil de İslam ülkelerine yapması düşündürücü ve belki o an için bu birliğe bir başlangıç olarak kabul edilebilir.

¹⁷⁵ Doster, *a.g.m.*, s. 108.

¹⁷⁶ Doster, *a.g.m.*, ss. 108-109.

¹⁷⁷ Çam Serdar, *Başbakan Prof. Dr. Necmettin Erbakan'ın ile Mısır-Libya-Nijerya Gezisi*, Müsiad, byy, ts, s. 26.

¹⁷⁸ http://www.el-aziz.com/cadir_krizinin_sirri_cozuldu_haber1149.html Erişim Tarihi:(11.06.2018).

2. 3.2.3. D-8 Projesi ve Kuruluşu

Refahiyol Hükümeti kurulduktan sonra İslamcı siyasetçiliğiyle bilinen Başbakan Erbakan İslamcılık düşüncesine uygun olarak ilk seyahatini Batıya yapmayıp Uzakdoğu Müslüman ülkelerine yapmıştır. Başbakan olarak Müslüman ülkeler arasında birliktelik kurulması düşüncesini seyahati sırasında devlet başkanlarıyla paylaştı. Başbakanın bu teklifi devlet başkanları tarafından kabul gördü. Başbakan seyahatinden döndükten sonra D-8 (gelişmekte olan 8 ülke) Türkiye, Bangladeş, Pakistan, Malezya, Endonezya, İran, Mısır ve Nijerya olarak belirlendi.¹⁷⁹ Gelişmekte olan 8 Müslüman ülkenin oluşturduğu D-8 grubunun, Devlet ve Hükümet Başkanları 15 Haziran 1997 tarihinde ilk zirvesini gerçekleştirdi. Müslüman ülke liderleri hemen hemen bütün alanlarda işbirliğini güçlendirmek istediklerini altını çizdiler. Bu oluşumun ana amacı sosyal ve ekonomik gelişmeyi teşvik etmektir.¹⁸⁰ D-8'lerin bayrağında altı temel ilkeyi sembolize eden altı yıldız bulunmaktaydı. Bayraklarda yerleştirilen altı temel ilke şu şekilde idi:

- 1) Savaş değil, barış
- 2) Çatışma değil, diyalog
- 3) Çifte standart değil, adalet
- 4) Üstünlük değil, eşitlik
- 5) Sömürü değil, işbirliği
- 6) Baskı ve tahakküm değil, insan hakları hürriyet ve demokrasi

Bu temeller üzerine kurulan D-8 projesinin ilk teklifini yapma ve bunun üzerinde sıklıkla durma bakımından asıl mimarı Necmettin Erbakan'dır. D-8 üye ülkeleri bünyesinde önemli projeler içermekte olup Tarım İlaçlama Uçağı projesi, Türkiye Uzay ve Havacılık Sanayi projesi tamamlanmış olup diğer bir kısım projeler ise hazırlanma aşamasında kalmıştır.¹⁸¹ Erbakan Müslüman birliğinin ekonomik anlamda somutlaştırması olan D-8 projesini kurarak Türkiye'nin Batıya dönük dış politikasına yeni bir ivme kazandırarak Türkiye'yi Batının elinde mahkum olmaktan

¹⁷⁹ Bülent Alan, *D-8 Yeni Bir Dünya*, Yörünge Yayınları. ss. 175-176.

¹⁸⁰ Alan, *a.g.e.*, s. 390.

¹⁸¹ Alan, *a.g.e.*, s. 341.

kurtarmayı amaçlamıştır.¹⁸² Gerçi bu proje Erbakan iktidarının son bulmasından sonra devam edip bu güne kadar 9 kez yapıldıysa da¹⁸³ bu güne kadar pek başarılı olamamıştır. Bu proje her ne kadar arzu edilen başarıya ulaşamadıysa da Erbakan 15 Haziran 2010 yılında projenin 13. Yıl dönümünde yaptığı bir konuşmada D- 8 projesini 21. yüzyılın en değerli hediyesi olarak görmüştür.¹⁸⁴

Necmettin Erbakan'ın sadece Türkiye'yi değil o zamanın G-7 kuruluşuna karşılık özellikle ekonomik anlamda Batı egemenliğinden kurtarmak için böyle girişimde bulunarak İslam birliği hedefinin taşınması elbet azımsanmayacak bir durum değildir. Şayet Erbakan iktidarı son bulmayıp devam etseydi kendisinin hassas olduğu ve emek vermek istediği dolayısıyla bu kuruluş daha farklı bir tutum sergileyerek başarılı olabilirdi.

2. 3.2.2. Türkiye'nin Müslüman Olmayan Ülkelerle İlişkisi

Bu başlık altında Türkiye'nin İsrail, ABD ve AB ülkeleriyle olan ilişkilere ağırlık verilerek bu konudaki sorunlar ele alınacaktır.

2.3.2.2.1. Türkiye'nin İsrail'le İlişkisi

Necmettin Erbakan'ın başkanlık ettiği MNP'ye göre dünya Siyonistleri tarafından Ortadoğu'ya yerleştirilen İsrail, Ortadoğu'daki huzursuzluğun kaynağı ve işgalcidir. İşgal ettiği topraklardan çekilmemektedir.¹⁸⁵ Necmettin Erbakan'ın iktidara gelmeden önce sürekli İsrail karşıtlığını dile getirmesine karşın 1996'da iktidara geldikten sonra Türkiye ile İsrail arasında birçok anlaşma imzalanarak¹⁸⁶ ilişkiler daha da geliştirilmiştir. Aslında Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkiler Refahyol Hükümeti iktidara gelmeden önce Tansu Çiller'in Başbakanlık döneminde geliştirilmişti. Tansu Çiller Kasım 1994'te İsrail'i ziyaret ederek Fontom Uçaklarının

¹⁸² Murat Yıldız, "Türk Dış Politikasında Prof. Dr. Necmettin Erbakan'ın Politik Vizyon Etkisi", *International Periodical for the Language and History of Turkish or turkic*, Sayı.8, s. 364.

¹⁸³ <http://www.star.com.tr/guncel/d8-ulkeleri- hangileri-d8 -nedir-haber-1266345/> Erişim Tarihi: (10.06.2018).

¹⁸⁴ Necmettin Erbakan, *İslam Birliği*, Haz. Tacettin Çetinkaya, 3. Baskı, MG V Yayınları, 2017, s. 176.

¹⁸⁵ Maviş, a.g.e., s. 172.

¹⁸⁶ Seçil Özyanık, *Refahyol Hükümetinin Dış Politikası*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005, s. 57.

modernize etme dahil birçok anlaşma imzalamıştır.¹⁸⁷ Bu tarihten itibaren Türkiye ile İsrail ilişkileri sıkı bir şekilde devam etmiştir. Necmettin Erbakan'ın iktidara gelmesiyle bu durum değişmemiştir. Necmettin Erbakan her ne kadar İsrail ile Türkiye arasında kurulacak kapsamlı bir ilişkiden yana değilse de gerek bürokrasi gerekse Türk Silahlı Kuvvetlerinden gelen baskılara karşı bazı askeri anlaşmalar imzalanmıştır.¹⁸⁸ Erbakan'ın sağ kolu ve partisinin dış politikasından sorumlu olarak tanıtılan Abdullah Gül, İsrail ile Fontom uçağının modernize edilmesiyle ilgili yapılan anlaşmada ABD'nin baskısının olduğunu itiraf etmiştir.¹⁸⁹ Aynı şekilde Erbakan, 1997 yılında Türkiye'yi ziyaret etmek isteyen İsrail Dışişleri Bakanı Levi'i kabul etmeyeceğini açıklasa da Genelkurmay Başkanı Karadayı ve Dışişleri Bakanlığının isteği (baskı) üzerine görüşmüştür. İsrail Dışişleri bakanıyla baskılar sonucu görüşen Erbakan basın toplantısında Levi'nin elini sıkmaktan kaçınmış ve İsrail'i sert sözlerle eleştirmiştir.¹⁹⁰ Mesut Yılmaz hükümeti zamanında 14 Mart 1996 tarihinde imzalanan ve Türkiye ile İsrail arasındaki gümrüklerin sıfırlanmasını öngören anlaşma TBMM'nin 4/4/1997 tarihî oturumunda kabul edilse de Erbakan'ın talimatı üzerine bu anlaşmanın yürürlüğe girmesi Refahiyol hükümetinin sonuna kadar durdurulmuş ve bu konuda yapılan çalışmalar askıya alınmıştır.¹⁹¹

Necmettin Erbakan gerek muhalefette gerekse iktidarda olduğu dönemlerde İsrail'e karşı sert söylemler söylemeye devam etmiştir. Buna karşın iktidarda olduğu dönemde İsrail ile ilişkisi eskisi gibi devam ettirmiştir. Bunda TSK ve kısmen bürokrasinin büyük rolü vardır. Necmettin Erbakan, 1980'lerde muhalefette olduğu dönemde İsrail'in Kudüs'ü Başkent ilan etmesine karşılık hükümetin İsrail ile ilişkisini kesme talebinde bulunur. Hükümetten olumsuz cevap alınca gensoru ile 5 Eylül 1980 tarihinde o günün dışişleri bakanını düşürür. Bu düşürme Türkiye Cumhuriyeti tarihinde bir ilktir.¹⁹²

¹⁸⁷ Emine Tiryalı, “ Refahiyol Hükümetinin Ortadoğu'ya Yönelik Dış Politikası”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl.16, Sayı. 31, Bahar 2017, s. 466.

¹⁸⁸ Yıldız, *a.g.m.*, s. 364.

¹⁸⁹ Özyanık, *a.g.e.*, ss. 58-59.

¹⁹⁰ Doster, *a.g.m.*, s. 110.

¹⁹¹ Hasırcı, *a.g.e.*, s. 321.

¹⁹² Erbakan, *a.g.e.*, 1991, s. 201.

Yukarıdaki örneklerden öyle anlaşılıyor ki Necmettin Erbakan gerek muhalefette olduğu gerekse iktidarda olduğu dönemde İsrail ile derin ve geniş bir işbirliğine karşıydı. Fakat bu düşüncesinin uygulanması içeri veya dışarıdan gelen baskılar sonucu gerçekleşemedi. Refahiyol hükümeti döneminde İsrail ile Türkiye'nin ilişkilerine İslamcılık açısından baktığımızda Erbakan'ın İslamcılık ideolojisine uygun olarak değil Batı yanlısı politika izlemeye zorlandığı görülür. Erbakan Batı yanlısı genel eğilimden kaymak istese de ordu tarafından buna müsaade edilmemiştir.

2.3.2.2.2. Türkiye'nin ABD ile İlişkisi

Türkiye ile ABD ilişkisi her ne kadar Osmanlının dağılma döneminde ABD'li misyoner tarafından açılan okullarla başlasa¹⁹³ da Türk dış politikasında 1950'li yıllardan itibaren ABD yanlısı bir eğilim görülmektedir.¹⁹⁴ 1974 yılında Erbakan'ın başbakan yardımcısı olarak önemli rol üstlendiği Kıbrıs Barış Harekatının başlatılmasıyla beraber ABD bu durumdan rahatsız oldu. Kıbrıs Harekatı sonrası 5 Şubat 1975 tarihinden itibaren ABD Türkiye'ye karşı askeri ambargo başlatarak bu ambargo 1978 yılına kadar devam etti.¹⁹⁵ Buna misilleme olarak hükümet 25 Temmuz 1975 tarihinde 1969 tarihli savunma işbirliği anlaşmasını feshetme ve ülkede bulunan ABD üslerini kapatarak iki ülke arasında ilişkileri en alt düzeye indirdi.¹⁹⁶ ABD'nin Türkiye'ye karşı uyguladığı ambargo Türkiye savunma sanayisinin millileşmesine neden olarak 1975 yılında Aselsan'ın kurulmasına sebep oldu.¹⁹⁷

Necmettin Erbakan İslamcılık düşüncesi gereği ikinci Sevr olarak nitelendirdiği ABD'nin Türkiye - Irak sınırında konuşlandığı çekiç gücüne karşı çıkmıştır. Çünkü ABD'nin bu bölgede yaptığı silah yardımları neticesinde hem PKK hem de Ermenistan'ın güçleneceği tezi bir argüman olarak ileri sürülerek 1996 yılında Refahiyol hükümeti döneminde çekiç güç adı altında görev yapan askeri

¹⁹³ Ayşegül Güler, *Soğuk Savaş Sonrası Türkiye ABD ilişkileri: Bölgesel ve Küresel Etkileşim*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, NEÜSBE, Konya, 2012, s. 35.

¹⁹⁴ Yıldız, a.g.m., s. 10.

¹⁹⁵ William Hale, *Türk Dış Politikası 1774-2000*, çev. Petek, Demir, İstanbul, 2003, s. 168.

¹⁹⁶ Ali Ayata ve Murat Ercan, "Soğuk Savaş Sonrası Ortaya Çıkan Bölgesel Sorunlar Bağlamında Türkiye- ABD İlişkilerinin Kazandığı Yeni Boyutlar" *Bilgi*, Sayı. 15, 2007, s. 19.

¹⁹⁷ Yıldız, a.g.m., s. 11.

birliğin faaliyetleri son bulmuştur.¹⁹⁸ Fakat bu dönemde çekiç güç adı altındaki askeri birliğin görevi son bulsa da keşif güç olarak değiştirilmiş ve çok düşük rakamlardaki uçuşlarına son verdirilmesi, tam donanımlı uçakların sayılarının azaltılması, askeri koordinasyon merkezinin Türkiye sınırları içine alınması bu dönemde gerçekleşmiştir.¹⁹⁹

Necmettin Erbakan'ın başbakan yardımcısı olarak büyük rol oynadığı Kıbrıs Barış Hareketi sonrası ABD - Türkiye ilişkileri bozularak ABD'nin askeri ambargo yapmasına sebep olmuştur. Bu hareket, ABD'den bağımsız bir hareket olduğu için takdire şayan bir dış politikanın ürünü olduğunu söylemek mümkündür.

Necmettin Erbakan muhalefette olduğu dönemlerde gerek ABD'ye bağlı olmayı gerekse ABD tarafından Türkiye- Irak sınırında konuşlandırma olayına ikinci Sevr olarak nitelendirip iktidarı eleştirse de kendisi iktidara geldikten sonra tam olarak çekiç gücü ortadan kaldıramamıştır. Bunun yerine keşif gücü adı altında ABD askeri birlikleri bazı kısıtlamalarla birlikte göreve devam etmişleridir.

Türkiye'nin ABD ile ilişkileri konusunda da Refah Partisinin lideri Erbakan dış politika konusunda Batı yanlısı genel eğilimden kurtulamamıştır. Erbakan'ın yaptığı ve İslamcı taraftarlarına teselli olan tek şey çekiç gücü, keşif gücü olarak değiştirip faaliyetini azaltmasıdır.

2.4. Fazilet Partisinin Dış Politikası

Fazilet Partisi dış politikası başlığı altında partinin programında yer alan dış politikayla ilgili kısımlar incelenecektir. Bununla beraber yine bu dönemde Milli Görüşün Avrupa Birliği üyeliğini savunduğu ve bu konudaki sorun ele alınacaktır.

2.4.1. Fazilet Partisinin Programında Dış Politika

Milli Görüş hareketinin 4. İslamcı partisi olan Fazilet Partisi, programında dış politika konusunda varlığını garantiye almak için seleflerinden farklı olarak biraz liberal ekonomi taraftarı ve batı yanlısı politika sergilemiştir.²⁰⁰ Parti programında

¹⁹⁸ Yıldız, *a.g.m.*, s. 364.

¹⁹⁹ Tiryali, *a.g.m.*, s. 463; Doster, *a.g.m.*, s. 105.

²⁰⁰ Özdemir, *a.g.m.*, s. 187.

Türkiye'nin dış politikasını geçmişten geleceğe uzanan ve dünyadaki dengeleri göz önünde bulundurarak yeni ve acil bir dünya düzeni için aktif bir dış politikaya sahip olması gerektiği vurgulanmakla beraber tarihi ve jeopolitik konumu dikkate alındığında bir uydu ülke olamayacağı için potansiyeline uygun politika izlenmesi beyan edilmiştir.²⁰¹

Parti programında Avrupa Birliği ve Amerika ile ilişkiler konusunda hassas davranılarak ilişkilerin önemine vurgu yapılmıştır. Programa göre Türkiye'nin Avrupa Birliği ve ABD ile ilişkileri önem arz etmektedir. Bu ülkelerle olan mevcut ilişkiler, güvensizlikten kurtarılıp karşılıklı ve anlayışa dayalı bir politika izlenmelidir.²⁰² Ayrıca parti programında Uzakdoğu'daki ülkeler İslam ülkeleri ve Türki Cumhuriyetlerle kültürel, ekonomik ve siyasi ilişkilerin geliştirilmesindeki öneme işaret etmektedir.²⁰³ Türkiye'nin KEİB, ECO, D-8 gibi ekonomik işbirliği platformlarında aktif ve samimi bir rol oynamasının yanında Akdeniz Bölgesi, Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu Bölgesi gibi Türkiye'nin üyesi olduğu coğrafyalarda benzeri teşebbüslere önderlik etmesi gerektiğinin altı çizilmiştir.²⁰⁴

Parti programında komşu ülkelerle olan ilişkilere de yer verilerek ilişkilerin önemine değinilmiştir. Buna göre Türkiye'nin komşu ülkelere özel önem vermesi gerektiği, ilişkilerin duygusal temelden çıkarılıp milli menfaat üzerine oturtulması gerektiği, ilişkilerin geliştirilmesinde eşitliğin esas alınması gerektiği gibi hususlara dikkat çekilmiştir.²⁰⁵

Parti programına baktığımızda genel olarak İslamcı söylemlerden vazgeçildiği görülmektedir. Partinin selefi olan partilerde vurgulanan İslamcı söylemler burada gözükmemekte veya sadece küçük izlenimler verilmekle yetinilmektedir. Örneğin Milli Görüş hareketinin kurduğu ilk İslamcı parti programında dış politikadaki esas ölçünün hak ve adaletin müdafaası olduğu²⁰⁶ vurgulanırken burada hak ve adaletten bahsedilmemektedir. Parti lideri Erbakan'ın haktan kastı İslam hakları olup Avrupa siyasetinde uygulanan hak değildir. Erbakan,

²⁰¹ *Fazilet Partisi Programı*, 1998, s. 35.

²⁰² *Fazilet Partisi Programı*, 1998, s. 35.

²⁰³ *Fazilet Partisi Programı*, 1998, s. 35.

²⁰⁴ *Fazilet Partisi Programı*, 1998, s. 35-36.

²⁰⁵ *Fazilet Partisi Programı*, 1998, s. 36.

²⁰⁶ *Milli Nizam Partisi Programı*, md.98.

bu kavram üzerinden açıklama yaparak hak kavramının Avrupalılar için güç, çoğunluk, ayırım ve şahsi çıkarlar olduğunun altını çizerken İslam'a göre hakkın dört sebepten dolayı meydana geldiğini bildirir: 1- İnsanlar arasındaki eşitlik (namusun korunması, inanç hürriyeti, mülkiyet hakkı) 2- Çalışma ve gayret: “insan için ancak çalıştığı vardır” ayetini delil getirerek İslami referans göstermiştir. 3- İnsanlar arasında karşılıklı rıza ve yine karşılıklı görevlerin ve sorumluluğun bilincinde olma. 4- Adalet: şayet üç kişi çalıştırıyorsak ve bunlar aynı işi yapıyorlarsa güç, ırk veya çoğunluğa bakmadan eşit derecede ücretleri verilecektir.²⁰⁷ Yukarıda görüldüğü gibi Milli Görüşün lideri her alanda olduğu gibi dış politika alanında temelleri oturturken İslami kavramlar üzerinde oturturmaya çalışır. Bu nedenle Çakır'ın ifadesiyle Erbakan 21. yüzyılın en etkili Türk İslamcı bir siyasetçi olarak anılmayı hak etmektedir.²⁰⁸

2.4.2. Türkiye'nin Avrupa Birliğine Giriş Sorunu

25 Mart 1957 tarihinde Roma'da imzalanan, 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Ekonomik Topluluğu (Ortak Pazar)²⁰⁹ adı verilen topluluktan daha sonra ekonomik kavramı çıkartılarak Avrupa Topluluğu ismiyle anılmıştır.²¹⁰ Günümüzde ise Avrupa Birliği ismini almıştır.

Necmettin Erbakan başta günümüzdeki Avrupa Birliğini birkaç Hıristiyan ülkenin birleşerek bir ortak Hıristiyan devleti kurma teşebbüsü olarak görmekteydi. Erbakan, Avrupa Birliğinin Türkiye'yi ilgilendirmemesi gerektiği ve bu birliğin Hıristiyan kulübü olduğu için bu birliğe katılmanın milli ve manevi değerlerimize aykırı olduğunu ve Türkiye'nin Avrupa Birliğine katılımından sonra İsrail'i de alarak Türkiye'yi İsrailleştirmek ve kendi ideallerine hizmet ettirmek olduğunun altını çizerek Avrupa Birliğine girilmesine karşı çıkmıştır.²¹¹ Necmettin Erbakan, Türkiye'nin Avrupa Birliğine katılmaması gerektiğinin şu şekilde açıklar: Avrupa Birliği antlaşması, bir Roma Antlaşması olduğu için Hıristiyan kökenlidir ve bu

²⁰⁷ Erbakan, *Türkiye'nin Temel Meseleleri*, ss. 202-203.

²⁰⁸ Çakır, *a.g.e.*, 2005, s. 544.

²⁰⁹ *Erbakan Külliyyatı*, III, s. 80.

²¹⁰ Erbakan, *a.g.e.*, 1991, s. 88.

²¹¹ *Erbakan Külliyyatı*, III, ss. 52-54.

kökene bağlı kalacaktır. Ayrıca faize dayalı kapitalist sisteme bağlıdır. Bu nedenle bu birlikteki sistem İslam'ın hak anlayışıyla çatışır durumdadır.²¹²

Erbakan Fazilet Partisi kurulmadan önce Türkiye'nin Avrupa Birliğine girme sürecine şiddetle karşı çıkarken Fazilet Partisinin kurulmasıyla beraber İslamcı söylemini değiştirerek Batı yanlı söylem geliştirmeye başlamıştır. bunun sebebi yeni kurulan partisinin daha önce İslamcılık söylemi sebebiyle kapatılan partilerinin akıbetiyle aynı olmasını istememesidir.²¹³ Necmettin Erbakan, 30 Aralık 1999 tarihinde Teknik Elemanlar Derneği İstanbul Şubesi ve Marmara Bölge Başkanlığınca düzenlenen iftar programında yaptığı konuşmada bugüne kadar Türkiye'nin AB'ye girişine karşı çıkmasının nedenini ve Türkiye'nin AB'ye girmesi gerektiğinin gerekçelerini sıralamaktadır. Erbakan'a göre AB'nin yola çıktığı zaman Hıristiyan Birliği olarak yola çıktığını ve birliğin içindekilerin de bu noktaya vurgu yapması Milli Görüşçüleri AB'ye girme taraftarı yapmamaktaydı. Bugün itibarıyla artık AB ülkeleri kendilerinin bir Hıristiyan Birliği olmadıklarını ve birçok kültürü kendilerinde barındırdıklarını, herkesin dinine saygı gösterilip din ve fikir özgürlüğünün olacağını, insan haklarına riayet edileceği vb. hususların altını çizerek ilan ettikleri için milli görüşçülerle aynı düşünce üzerinde birleşmektedirler. Bu nedenle Necmettin Erbakan Türkiye'nin AB'ye girme sürecinin başlatılmasında kendilerince herhangi bir sakınca görülmediğini bildirmektedir.²¹⁴

Erbakan, Türkiye'nin AB'ye üye olması konusunda ilk başta bu birliğe üye olma taraftarı değilken daha sonra bu görüşünden vazgeçerek taraftar olmuştur. O, Özellikle AB'ye üye olma taraftarı olduğunda argüman olarak AB'nin bir Hıristiyan Birliği olmadığı, birliğin din ve fikir özgürlüğü ile insan hakları konusundaki düşüncelerinin kendi düşünceleriyle örtüşmesi nedeniyle bu birliğe girilmesinde bir sakınca olmadığını ifade etmiştir. İlk başta ise Türkiye'nin AB'ye üye ülke yapılmasının Türkiye'yi İsrailleştirmeye amacı güttüğünün ve AB'nin en önemli unsuru olan Ortak Pazarda faizin kaçınılmaz olduğundan ve bu düşüncenin İslam'ın hak anlayışıyla örtüşmediğinden hareketle AB'ye girmeme taraftarı olduğunu beyan etmekteydi. Aslında onun her iki farklı görüşü için ileri sürdüğü argümanlar çelişkili

²¹² Erbakan, *a.g.e.*, 1991, ss. 89-91.

²¹³ Özdemir, *a.g.m.*, s. 187.

²¹⁴ *Erbakan Külliyyatı*, IV, ss. 301-307.

ve farklıdır. İlk başta AB'ye girme taraftarı değilken AB'nin bir Hıristiyan kulübü olmanın yanında AB'deki sistemde faiz, zulüm ve haksızlıkların olduğunu asıl argüman olarak ileri sürerken AB'ye girme taraftarı olduğunda sadece AB'nin bir Hıristiyan birliği olmadığını din ve fikir özgürlüğü ve insan haklarına riayet edilme hususunda birleştiklerini olarak ileri sürmektedir. Bu görüşlerin argümanlarını inceledikten sonra aklımıza şu soru takıldı. Erbakan'ın Türkiye'nin AB'ye girmesini istememe gerekçesi olarak ileri sürdüğü bu sistemdeki faiz ve zulmün devam edişi sebebiyle ile Türkiye'yi İsrailleştirme amacı ortadan mı kalktı?

Aslında bakacak olursak özellikle faiz sistemi hala devam etmektedir. Erbakan'ın Türkiye'yi AB'ye üye yapılması konusundaki düşüncesi siyasi bir karar olup ilk başta üye yapılmamasıyla ilgili argüman olarak ileri sürdüğü faiz ve haksızlıkla ilgisi yoktur. Yani yeni kurulan Fazilet Partisinin kapatılmaması için bu düşünce şimdilik rafa kaldırılmıştı. Çünkü Milli Görüşün önceki üç partisi de İslamcı söylem (Avrupa Birliğine karşı çıkış dahil) ve laikliğe ters söylem ve davranış sebebiyle kapatılmıştı.

Erbakan'ın Türkiye'nin AB'ye üye olmaması gerektiği görüşünün dayanağı olarak ileri sürülen argüman, amaç ve gerçeklik açısından tutarlı ve doğrudur. AB, Türkiye'yi üyelik vereceği vaadiyle yıllarca oyaladı. Bunun yakın bir gelecekte gerçekleşmesi mümkün görünmemektedir. Bu düşüncüyü birçok batılı siyasi ve yorumcu dile getirmektedir. Nitekim İngiltere Başbakanı David Cameron Türkiye'nin AB'ye üye olmasının 3000 yılını bulacağını söylüyor.²¹⁵

2.5. Saadet Partisinin Dış Politikası

Bu başlık altında Saadet Partisinin programında yer alan dış politika bölümünü değerlendirdikten sonra Erbakan'ın muhalefetteyken konuyla ilgili iktidara yönelik eleştirileri yer almaktadır.

2.5.1. Saadet Partisinin Programında Dış Politika

²¹⁵https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/05/160522_ingiltere_turkler_ab_referandum

Tarihi: 10.06.2018).

Saadet Partisinin dış politikayla ilgili herhangi bir pratik uygulaması bulunmamaktadır. Bununla birlikte parti programında ve seçim beyannamelerinde konuyla ilgili farklı yaklaşımlar sergilenmektedir. Dış politika anlayışını parti programı ve seçim beyannamelerine göre değerlendireceğiz. Programın dış politikaya açılan kısmında partinin tek amacının bütün dünyaya huzur getirme olduğunu ve bu amaca ulaşmak için adil bir uluslararası sistemin inşa edilmesi gerektiği, Türkiye'nin bu sistemin inşasında büyük katkı sağlayabileceğinin altı çizilmektedir.²¹⁶

Parti, materyalizmin mutluluk getirmediğine, maneviyatçılığa dönmek gerektiğine, uluslararası ilişkilerde çifte standart değil adaletin esas alınmasına, dünyanın huzuru için çatışmanın değil diyalogun esas alınmasına, sömürü yerine işbirliğin esas alınmasına dikkat çekerek uluslararası sorunlar hakkında görüş bildirmektedir.²¹⁷

Saadet partisinin dünya ile ilişkilerinin başında AB ve ABD gelmektedir. Parti programında Refah partisi yılları döneminde Avrupa Birliğine karşı iken Anayasa Mahkemesi tarafından İslamcılığa mensubiyet ve laiklik karşıtı gibi gerekçelerle kapatılınca Milli Görüş Hareketi çare olarak kimi İslamcı söylemlerini geçici olarak da olsa rafa kaldırmıştır. Nitekim gerek 2001 parti programında gerekse 2002 seçim beyannamesinde Türkiye'nin AB'ye üyeliğini eşit şartlarda kabul ederek farklı bir söylem geliştirilmiştir. Ayrıca AB ile Türkiye arasındaki ilişkilerin barış, diyalog, adalet, eşitlik ve işbirliği çerçevesinde yürütülmesinden yana olduklarını da aktarmaktadır.²¹⁸ Saadet Partisi her ne kadar 2002 Genel Seçimlerden önce eski Milli Görüş söylemine dönmese de seçimden sonra Avrupa Birliği üyeliğini tamamen reddetmiş ve üyelik müzakerelerine başlayan AKP 'ye ağır eleştiriler sarf etmiştir. Avrupa Birliğine tam üye yerine eşit koşullarda karşılıklı ikili ilişkiler içinde olmayı doğru bulduklarını da bildirmektedir.²¹⁹ Avrupa Birliğine üyelik hususunda 2002 genel seçiminden önce Batı yanlısı dış politika sergilenirken daha

²¹⁶ Saadet Partisi Programı, 2001, V.1.

²¹⁷ Saadet Partisi Programı, 2001, V.2.

²¹⁸ Saadet Partisi Programı, 2001, V. 4.1; Saadet Partisi Seçim Beyannamesi, 2002, s. 45.

²¹⁹ Saadet Partisi Seçim Beyannamesi, 2007, s. 20; Saadet Partisi Programı, 2014, V.2.

sonraları İslamcı bir dış politika sergilenerek Avrupa Birliği üyeliğine karşı çıkmıştır.

Saadet Partisi programında ABD ile ilişkilere değinilmiştir. İki ülke arasındaki ilişkiler barış, diyalog, adalet, eşitlik ve işbirliği çerçevesinde geliştirilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır.²²⁰ Parti, ABD'nin İrağa müdahale etme hazırlıklarının tamamlandığını ve her an saldırabileceğini ve bu saldırının terörü kışkırtacağını belirterek ABD'nin İrağa girme politikasına karşı çıkmaktadır. Ayrıca bu savaşta Türkiye'nin yer almaması gibi toprağının kullanılmasına izin verilmemesi gerektiğinin de altını çizer.²²¹

Programda Karadeniz Ekonomik İşbirliğine de değinilmiştir. Buna göre Karadeniz havzasındaki ülkelerin ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi ve teşkilat içinde Türkiye'nin etkinliğinin artırılmasına gayret edilecektir. Üye ülkelerle ticaret hacmimizin artırılması ve iş adamlarımızın yatırım yapmalarının teşviki sağlanacaktır. Karadeniz havzasının bir barış ve işbirliği havzası haline gelmesi için Türkiye üzerine düşeni yapacaktır.²²² Aynı şekilde parti programında Türk Cumhuriyetleriyle işbirliği vurgusu yapılmıştır. Buna göre tarih, kültür, soy ve manevi bağlara dayalı Türk Cumhuriyetleriyle temel ilkeler çerçevesinde en ileri derecede ilişkileri geliştirileceği bilgisi yer almıştır.²²³ İslam Konferansı Örgütü ve Ekonomi İşbirliği Teşkilatı üye ülkeleriyle de işbirliğinin geliştirileceği vaadi verilmiştir.²²⁴

Partinin İslamcı söylem ve uygulamalarının en önemli başarısı D-8 projesidir. Partiye göre, Türkiye 15 Ağustos 1997'de D-8'lerin kurulmasına öncülük etti. Türkiye bunu, yeni bir dünyanın kurulması, huzur, barış ve mutluluğu gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin birlikte katkılarıyla daha kolay gerçekleştirebileceği inancıyla yaptı. D-8'lerin kuruluşunu, 20. yüzyılda insanların çektiği acılardan sonra, daha önce işaret edilen altı temel ilke üzerine yeni bir dünyanın kurulması için, 21. yüzyıla tutulmuş bir ışık olarak gördüğünü, gelişmekte olan 5 milyar toplam nüfuslu 150

²²⁰ *Saadet Partisi Programı*, 2001, V.4.1.

²²¹ *Saadet Partisi Seçim Beyannamesi*, 2002, s. 45.

²²² *Saadet Partisi Programı*, 2001, V .4.2.

²²³ *Saadet Partisi Programı*, 2001, V .4.3.

²²⁴ *Saadet Partisi Programı*, 2001, V. 4-5.

ülke adına D-8'ler ile 1 milyar toplam nüfuslu 30 gelişmiş ülke adına G- 8'ler, bir yuvarlak masada bir araya gelerek, barış, diyalog, adalet, eşitlik, işbirliği, insan hakları ve demokrasi ilkeleri çerçevesinde sorunları çözüme kavuşturup, özlenen, adil uluslararası sistemi birlikte kuracağını da bildirir.²²⁵

Parti programında, milli menfaatlere ters düşmediği müddetçe yapay sebeplerden dolayı komşu ülkelerle gerginliğin artırılmasına karşı oldukları, bütün komşu ülkelerle başta ekonomi sahasında olmak üzere her alanda işbirliğine hazır oldukları yer almaktadır.²²⁶

Parti programının dış politikayla ilgili son olarak ele aldığı husus Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyine üye olmasıyla ilgilidir. Partiye göre, yukarıda açıklanan tarihi ve coğrafi nedenler, dünyada barış, diyalog, işbirliği, eşitlik, adalet ve insan hakları, özgürlükler ve demokrasi ilkeleri üzerinde kurulacak yeni uluslararası sistem için, Türkiye'nin önemini artırmaktadır. Bu nedenle Türkiye, BM Güvenlik Konseyi daimi üyesi olmalıdır. Parti, bunun bütün dünyaya anlatılması ve gerçekleşmesi için çaba gösterecektir.²²⁷

2.5.2. Necmettin Erbakan'ın Dış Politika Alanında İktidarlara Eleştirisi

Necmettin Erbakan muhalefette olduğu dönemlerde iç politikada olduğu gibi dış politika alanında da iktidarı bir şekilde eleştirmiştir. Milli Görüş hareketinin başlamasıyla beraber Milli Görüşün kurduğu partiler dışında kalan partilere gayri milli veya taklitçi lakaplarını vermiştir.²²⁸ Erbakan, Kıbrıs meselesi konusunda gerek Kıbrıs Barış hareketi öncesi gerekse sonrasında iktidarlara gelenleri eleştirmiştir. Erbakan kendisinden önce iktidarda olan İsmet İnönü ve Demirel dönemlerinde Kıbrıs'taki katliamlara müdahale edilmediği, Milli Görüşün iktidara gelmesiyle beraber Adadaki katliamı durdurmak için Ecevit İngiltere'ye gitmeden daha Afyon'da iken hükümetin MSP kanadı olarak Kıbrıs'a müdahalenin gerekliliği kararının alındığının altını çizer.²²⁹ Erbakan aynı şekilde Kıbrıs konusunda Turgut

²²⁵ *Saadet Partisi Programı*, 2001, V .4.6.

²²⁶ *Saadet Partisi Programı*, 2001, V .4.7.

²²⁷ *Saadet Partisi Programı*, 2001, V .5.

²²⁸ Çakır, *a.g.m.*, s. 544.

²²⁹ Erbakan, *a.g.e.*, 2014, ss. 151-153.

Özal hükümetini eleştirerek Özal'ın Kıbrıs'ta tavizden yana olduğunu iddia eder.²³⁰ Türkiye İsrail ilişkisinin daha fazla yakınlaşması ve İsrail'in Kudüs'ü Başkent ilan etmesine tepki göstermeyen, Batı Trakya Türkleriyle ilgili Yunanistan'ın baskılarına, Ege'deki haklarımızın ihlaline sessiz kalan Hayrettin Erkmen de MSP'nin gensorusuyla düşürülmüştür.²³¹ Erbakan'ın eleştirdiği iktidarlardan biri de AKP'dir. Erbakan'dan ayrılıp yeni parti kuran Erdoğan ve AKP'yi sürekli hedef almıştır. Hatta Erbakan AKP'nin İsrail tarafından kurduğunu iddia etmiştir.²³² Türkiye'nin AKP döneminde İsrail'in bir ili olacağını ve AKP'nin İslam birliğine taraftar olmadığını ve bunun yerine Hıristiyan birliğine girmek istediğini ve 8 yıllık AKP döneminde dış borcun 80 milyardan 540 milyara çıktığının altını çizerek dış politika alanında en çok bu noktalardan eleştiriye tabi tutmuştur.²³³

²³⁰ Erbakan, *a.g.e.*, 1991, s. 197.

²³¹ Erbakan, *a.g.e.*, ss. 82-83.

²³² <http://www.adimladergisi.com/necmettin-erbakan-akpyi-israil-kurdu-video/>, (Erişim Tarihi: 12.06.2018).

²³³ Erbakan Külliyyatı, IV, ss. 24-27.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MİLLİ GÖRÜŞ PARTİLERİNİN FİLİSTİN POLİTİKASI

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan itibaren Batı yanlısı dış politika izlemiştir. Batı yanlısı dış politikaya meydan okuyup bir alternatifi olarak İslamcı politika izlenmesi gerektiği Milli Görüş'e bağlı partilerin düşüncesi idi. Batı ile entegrasyon üzerinden kendisini tanımlayan klasik Türk Dış Politikası anlayışı yerine İslam dünyası ile bütünleşme üzerinden alternatif bir dış politika anlayışını savunan Erbakan felsefesi ön plana çıkmıştır.²³⁴ Dış politika alanında İslamcı politika izlenmesi gerektiğini savunan Milli Görüş Hareketinin tüm partileri Filistin sorununa da bu pencereden bakarak Filistin'i bir dava haline getirmiş ve İsrail'i kutsal topraklarda bir işgal devleti kurduğu için sürekli eleştirmiştir.

Milli Görüş Hareketi adı altında kurulan MNP'de olduğu gibi CHP-MSP koalisyon döneminde Erbakan Filistin yanlısı dış politika izlemiştir.²³⁵ Bu tutum Saadet Partisi aracılığıyla günümüze kadar geldiyse de Milli Görüş Hareketine bağlı partilerin daha çok muhalefette kalmaları dolayısıyla Filistin konusunda ancak toplumda bir farkındalık oluşturmuştur.

Milli Görüş Hareketine bağlı partilerin Filistin sorununa ilişkin izledikleri politika aşağıda incelenecektir.

3.1. Milli Nizam Partisinin Filistin Politikası

Milli Nizam Partisinin, Filistin politikasını anlamak için İsrail'le olan ilişki ve düşüncesine bakmak gerekmektedir. Milli Nizam Partisinin lideri daha partiyi kurmadan önce verdiği bir röportajda Dünya'da Komünizm, Siyonizm ve Nasyonalizm olmak üzere üç yönün olduğunu dördüncü yönün ise milletlerin kutsallarına saygı duyan yön olduğunu ve kendilerinin bu yönü seçmekle mükellef olduklarını ifade ederek gelecekte politik hayatında kullanacağı anti Siyonist söylemlerinin işaretini vermektedir. Milli Nizam Partisinin lideri Erbakan, partinin kuruluş gününde bir basın toplantısı düzenleyerek Siyonistler ve masonlar hakkında

²³⁴ Yayın, a.g.e, s. 197.

²³⁵ Müge Aknur, Rezzan Ersoy, "Siyasal Partiler ve Türk Dış Politikası", *Dış Politika Analizinde Teorik Yaklaşımlar: Türk Dış Politikası Örneği*, ed: Erhan Efegil, Mehmet Seyfettin Erol, Barış Platin Yayınları, Ankara, 2012, ss. 132-133.

ağır diller kullandı. Erbakan o günlerde Türkiye'nin Batı bağımlılığına karşı çıkma ve sürekli Siyonist ve İsrail karşıtlığı yapma konuları üzerinde yoğun bir şekilde durdu.²³⁶

MNP'ye göre dünya Siyonistleri tarafından haksız bir şekilde getirilerek, Ortadoğu'ya zor kuvveti ve harple yerleştirilen İsrail, Ortadoğu'daki huzursuzluğun kaynağı ve işgalcisidir. Filistin toprakları dahil olmak üzere haksız yere işgal ettikleri topraklardan çekilmemektedir.²³⁷

Milli Görüş Hareketine bağlı MNP döneminde Filistin sorununu bir dava haline getirildiği görünse de parti ve liderinin düşünceleri daha çok Milli Selamet Partisi ve sonrasındaki dönemlerde yankılanmaya başlar. Bu nedenle kurulduktan kısa bir süre sonra kapatılan MNP döneminde partinin liderinin Filistin'le ilgili düşünce ve görüşleri daha fazla ön plana çıkmamıştır.

3.2.Milli Selamet Partisinin Filistin Politikası

Milli Selamet Partisinin lideri Necmettin Erbakan, Filistin sorununun çözümünü bir insanlık vazifesi olarak görmüştür. Filistin'in 1400 yıldır bir İslam diyarı olduğunu, asırlarca İslam şemsiyesi altında insanların barış, huzur ve mutluluk içinde yaşadığını ve Filistin'de bu gün olanların müsebbibinin Haçlı Seferler ruhuyla donanmış "İrkçi Emperyalizm" olduğunu ifade etmiştir. Erbakan, Filistin'de yaşanan zulüm ve vahşetin yegane sebebinin Büyük İsrail Devleti'ni kurma düşüncesi olduğuna işaret ederek, asıl hedefin sadece Filistin değil İslam âleminin tamamı olduğunu sürekli vurgulamıştır.²³⁸

İsrail, Yahudilik ve Siyonizm Milli Görüş Hareketinde uluslararası alanda bütün kötülüklerin kaynağı olarak görülür. Siyonizm'in planları bu kötülüğü temsilen 1897 yılında İsviçre'nin Basel kentinde Theodore Herzl²³⁹ tarafından 3 adım olarak ilan edilmiştir:

²³⁶ Abdullah Akgül, "Yahudi Sözüyle ve Gözüyle Erbakan", *Milli Çözüm Dergisi*, Mart 2010, s. 8.

²³⁷ Maviş, *a.g.e.*, s. 172.

²³⁸ Yusuf Sayın, "Saadet Partisi ve Milli Görüş Hareketi", *Filistin Meselesi: Türkiye'de Siyasi Partilerin Yaklaşımları*, editör: Gökhan Bozbaş, 1. Baskı, Tezkire, byy, 2017, s. 2001.

²³⁹ Thodor Herzl Yahudilerin dini lideri olup İsrail devletinin planlayıcısı ve kurusudur. 19 Mayıs 1901 Abdülhamit Han'la görüşerek padişaha Osmanlı borçlarının tamamıyla ödenmesine ilişkin bir muhtıra sunar. Bu muhtırada faizlerin ve ana meblağların ödenmesi için otuz milyon Sterlin temin

1: İsrail Devletinin Kurulması

2: İsrail'in sınırları vaad edilmiş (arz-ı Mev'ud) topraklara kadar genişletilmesi. Yani Mısır, Irak ve Türkiye dâhil edilerek 'Büyük İsrail'in kurulması.

3: Yeryüzünde, sömürüye izin vermeyen İslam'ın kaldırılması ve bütün dünyaya Siyonizm'in hâkim kılınması.

Erbakan, dünya Siyonizm'in birinci adımını 1897-1948 tarihler arası yani 50 yılda gerçekleştirdiğini, Basel'de alınan kararın yüzüncü yılına varmadan ne yapıp edip ikinci ve hatta üçüncü adımı gerçekleştirmeye teşebbüs edeceklerinin altını çizer.²⁴⁰

Milli Selamet Partisinin lideri Erbakan, Siyonistlerin bu planı gerçekleştirmek için Abdülhamid Han'ı tahttan indirdiğini ve Batı emperyalizminin açtığı bütün savaşları desteklediği görüşündedir. Filistin topraklarında Abdülhamid Han Yahudileri iskân ettirmemek için son derece dikkatli olup tedbir olsa da Yahudiler İngiliz Vesayet Sisteminden bol miktarda yararlanarak Filistin'e göç etmeye başladılar. Avrupa'daki Hıristiyanların zulmünden kaçan Yahudileri Osmanlı İmparatorluğu bağrına basmasına rağmen İmparatorluğa ihanet etmişlerdir.²⁴¹

Erbakan, Abdülhamid'in tahttan indirilip Osmanlı devletinin yıkılma fikrinin 1897 yılında Basel kentinde alındığını, bunun için Hahambaşı Emanuel Karaso'nun görevlendirildiğini, Emanuel'in de Selanik'e yerleşerek önce dernek olarak İttihat ve Terakki'yi kurduğunu bu bölgedeki bazı askeri bürokratları etkileyerek tahrik edip padişaha karşı İstanbul'da yürümelerini sağladığını, otuz sene sonra Abdülhamit Han'ın kapattığı Meclis-i Mebusan'ı yeniden açtırıp Selanik Milletvekili olarak meclise girip padişahın halli için 1 yıl içinde meclisten karar çıkartıp sultanı sürgüne

etmeye söz verdiklerini bildirir. Bu Avrupalı tahvil sahiplerinin paralarının karşılığını almaları demektir. Böylece Osmanlı devleti ekonomik baskıdan kurtulacaktı. Bu teklif Abdülhamid'e cazip geldiyse de bunun karşılığında siyasi talep olarak belirlenen Yahudilerin Filistin'e iskânı düşüncesi Sultanı bu teklifi reddetmeye itmiştir. Abdülhamit Han Yahudilerin Filistin topraklarında iskân edilmesine karşı birtakım tedbirler olsa da 1908 yılında geldiğinde kutsal topraklarda yaşayan Musevi göçmen nüfusu göçmen akınları sayesinde Abdülhamid'in tahta çıktığı 1876 yılına kıyasla artmış ve 80,000'e yükselmiştir. Yahudilerin Filistin'den toprak satın almaması uyarılarına rağmen bu zaman içinde Yahudiler 40,000 dönüm toprak satın almayı başarmışlardır. Bknz: M. Kemal Öke, *Tarihten Günümüze Filistin Sorunu ve Türkler (1888-1980)*, Ankara 1987, s. 22-27.

²⁴⁰ Erbakan, *İslam Birliği*, s. 50.

²⁴¹ Erbakan, *Türkiye'nin Temel Meseleleri*, ss. 200-201.

gönderdiğinin altını çizer. Bu tarihten sonra “İttihat ve Terakki” parti haline getirilerek Meclis’e hâkim olur. Böylece Erbakan’ın düşüncesine göre Basel’de alınan karar yani Abdülhamid’in indirilmesi gerçekleşmiştir. İkinci adım Osmanlının yıkılması için de önce Libya’nın İtalyanlara verildiğini, Balkan Harbinin çıkarıldığını, Osmanlının gereksiz bir şekilde Birinci Dünya Savaşına sokulduğunu, savaştan yorulan Osmanlının temelde Büyük İsrail projesi olan Sevr’i imzalamak zorunda kaldığını, Milli Kurtuluş Savaşının başlaması üzerine Sevr’in uygulanmadığını, bu nedenle bir mola olarak Lozan Antlaşmasını kabul ettiklerini iddia eder. Erbakan, bu antlaşmanın bir mola olduğunu antlaşmadan önce Siyonist Haim Nohum’un Avrupalı dostlarına “Türkleri savaşla yıkamayacaksınız. Birkaç yıl içinde bu milletin yeniden dirileceğini, toparlanıp derleneceğini hesaba katmıyor musunuz? Öyle ise yapılacak şey Lozan Antlaşmasıyla bunlara bir fırsat tanıyıp bu zaman içinde İslamiyet’ten uzaklaştıracak, din ve tarihini unutturacaksınız. Siyasi partiler ekonomiyi ele geçirmeli, Türkiye parçalanmalı ve İsrail’e katılmalı” şeklindeki açıklamalarına yer verip Büyük İsrail projesinin sadece Filistin topraklarıyla sınırlı kalmadığını Türkiye’yi de kapsayacak şekilde geniş olduğunu anlatır.²⁴²

1975 yılında Necmettin Erbakan, Siyonizm’in projeleriyle ilgili yaptığı konuşmada Filistin’in işgalcisi olan İsrail’in planlarından Türk halkını haberdar etmek isteyerek şöyle demiştir:

“Bugünkü İsrail’in Büyük Millet Meclisi içinde Thodor Herzl’in heykeli bulunmaktadır. Yüz sene önce Viyana’da yaşayan ve İsrail projesinin temelini atan bu Siyonist, devrinde İsrail’in ilk alması icap ettiği toprakların haritasını çizmiş ve bu haritada Türkiye topraklarının büyük kısmı İsrail’in bir vilayeti olarak gösterilmiştir. İsrail Projesi aslında budur. İncil’de Kayseri’ye kadar uzanan Asurilerinin ülkesinin İsrail’e ait olduğu zikredilmektedir. Batı gerektiğinde İsrail’in bu projesine göz yumabilir. Ortak pazarın ekonomik maksatlarının çok ötesindeki gayeleri ve tatbikatları mevcuttur. Bilhassa üye devletlerin arazilerini yabancıların satın almalarına açık tutmaları maddesi, Türkiye’nin birçok topraklarının art ve ileri maksatlı kapitalist dünya Siyonistleri tarafından rahatça ve en çok ucuz fiyatla satın

²⁴² Erbakan, *Davam*, ss. 108-111.

almalarını da imkân dâhiline sokabilir. Bu durum, Türkiye'nin İsrail'e bir vilayet olarak hazırlanması sonucunu doğurur. Bu bakımdan bir sömürge olarak faydalanmak için Batı, Türkiye'nin Ortak Pazara girmesini istemekte, dünya Siyonistleri de bu girişi arkadan arkaya desteklemektedir.”²⁴³ Necmettin Erbakan'ın mecliste yaptığı konuşmadan Siyonistlerin 1897 yılında aldıkları karar sadece bu Filistin topraklarının işgaline yönelik olmadığı ve aynı zamanda Türkiye'yi içine alacak kadar vaad edilmiş araziler kapsamına girdiği ve Siyonistlerin Türkiye'yi Ortak Pazara sokarak İsrail'in bir vilayeti yapmak istedikleri anlaşılmaktadır. Erbakan, Türkiye'nin Ortak Pazara sokulmak istenmesinin amacının 1897 yılında alınan kararın bir nevi uygulanması olduğuna işaret etmektedir.

3.2.1.Kudüs için Dışişleri Bakanı Gensorusu

Milli Görüş Hareketi ve özellikle MSP her fırsatta Filistin davasına sahip çıkıp ve İsrail yönetimini sert biçimde eleştirmiştir. İsrail 30 Ağustos 1980 yılında tek taraflı olarak Kudüs'ü başkent ilan etmesi üzerine Milli Selamet Partisi hükümetten İsrail'le diplomatik ilişkileri tamamen kesmesini istedi. Bu teklifi reddeden hükümet gerekli tepkiyi göstermedi.²⁴⁴ MSP, hükümetin bu tutumu üzerine o zamanın Dışişleri Bakanı olan Hayrettin Erkmen'in düşürülmesi için meclise gensoru sunmuştur. Bu gensorunun sebebi Dışişlerinin Bakanının Filistin davasına ihanet etmesi, Filistin davasına sahip çıkmak için 11-12 Temmuz 1980 yılında Amman'da toplanan İslam Konferansı Örgütüne katılmaması ve İsrail ile gizli gizli görüşmesiydi. Mecliste sadece 24 Milletvekiline sahip olan Milli Selamet Partisinin gensorusu 5 Eylül 1980 yılında 231 oyla kabul edilerek TBMM'nin 60 yıllık tarihinde ilk defa bir bakan düşürülmüş oldu.²⁴⁵ Bakanın düşürülmesinden sonra her ne kadar hükümet Türkiye'nin Tel-Aviv'de bulunan diplomatlarının çoğunu geri çekmiş, sadece ikinci kâtip seviyesinde bir görevlisini maslahatgüzar olarak bırakıp Kudüs başkonsolosluğunu da İsrail'in kararını protesto etmek için kapatmış²⁴⁶ olsa

²⁴³ Esra Çayhan, *Dünden Bugüne Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve Siyasal Partilerin Konuya Bakışı*, İstanbul, 1997, s. 75.

²⁴⁴ Erbakan, *Türkiye'nin Temel Meseleleri*, s. 201.

²⁴⁵ <https://www.milligazete.com.tr/haber/885481/erbakan-israille-gizli-gizli-gorusen-bakani-nasil-dusurdu> : Erişim Tarihi: 15.08.2019.

²⁴⁶ Umut Uzer, “Türkiye-İsrail İlişkilerinde Bunalım”, *Ortadoğu Etütleri Dergisi*, C.2, S. 2, Ocak-2011, s. 145.

da hükümetin bu tutumu Milli Selamet Partisi tarafından samimi davranış olarak görülmedi.

Bu olay Filistin davasına sahip çıkma açısından her fırsatta Siyonistleri eleştiren Milli Selamet Partisi ve lideri olan Erbakan için büyük bir başarı idi. Milli Selamet Partisi, mecliste az sayıda Milletvekiline sahip olmasına rağmen verdiği gensoruda çoğunluğun oyunu alarak Türkiye Cumhuriyet tarihinde bir ilki gerçekleştirmiş oldu. Milli Selamet Partisinin bu davranışı partinin İslamcı politika izlemeye çalıştığının bir örneğidir.

3.2.2. Konya’da Kudüs Mitingi

1980 yılında İsrail’in Filistin’i tek taraflı olarak başkent ilan etmesi üzerine İslam ülkeleri büyük tepki gösterdi. Bu tepki sadece Müslüman olan ülkelerle sınırlı kalmadı aynı zamanda Müslüman olmayan bazı Batılı ülkeler de İsrail’in bu haddi aşan kararlarını kınayarak tepki gösterdi. Öyle ki BM’de İsrail’in bu kararı 169 üye ülkenin üçte iki çoğunluğuyla şiddetle kınandı ve reddedildi.²⁴⁷

İsrail’in bu tecavüzüne sessiz kalamayan Türk milleti ülkenin her tarafında Milli selamet Partisi Öncülüğünde Filistin davasını desteklemek için Kudüs mitingleri düzenledi. Bunların en büyüğü Milli Selamet Partisinin Dışişleri Bakanını düşürdüğünün ertesi günü yani 6 Eylül 1980 yılında Konya’da düzenlenilen muazzam bir mitingdi.²⁴⁸ Bu mitinge katılanları sayısı 150,000’i geçti.²⁴⁹ Konya mitingi başta olmak üzere Milli Selamet Partisi öncülüğünde yapılan protesto gösterilerde hâkim sloganlar “Türkiye Yahudi’ye mezar olacak”, “Filistin’de devlet Yahudi’ye lanet”, Domuz derisinden post Yahudi’den dost olmaz” şeklinde olmuştur.²⁵⁰

1980 ihtilalından birkaç gün önce Konya’da düzenlenen Kudüs Mitingi halk arasında darbenin sebebi olarak görülmüştür. Akgül’e göre 12 Eylül ihtilalı Filistin davasına sahip çıkıp Siyonizm’e karşı çıkan Necmettin Erbakan’ı susturmak için

²⁴⁷ Erbakan, *Türkiye’nin Temel Meseleleri*, s. 80.

²⁴⁸ Sayın, *a.g.e.*, s. 198; Erbakan, *Türkiye’nin Temel Meseleleri*, s. 2001.

²⁴⁹ <http://www.muslimport.com/abdullah-azzam-erbakan-islami-uyanisi-sagladı-4656h.htm> Erişim

Tarihi: 16.08.2019

²⁵⁰ Sayın, *a.g.e.*, s. 198.

yapılmıştır.²⁵¹ Kudüs mitingi halk arasında 12 Eylül darbe gerekçelerinden biri olarak bilinmiştir. Halkın bu düşüncesini ispatlayacak beyanatlar devletin en üst düzey makamlarından olayın hemen ardından dile getirilmiştir. Genelkurmay Başkanı Kenan Evren, 16 Eylül’de yaptığı ilk basın toplantısında Konya mitinginden şu şekilde bahsetmiştir: “Konya olayları gericiliğin ne boyutlara ulaştığını göstermiştir. Milletimizin bu olay karşısında gözleri açılmış, tehlikeyi bütün boyutlarıyla görmüştür”. Darbenin planlayıcılarından Haydar Saltık ise 29 Ekim 1980 yılında yaptığı basın toplantısında “bu konuda, Konya mitingi 12 Eylül’e gelmesinde bardağı taşıran son damla olmuştur” ifadelerini kullanmıştır.²⁵²

Filistinli Şeyh Abdullah Azzam, Kemalizm ve Türkiye Cumhuriyet’ini anlatan “el-Minânetü’l- Mefkûde” (kayıp minare) adlı eserinde Konya Kudüs mitinginden hemen sonra 12 Eylül İhtilalı gerçekleştirilip özellikle Milli Selamet Partisinin kapatılmasına neden olan güçlerin ordu içindeki Yahudi güçleri olduğunu yazdı. Ayrıca yazar, 13 Eylül 1980’de Washington’da yayınlanan Mısır gazetesi el-Ahram’da ABD Dışişleri Bakanlığı sözcüsünün ABD’nin henüz gerçekleşmeden darbeyi haber verdiğini ve bazı Amerikan yetkililerinin İslamcı Parti olan Milli Selamet Partisinin Siyonizm karşıtı söylemlerinden endişe duyduğu haberine yer vererek darbenin Kudüs Mitingi için yapıldığına vurgu yapar.²⁵³ Bütün bu değerlendirmelere baktığımızda Milli Selamet Partisinin İsrail karşıtı söylemleri ve özellikle Kudüs Mitingi 12 Eylül darbe gerekçelerinden biri olarak gösterilebilir.

3.3.Refah Partisinin Filistin Politikası

Milli Selamet Partisi 6 Eylül 1980 yılında Konya Kudüs Mitingi düzenlediği için ihtilalcılar tarafından kapatılmış, bu miting Kenan Evren tarafından gericilik olarak görülmüştür. İslamcıların Filistin uğruna eski partileri olan MSP kapatılmasına rağmen 1983 yılında kurulan Refah partisi döneminde de Yayın’a göre Erbakan hala Büyük İsrail projesi yani Türkiye topraklarının da bir kısmının dâhil

²⁵¹ Akgül, *a.g.m.*, s. 11.

²⁵² <https://www.milligazete.com.tr/haber/970369/erbakan-hoca-ve-filistin-davasi-2> Erişim Tarihi: Tarihi: 16.08.2019.

²⁵³ <http://www.muslimport.com/abdullah-azzam-erbakan-islami-uyanisi-sagladi-4656h.htm> Erişim Tarihi: 16.08.2019.

olduğu projeden bahsetmektedir. Söz konusu projenin kaynağının İncil'e²⁵⁴ kadar götürüldüğünü ve İsrail'in dünyada kötülüğü yaymak istediğini haykırmaktadır.²⁵⁵

Refah Partisinde Başkan Yardımcılığı görevi yapan Rıza Ulucak 1991 yılında Amerikalı bir gazeteciye verdiği röportajda İsrail ve Siyonizm konusundaki düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir:

“İsrail sürekli olarak sınırlarını genişletmeye çalışmaktadır. İsrail'in gerçek amacı Nil'den Fırat'a kadar hâkim olmaktır. Bölgede İsrail devletinin var olmasının hiçbir meşru nedeni yoktur. İsrail Filistin'in meşru sahiplerinden topraklarını gasp ederek kurulmuştur. İsrail tüm komşuları için büyük bir beladır. İsrail'in başka yerde olması durumunda daha iyi olacağız. Çok seviyorlarsa İsrail'i Güney Amerika'ya veya Kanada'ya taşıyınlar. Üzülmeyin biz onu Kuzey Amerika'ya postalamayacağız.”²⁵⁶ Görüldüğü gibi bu dönemde İsrail'in Filistin topraklarının işgalcisi olduğu dile getirilerek İsrail ve Siyonizme karşı söylemler gerçekleştirilmiştir.

3.3.1.Filistin'e Asker Gönderilmesi

Refahyol Hükümetinin kanadı olan Refah Partisi kendilerinden önceki dönemde tırmanan İsrail ile yakınlaşmayı İslam dünyasını küstürmeyecek bir seviyeye indirmeye çalışmıştır. Bu dönemde Filistin'in Hebron'e (el-Halil) 80 yıl sonra Türk askeri gönderilmesi Refah Partisinin lideri olan Erbakan'a nasip olmuştur. 30 Ocak 1997 yılında Oslo'da²⁵⁷ imzalanan bir anlaşmayla Türkiye, Danimarka, İtalya, İsveç, İsviçre ve Norveç tarafından bir barış gücü oluşturulmasına karar verilmiştir. Refahyol Hükümeti bu anlaşmayı Erbakan başkanlığında toplanan bakanlar kurulunda 4 Şubat 1997 yılında onaylamıştır.²⁵⁸ Refahyol Hükümeti, bir taraftan bu anlaşmayı Meclisin onayına sunarken diğer taraftan Anayasanın 92.

²⁵⁴ Aslında Büyük İsrail projesinin kaynağı İncil'e değil de Tevrat'a dayandırılmaktadır. Çünkü Yahudilere inen kitap İncil değil Tevrat'tır.

²⁵⁵ Sayın, *a.g.e.*, s. 2004.

²⁵⁶ Akgül, *a.g.m.*, s. 14.

²⁵⁷ Oslo süreci, İsrail- Filistin sonunun çözümü için Norveç öncülüğünde başlatılmış 10 Eylül 1993 yılında Filistin halkının temsilcisi olarak FKÖ İsrail'in var olma hakkını tanıırken İsrail de FKÖ'yü Filistin halkının temsilcisi olarak görmüştür. 13 Eylülde Beyaz Sarayda yapılan bir törende her iki taraf sorunun çözümü için “Geçici Özyönetim Anlaşmaları Konusunda İlkerler Bildirgesi”ni imzalamışlardır. Milli Görüş Hareketi de Oslo sürecinin Filistin'in lehine olacak şekilde başarıya ulaşması için elinden gelen çabayı sarf etmiştir. Sayın, *a.g.e.*, s. 208.

²⁵⁸ Erbakan, *Bitmeyen Mücadele*, ss. 319-120.

Maddesine göre bölgeye asker gönderilmesi için Meclis'ten izin talebinde bulunuyordu. Filistin'e asker gönderme önerisi TBMM'nin 20 Şubat 1997 tarihli 59. Birleşim'inde görüşülmüş ve bütün partilerin oy birliğiyle kabul edilmiştir.²⁵⁹ Türk askerinin Hebron'e gönderilmesi Milli Görüş lideri Erbakan'ın başbakanlığı döneminde gerçekleşmesi İslamcılar için Filistin davasına sahip çıkma açısından büyük anlam taşımaktadır. Bu dönemde İsrail'in Filistinlilere karşı saldırıları azalmıştır. Filistin Başbakanı İsmail Haniye “ 11 aylık Refahyol hükümeti döneminde İsrail, Gazze'ye tek kurşun bile sıkamadı”²⁶⁰ diyerek bu dönemin Başbakanı olan Erbakan'ın Filistinlileri koruduğuna işaret eder.

3.3.2.Erbakan'ın Filistin'i Savunması

Milli Görüş Hareketinin lideri Erbakan muhalefet döneminde olduğu gibi iktidara geldikten sonra da Filistin'i savunarak İsrail'i eleştirmiştir. İsrail eleştirileri kimi zaman hatta bazen ordu baskısıyla azalsa da hepten yok olmamıştır. 26.09.1996 tarihinde İsrail Başbakanı Netenyahu el- Aksa Camiinin altından geçen tüneli açınca çıkan olaylarda 38 Filistinli ve 11 İsrail vatandaşı hayatını kaybetmiştir. Bu olay üzerine BMGK tünelin derhal kapatılması çağrısında bulunmuştur. Türkiye'de bu olaya ne Süleyman Demirel ne de Tansu Çiller sesini çıkarmazken Başbakan Necmettin Erbakan “Böyle bir tünel kazma çalışması büyük bir tahriktir. Kendilerine bir an önce bu tahrikten vazgeçmelerini, tüneli derhal kapatmalarını hatırlatıyorum. Ortadoğu'da barışı bozucu hareketler, önce bu barışı bozanlara zarar verir. Bu sözleri 65 milyonun hislerine tercüman olarak söylüyorum.”²⁶¹ diyerek bu konuşmayı Çillerin suskunluğundan kaynaklandığı için Hükümet adına değil millet adına yaptığını vurgulamıştır.

Erbakan, Filistin davası konusunda kötülüğün kaynağının İsrail olduğunu düşündüğü için Yılmaz Hükümeti zamanında 14/031996 yılında imzalanan ve Türkiye ile İsrail arasında gümrüklerin sıfırlanmasını öngören anlaşmanın yürürlüğünü Refahyol hükümetinin sonuna kadar durdurmuş ve bu konuyla ilgili

²⁵⁹ TBMM Tutanak Dergisi, C.21, 59. Birleşim, 1997,s. 108.

²⁶⁰ <https://www.milligazete.com.tr/haber/970461/erbakan-hoca-ve-filistin-davasi> Erişim Tarihi: 17.08.2019.

²⁶¹ Hasırcı, a.g.e., ss. 320-321.

yapılan çalışmaları askıya almıştır.²⁶² Milli Görüş Lideri Erbakan Siyonistlerin Büyük İsrail devleti için hedef koyduğu 1897 Siyonist Kongresi'nin 100.yıl dönümünde İsviçre'nin Basel kentindeki tarihi aynı salonda İslam Birliği Konferansı düzenleyerek İslam ülkelerinden davet edilen temsilcilere bir kez daha Siyonist oyunlarını anlatmış ve Filistin davasına sahip çıkmıştı. Siyonistlerin güçlü olduğu ülkede onların aleyhinde konuşmuş ve Filistin'e yapılan zulmü bir kez daha haykırmıştır.²⁶³

3.4. Fazilet Partisinin Filistin Politikası

Refah Partisinin kapatma iddianamesinde Sincan Belediye Başkanının Kudüs Gecesi mitingi söz konusu iddianamede yer almış, kapatma gerekçelerinden bir tanesi olarak gösterilmiştir.²⁶⁴ Laikliğe aykırılık ve İslamcı söylemler dolayısıyla parti kapatmalarından bıkan Milli Görüş Hareketi yeni kuracağı Fazilet Partisini garantiye almak için İslamcı söylemden vazgeçtiği intibasını veriyordu. Parti, bu süreçte Batıyla bütünleşme yanlısı, liberal ekonomi taraftarı, demokratik hukuk devleti savunucusu bir parti görünümüne bürünmeye çalışmıştır. Türk dış politikasında da bazı fikri dönüşümler olduğu izlenimi verildi. Daha önce Türkiye'nin AB'ye üye oluşuna karşı olan Milli Görüşçüler artık buna karşı olmadıkları dile getirmeye başladılar.²⁶⁵ Fazilet partisi kurulduktan sonra İslamcı söylemlere daha az atıf yapılsa da Filistin davasına sahip çıkıp Siyonistlere karşı zaman zaman üst düzey partililerden eleştiri gelmiştir. Nitekim Fazilet Partisinin gayri resmi başkanı Rıza Ulucak, 23 Mart 1998 yılında Milli Gazetede yayınlanan açıklamasında laiklerin İslamcılara karşı önleyici hareketinin arkasında gizli bir Siyonist planı olduğunu ima ederek şöyle demiştir:

“Yahudiler bütün dünyayı Yahudi soykırımı efsanesine inandırmaya zorladılar. Siyonistler aynı zamanda Amerika ve bütün Avrupa ülkelerinden 6 milyon savaş kurbanının ölümü yalanıyla zorla para aldılar. Onlar müthiş medya imparatorlukları aracılığıyla Yeni Dünya Düzenin tek ve gerçek sahibi konumuna

²⁶² Erbakan, *Bitmeyen Mücadele*, s. 321.

²⁶³ <https://www.milligazete.com.tr/haber/970461/erbakan-hoca-ve-filistin-davasi> Erişim Tarihi: 17.08.2019.

²⁶⁴ <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/0acac7b9-4875-4c09-a89d-16336ed73728?excludeGereke=False&wordsOnly=False> Erişim Tarihi: 18.08.2019.

²⁶⁵ Özdemir, *a.g.m.*, ss. 180-181.

ulaştılar. Onlar bu medya imparatorluğunu dünyayı avuçlarının içine almak için kullanıyorlar. Onlar ekonomik sömürü düzenlerini bütün dünyayı sallayacak bir şekilde organize etmiş bulunuyorlar. İsrail için her zaman “vaat edilmiş topraklar” gördükleri Ortadoğu ve İslam coğrafyasını ele geçirmenin rüyasını görüyorlar. Bu şeytani sevdadan asla vazgeçmiyorlar” diyerek Siyonistlerin Filistin topraklarının işgali başta olmak üzere Büyük İsrail projesini gerçekleştirme peşinde olduklarını ifade etmiştir.²⁶⁶

Fazilet Partisinin Genel Başkan Yardımcısı Bülent Arınç, verdiği gazete röportajında Türkiye'nin Filistin başta olmak üzere dış politika alanında cesurca adımlar atmadığını ve Refahyol Hükümeti döneminde İsrail ile baskı veya etkileşim ile yapılan bazı anlaşmalardan pişman olduklarının altını çizerek Filistin halkını katleden İsrail ile ilişkileri eleştirdi.²⁶⁷ Sonuç olarak Fazilet Partisi döneminde İsrail karşıtı söylemler başta olmak üzere İslamcı söylemler büyük oranda terk edilse de zaman zaman Filistin davasına sahip çıkmak için İsrail karşıtı söylemler dile getirilmiştir.

3.5. Saadet Partisinin Filistin Politikası

Saadet Partisi döneminde seleflerinin devamı olarak Filistin davasına sahip çıkılarak İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesi gerektiği vurgusu yapılmıştır. Hatta bu dönemde Filistin sorunu seçim beyannamelerinde yerini almış ve başta Çağlayan Mitingi olmak üzere birçok miting düzenlenerek İsrail zulmüne dur denmiştir. Bu konuların her birini ayrı başlık halinde aşağıda incelenecektir.

3.5.1. Saadet Partisi Seçim Beyannamelerinde Filistin Sorunu

Milli Görüşçüler Fazilet Partisi döneminde siyasal söylemden büyük oranda vazgeçip Siyonistleri az eleştirir hale gelse de Saadet Partisinin kurulmasıyla beraber bu söylemlere tekrar dönerek söylemin şiddetini artırmışlardır. Milli Görüş lideri ve kadroları Filistin sorunuyla ilgili düşüncelerini daha önceki dönemlerde konferans ve mitinglerde dile getirmekle yetinmişken bu dönemde Saadet Partisi Seçim Beyannamelerinde Filistin meselesine yer vermişlerdir. Saadet partisinin “Acil

²⁶⁶ Akgül, a.g.m., s.14.

²⁶⁷ <https://www.evrensel.net/haber/122824/israil-ile-anlasmamiz-yanlisti> Erişim Tarihi: 20. 08.2019.

Onarım ve Atılım Programı” başlığını taşıyan 2002 Seçim Beyannamesi’nde Filistin sorunu yeni bir dünyanın nasıl kurulacağı faslında ele alınarak şu ifadelere yer verilmiştir: “Filistin’de devam eden olaylar bölgemiz ve dünya barışı için tehlikeli boyutlara tırmanmıştır. Saadet Partisi, bu olayların temel nedeninin başkenti Kudüs olan bağımsız bir Filistin devletinin kurulmaması olduğunu düşünmektedir. Türkiye, İsrail Devleti’nin BM kararlarına uyması, hatta gerektiğinde uydurulması ve bağımsız bir Filistin Devleti’nin kurulması için aktif rol oynamalıdır.”²⁶⁸ Konuyla ilgili metinden anlaşıldığı gibi Saadet partisi, Filistin topraklarındaki zulmün tehlikeli boyutlara ulaştığını ve bunun temel nedenini de başkenti Kudüs olan bağımsız bir Filistin devletinin kurulmamasına bağlar. Ayrıca İsrail’in işgal ettiği topraklardan çekilmesi gerektiği BM kararına da uymasını, uyulmadığı takdirde uymaya mecbur edilmesi gerektiğine ve Türkiye’nin bağımsız bir Filistin devleti kurulmasında aktif rol oynaması gerektiğine vurgu yapar. 2007 Seçim Beyannamesinde Filistin sorunu tek bir paragrafta yer almıştır. Beynamede Müslüman ülkelerin bir bir yutulduğu ve arkadan “ Aziz vatanımızın parçalanıp, bölünüp Büyük İsrail’e vilayet yapıp yok olmasına seyirci” kalınmayacağı, asırlar boyu ecdadın yaptığı gibi “ Milletimizin ve bütün insanlığın saadeti için yeryüzünün, Filistin gibi kan gönlüne çevrilmesini önlemek, hâlihazırda “Zulüm Dünyası” yerine bir “Saadet Dünyası”nı kurmak için üzerlerine düşen görevi yerine getireceği²⁶⁹ ifade edilmiştir. Saadet Partisinin seçim beyannamelerinde 2002 yılı beyannamesinde yer alan paragraf genellikle tekrarlanmış olmakla birlikte 2015 Seçim Beyannamesinde İsrail’in yetmişden fazla BM kararına rağmen, saldırganlık, soykırım ve genişleme politikasını sürdürmekte ve bölge ile birlikte dünya barışı için sürekli ve açık tehdit oluşturmaya devam etmekte²⁷⁰ olduğu belirtilmektedir. 24 Haziran 2018 Genel Seçim Beyannamesinde Yeni Bir Dünya Vizyonu başlığı altında Filistin’e yeni bir fasıl ayrılmıştır. Bu fasılda Kudüs’ün vazgeçilmez bir dava olduğu bütün Müslümanların ortak şuuru olduğu, tarih boyunca “ecdadımız” Kudüs’ü barış yurdu haline getirdiği, İsrail’in önce Filistin halkını zorla göç etmeye mecbur bırakarak İsrail Devletinin kurduğu şimdi ise Büyük İsrail’i kurmak için Büyük Ortadoğu Projesinin üzerinde çalışma

²⁶⁸ Saadet Partisi 2002 Seçim Beyannamesi, s. 45.

²⁶⁹ Saadet Partisi 2007 Seçim Beyannamesi, s. 3.

²⁷⁰ Saadet Partisi 2015 Seçim Beyannamesi , s. 91.

yaptığının altı çizilir. Ayrıca İsrail'in Kudüs'ü kuşatmasına hep birlikte cevap verilebileceği eklenmiştir.²⁷¹ Saadet Partisinin seçim beyannamelerinde Filistin konusu genellikle tekrar olmakla beraber öyle ya da böyle yer almıştır. Bu da Saadet Partisinin Filistin'e çok önem verdiği ve Filistin'i bir dava ve sevda haline getirdiğinin bir kanıtıdır.

3.5.2. Saadet Partisinin Filistinli Taraflara Bakışı

Milli Görüş Hareketinin ve temsilci partilerin, Filistinli siyasi partiler ile kuruluşundan bu yana çok sayıda karşılıklı ziyaretleri ve temasları olmuştur. Bu temaslar özellikle Saadet Partisi döneminde artmıştır. Her iki tarafın partileri arasındaki ilişkiler, hem Türkiye'de hem de Filistin'de heyetler arası yapılan ziyaretlerle daha da güçlendirilmiştir. Parti, FKÖ(Filistin Kurtuluş Örgütü) ile daha çok resmi ve devlet kabulü şeklinde temaslar gerçekleştirirken Filistin halkı tarafından meşruluğu daha çok kabul gören Hamas ile daha yoğun temaslar yaşanmıştır. Mayıs 2011 ve Ocak 2012 tarihlerinde Hamas yetkililerince SP'ye düzenlenen üst düzey ziyaretler bu duruma örnek gösterilebilir.²⁷²

Hamas lideri Filistin Başbakan'ı İsmail Haniye 2009 yılında Saadet Partisinin Filistin için düzenlediği mitinge telefon aracılığıyla katılarak kendisinin mitinge katılmadığını ama kalbinin onlarla olduğunu Filistin halkı adına Türk kardeşlerini selamladığını belirtmiştir.²⁷³ Milli Görüş Hareketinin Filistinli taraflar arasında en çok Hamas ile yakın işbirliğinde olduğu görülmekte iken İslami Cihat gibi örgütlerle Hamas'la olan ilişki düzeyinden uzaktır.²⁷⁴

3.5.3. Çağlayan Mitingi

2009 yılında dünya kamuoyunun önünde Filistin'de Sivil halka katliam uygulayan ve yüzlerce Müslümanı katleden İsrail saldırıları üzerine Milli Selamet Partisi, İstanbul Çağlayan Meydanı'nda büyük bir “ Filistin'e Destek” mitingi düzenlemiştir. Mitingde sağlık sorunları sebebiyle video konferans yolu ile katılan Erbakan, yaptığı konuşmada Filistin'de yaşanan insanlık trajedisine dikkat çekerek

²⁷¹ Saadet Partisi 2018 Seçim Beyannamesi, ss. 189-190

²⁷² Sayın, a.g.e., s. 212.

²⁷³ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/israili-telin-filistine-destek-mitingi-4723675> Erişim Tarihi: 21.08.2019.

²⁷⁴ Sayın, a.g.e., s. 212.

Müslümanların Filistin'deki geçmişi ve misyonuna vurgu yapmıştır.²⁷⁵ Necmettin Erbakan, Filistinlilerin İslam âlemi ve bütün insanlık için mücadele ettiğini işgalci İsrail'in Gazze halkına bir taraftan füze, bomba atarken diğer taraftan onları aç, ilaçsız, elektriksiz bırakarak yok etme planının olduğunu, son 15 gün içinde 484 Şehit ve 4000'nin üzerinde yaralı olduğunu hatırlatarak İsrail'in zulmünü bir kez daha haykırıştır. Erbakan, Filistin'deki zulmün durdurulması için İslam âlemi ve bütün insanlığı lafa değil aksiyon ve çözüme davet etmiştir. Söz konusu mitingde ABD'nin İsrail yanlısı politikasını eleştirerek “ ABD, İsrail'i çok seviyorsa, İsrail'e Amerika'da bir eyalet versin” diyerek tepki gösterir.²⁷⁶ Erbakan konuşmasının sonunda, mitinge katılanlara "Mukaddes şehrimiz Kudüs'ü, mukaddes mabedimiz Mescid-i Aksa'yı, İslam diyarı Gazze'yi, her türlü işgal ve tecavüzdten kurtarmak için, bütün İslam ve insanlık adına, bütün gücümüzle çalışacağımıza söz veriyoruz" diye yemin ettirdi.²⁷⁷ Saadet Partisi Filistin'e destek için birçok miting düzenlese de bu mitinge katılanların sayısının yüz binleri bulması ve ülke çapında ses getirmesi bakımından çok önem arz etmektedir. Bu ve benzeri mitinglerin parti tarafından düzenlenmesi, sürekli geçmişine ve misyonuna vurgu yaptığı Filistin'e verilen öneminin göstergesidir.

3.5.4. Mustafa Kamalak'ın Filistin Politikası

Necmettin Erbakan'ın vefatından sonra 10 Temmuz 2011 tarihli kurultayda Saadet Partisi Genel Başkanlığa seçilen Mustafa Kamalak, Filistin konusunda Erbakan'ı takip ederek Filistin'i her fırsatta savunmuştur. Genel Başkanlığı döneminde Filistin halkı tarafından meşruluğu daha çok kabul gören Hamas lideri ve kadrolarını Saadet Partisi binasında kabul ederek ikili ilişkilere hızlandırmıştır.²⁷⁸ Ocak 2012 tarihinde Filistin Başbakan'ı ve Hamas lideri İsmail Haniye, Kamalak'ı parti merkezinde ziyaret etti. Söz konusu ziyarette İslam âlemi ve Filistin'in durumu konuşularak İslam kardeşliğine vurgu yapıldı.²⁷⁹ Kamalak, Mart 2012 tarihinde

²⁷⁵ Sayın, a.g.e, s. 201.

²⁷⁶ <https://www.milligazete.com.tr/haber/970461/erbakan-hoca-ve-filistin-davasi> Erişim Tarihi: 22.08.2019.

²⁷⁷ <https://www.internethaber.com/erbakandan-filistin-yemini-173102h.htm> Erişim Tarihi: 22.08.2019.

²⁷⁸ Sayın, a.g.e, s. 212.

²⁷⁹ <https://www.internethaber.com/hamas-lideri-kamalaki-ziyaret-etti-393632h.htm> Erişim Tarihi: 22.08.2019.

Filistin'in Ankara Büyükelçisi Nebil Maruf'u makamında kabul ederek Filistin'in sorununa değinerek kardeşliğe vurgu yapmıştır. Kamalak İslam kardeşliğini savundukları için dört partilerinin kapandığını, Filistin'deki gelişmeleri yakından takip ettiklerini, bu dünyada herkese yetecek kadar yerin var olduğunu ancak ırkçı emperyalizmin sömürü gücünü kullanarak Filistin başta olmak üzere nice insanların ülkesini işgal ettiğini, İsrail'in planının Büyük İsrail kurmak olduğunu altını çizerek Filistin'i savunmuştur. Ayrıca Filistin topraklarının işgalden kurtuluşunun İslam aleminin birleşmesinden geçtiğini de sözlerine ekledi.²⁸⁰

Kamalak, Temmuz 2014 tarihinde İsrail'in Filistin'e karşı yapmış olduğu saldırıların ardından yaşanan insanlık dramının durdurulması için müdahale yapılması gerektiğini söyledi. Kamalak, "Türkiye'nin öncülüğünde derhal 'Filistin barış gücü' oluşturulmalıdır. Başta Türkiye ve İran olmak üzere İslam ülkelerinin tamamı bu barış gücüne asker vermelidir. Bu güç, İsrail'in her saldırısına misliyle karşılık verecek bir askeri teçhizat ile donatılmalıdır. Bu barış gücü, Gazzelilerin, Filistinlilerin can ve mal güvenliğini korumak için Gazze'ye konuşlandırılmalıdır." dedi.²⁸¹

Mustafa Kamalak, 13 Temmuz 2014 tarihinde Filistin davasına sahip çıkmak için Ayasofya Meydanı'nda Filistin'e destek mitingi düzenledi. Filistin'deki gözyaşların durması için bütün Müslüman yöneticilere seslenerek birlik ve beraberlik çağrısı yaptı. Kamalak mazlum milletin kanayan yaralarını silebilmek için "İsrail Kahrolsun" demekten geçmediğini bunu ancak Müslümanların birleşerek çözebileceğini ilan etti.²⁸²

Yukarıdaki kaynaklardan anlaşılacağı üzere Mustafa Kamalak da Erbakan gibi Filistin davasına sahip çıkarak gerek Filistinli üst düzey kabullerinde gerekse Filistin'i savunmak için düzenlediği mitinglerde Filistin'in işgalden kurtuluşu için Müslümanların birleşmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.

²⁸⁰ <https://www.milligazete.com.tr/haber/1098925/sinirlar-ayri-olsa-da-gonullerimiz-bir> Erişim Tarihi: 01.09.2019.

²⁸¹ <https://www.haberler.com/kamalak-turkiye-onculugunde-filistin-baris-gucu-6280055-haberi/> Erişim Tarihi: 02.09.2019.

²⁸² <http://www.iha.com.tr/tokat-haberleri/saadet-partisi-ayasofya-meydaninda-filistine-destek-mitingi-duzenledi-tokat-814616/> Erişim Tarihi: 15.09.2019.

3.5.5. Temel Karamollaoğlu'nun Filistin Politikası

30 Ekim 2016 tarihinde Saadet Partisi genel başkanlığına seçilen Temel Karamollaoğlu partinin eski başkanları gibi Filistin meselesi gündeminde olmuş ve her fırsatta Filistin'i savunmuştur. Nitekim 16.05.2016 tarihinde Yusuf Sayınla yaptığı mülakatta Filistin davasına nasıl baktığı sorusuna şu şekilde cevap vermiştir: “Biz bir defa Filistin’de meydana gelen hadiseleri topyekûn hem uluslar arası hukuka hem de insan haklarına hem de bölgeye çok büyük bir haksızlık olduğuna ve getirdiğine inanıyoruz.” diyerek Filistin’deki işgale karşı çıkmıştır. Karamollaoğlu Siyonizm’in Filistin’de haksız bir şekilde toprak iddia ettiklerini vurguladıktan sonra Osmanlı döneminde Filistin’de yaşayan Yahudi ve Hıristiyanların ibadet ve yaşantılarına hiç müdahale edilmediğini altını çizer.²⁸³ Karamollaoğlu 1947 yılında Filistin topraklarında kurulan İsrail devletini ABD’nin baskısıyla BM’de kabul edildiğini prensip itibarıyla böyle bir devletin var olmaması gerektiğini bildirdikten sonra Müslüman ülkelerin arasından İsrail’i ilk tanıyan ülkenin Türkiye olduğunu beyan ederek bu duruma çok üzülüğünü aktarmıştır. Ayrıca bu gün bile Filistin topraklarının işgal edildiğini bu duruma kimsenin sesi çıkmadığını, Filistin’in BM’de doğru dürüst temsil edilmediğini, İslam ülkelerine düşen bu duruma rıza göstermemesi gerektiğini altını çizer.²⁸⁴

Karamollaoğlu 14 Mayıs 2018 tarihinde ABD Büyükelçiliği’nin Tel-Aviv’den Kudüs’e taşınması üzerine ABD ile İsrail’e tepki göstererek Filistin halkına destek verdi. Parti lideri Kudüs’ün bir İslam şehri olduğunu ve öyle kalmaya devam edeceğini, Kudüs’ün İslam Dünyası’nın onuru ve şerefi olduğunu ifade etti. Karamollaoğlu bütün İslam ülkelerinin Kudüs’ü doğusuyla batısıyla Filistin’in başkenti ilan etmesi gerektiğini vurguladı.²⁸⁵

Saadet Partisinin Genel Başkanı Temel Karamollaoğlu Milli Görüş Hareketin lideri Necmettin Erbakan gibi Filistin konusunda hassas ve her fırsatta savunmuş ve İsrail’i bir devlet olmaması gerektiği düşüncesini de paylaşmıştır.

²⁸³ Sayın, a.g.e., s. 218-219.

²⁸⁴ Sayın, a.g.e., ss. 220-225.

²⁸⁵ <http://www.islamianaliz.com/h/65228/temel-karamollaoğlu-kudüs-islam-dünyasının-namusudur>

Erişim Tarihi: 15.09.2019.

SONUÇ

XVIII. ve XIX. yüzyıllar arası İslam dünyası, Batıya karşı sahip olduğu üstünlüğü kaybetme sürecine girerek bir çözümlü, yenilgi ve gerilemeye maruz kalmıştır. İslamcılık düşüncesi İslam alemini bu durumdan kurtarmak amacına matuf ortaya atılarak kullanılmaya başlanmıştır. İslamcılık düşüncesi II. Abdülhamid Han döneminde İttihad-ı İslam adıyla dış politikada kullanılmıştır. II. Meşrutiyet sonrası düşünce hareketi haline dönüşerek gelişmiş ve Batı taklitçiliğinin bırakılması istenmiştir. Onun yerine İslam birliği formülü ikame edilmeye çalışılmıştır. Cumhuriyet döneminde İslamcılık zayıflamış, İslamcı kesimler de yer altına indirilerek herhangi bir siyasal faaliyette bulunmalarına izin verilmemiştir. Çok partili döneme geçilmesiyle beraber İslamcı kesim yeniden siyasete dönmeye başlamış ve 1970'li yıllarda Milli Görüş Hareketi adı altında İslam'ı referans gösteren partiler kurulmaya başlayarak II. nesil İslamcılığı temsil etmişlerdir. Necmettin Erbakan akademisyen ve İslamcı kimliğiyle siyasete atılarak hem iç hem de dış politika alanında diğer lider ve siyasilerden daha farklı bir yol izlemiştir. İzlediği farklı yol sebebiyle bütün dikkatleri kendi üzerine çekmeyi başararak en çok konuşulan liderlerden olmuştur. Dış politika uygulamasının milli, bağımsız ve özellikle şahsiyetli olması gerektiğine vurgu yaparak Milli Görüşçülerin bu ilkeler üzerinde olduğunu diğer partilere mensup liderler ve siyasilerin Batı taklitçisi olduğunu iddia etmiş ve onların izledikleri dış politika ve uygulamasının şahsiyetsiz olduğunun altını çizerek İslamcı bir söylem geliştirmiştir.

Necmettin Erbakan, başarılı bir akademisyenlik hayatından sonra siyasi hayatta başbakan, başbakan yardımcısı, bakan, milletvekili gibi birçok görevi üstlenirken koalisyon hükümetlerine katılarak dış politika alanında farklı başarılarla imza atmıştır. 1970'li yıllarda aktif siyasete atılan Erbakan 1973 seçimlerinde %12 oy alarak CHP ile koalisyon kurmuştur. Bu dönemde dış politika alanında Türkiye Cumhuriyetinin dış alanda ilk müdahalesi olan Kıbrıs Barış Harekatı başlatılmıştır. Bu harekette her ne kadar Bülent Ecevit'in rolü olsa da Necmettin Erbakan koalisyon hükümetinin bir kanadı olarak en çok çabayı gösteren ve bu hareket için Ecevit'i ikna etmeyi başararak adeta Kıbrıs Barış Harekatının fatihi olarak kabul edilmiştir.

İslam birliğine çok önem veren Refah Partisi'nin lideri İslamcı Necmettin Erbakan 1996 yılında başbakanlık görevi sırasında ilk seyahatini Uzakdoğu Müslüman ülkelerine yaparak D-8'in temelini atmıştır. Bu ziyaretten kısa bir süre sonra D-8'i kurarak ilk toplantısını İstanbul'da yapmıştır. İslam Birliğinin kurulmasını isteyen Erbakan en çok eleştiriyi İsrail, ABD ve AB'ye yaparak Müslüman ülkelerin bu ülkelere bağımlılıktan kurtulması gerektiğine vurgu yapmıştır. Fakat 1996 yılında iktidara gelince askeri kanadın baskısı sonucu istemediği halde İsrail ile ilişkileri devam ettirmiştir. Bu dönemde ABD'nin öncülüğünde Kuzey Irak'ta faaliyet gösteren çekiç gücü tamamen ortadan kaldırılamasa da Erbakan'ın baskısıyla askeri birlikler Türkiye topraklarına çekilerek sadece hava operasyonuna izin verilmiş ve keşif gücü olarak isim değişikliğine gidilmiştir.

Milli Görüşün lideri Erbakan ve Milli Görüşçüler, parti programına bağlı kalarak sadece Türkiye'nin Ortak Pazar veya AB'ye üye oluş sürecinde farklı yaklaşımlarda bulunarak kimi zaman çelişkiye düşmüşlerdir. Necmettin Erbakan İslamcı olmanın gereği olarak ilk başlarda Türkiye'nin Hıristiyan birliği olan AB'ye girmesine sıcak bakmıyordu. Bunun sebebini de Avrupa Birliğinin sisteminde faizin ve zulmün var olduğu şeklinde ifade ediyordu. Milli Görüşün İslamcı partileri İslamcılık söylemleri nedeniyle bir bir kapatılınca başta Erbakan olmak üzere parti yetkilileri de daha önceki söylemlerinden vazgeçmek durumunda kalmışlardır. Böylece AB'nin Hıristiyan birliği olmadığı gerekçesiyle Türkiye'nin AB'ye girmesinde herhangi bir sakınca görmediklerini açıklamışlardır. Oysa daha önce Erbakan, AB'ye girilmemesi gerektiğinin sebebini faiz ve zulüm olarak göstermiştir. Bu nedendir ki Avrupa Birliğindeki sistemde faiz ve zulmün hala varoluşundan hareketle Erbakan'ın çelişkiye düştüğü söylenebilir. Erbakan başta olmak üzere Milli Görüşçüleri bu görüşe sevk eden faktörlerin siyasi faktörler olduğu söylenebilir. Nitekim SP döneminde Türkiye'nin AB'ye girmemesi görüşüne tekrar dönülmüştür. Türkiye'nin AB'ye girmemesi gerektiği görüşünün haklılığını, AB'nin Türkiye'yi yıllardır oyalaması ve bu konuda AB tarafından olumsuz açıklamalarda bulunulması göstermektedir.

Milli Görüş Hareketi adı altında kurulan İslamcı partiler İslamcı ideolojiye uygun olarak Filistin davasına sahip çıkmıştır. MNP, İsrail'i Filistin'in işgalcisi olarak görmüş ve Kudüs topraklarından çekilmesi gerektiğini savunmuştur. MSP, Filistin davasına sahip çıkmadığı için Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen'i düşürmüş ve Konya Kudüs mitingi düzenlediği için MSP kapatılmıştır. Erbakan, 1996 yılında Refahyol Hükümeti olarak Oslo anlaşmasına binaen Filistin'in el Halil bölgesine barış gücü niteliğinde asker göndermiştir. FP, bu dönemde Batıya karşı söylemlerden kaçınsa da Filistin meselesine yakından ilgilenecek İsrail karşı söyleme devam etmiştir. SP, döneminde ise Filistin meselesi artık partinin seçim beyannamelerinde yerini alarak daha da önem kazanmıştır. Milli Görüş partilerinin Filistin'i bir dava haline getirerek savunması toplumda farkındalık oluşturmuştur. Erbakan, Filistin'in işgalcisi olan İsrail'i kötülüğün kaynağı olarak görmüş ve Büyük İsrail projesini sürekli anlatmaktan kaçınmamıştır. Milli Görüş Genel Başkanları içerisinde Filistin'i en çok savunup İsrail'i eleştiren Erbakan olmuştur. Filistin'in derhal bağımsız bir ülke olarak tanınması gerektiği görüşünü savunmuştur.

Erbakan'ın vefatından sonra Saadet Partisi Genel Başkanı olarak seçilen Mustafa Kamalak Filistin'in İşgalini kabul etmemekle beraber Erbakan'dan farklı olarak İsrail'e karşı söylemin fayda vermeyeceğini dile getirmiştir. Bu sorunu ancak İslam Ülkelerinin birleşmesiyle halledilebileceğini savunmuştur. Ayrıca Kamalak'ın başkanlık yaptığı dönemde Filistin liderleriyle karşılıklı ziyaretler daha sıkı bir şekilde gerçekleşmiştir.

Temel Karamollaoğlu ise Filistin meselesini Erbakan gibi çok ciddiye alarak İsrail'in zulmüne karşı İslam barış gücü oluşturulup Filistin'e gönderilmesi gerektiğini bildirmiştir. Karamollaoğlu 14 Mayıs 2018 tarihinde ABD Büyükelçiliği'nin Tel-Aviv'den Kudüs'e taşınması üzerine ABD ile İsrail'e tepki göstererek Kudüs'ün doğusuyla batısıyla Filistin'in başkenti ilan edilmesi gerektiği ilan etti.

Sonuç olarak Milli Görüş Hareketinin hem muhalefet hem iktidarda ortak olduğu dönemde Batı yanlısı dış politikadan saparak İslamcı politika uygulamaya çalıştığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

AĞAOĞLU, Ahmet, Serbest Fırkalar, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.

AKGÜL, Abdullah, “Yahudi Sözüyle ve Gözüyle Erbakan”, *Milli Çözüm Dergisi*, Mart 2010.

AKGÜL, Ahmet *Dünyanın Değişimi ve Erbakan Devrimi*, Doğuş Yayınları, İstanbul 1995.

AKNUR, Müge ve **ERSOY**, Rezzan, “Siyasi Partiler ve Türk Dış Politikası”, *Dış Politika Teorileri Bağlamında Türk Dış Politikasının Analizi*, ed. Ertan Efeğil ve M. Seyfettin Erol, Barış Platin Yayınları, Ankara, 2012.

ALAN, Bülent, *D-8 Yeni Bir Dünya*, Yörünge Yayınları, ts.

ARIK, Umut, “Kıbrıs Krizi”, *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran 2011.

AŞGIN, Halil İbrahim, *Din ve Siyaset İlişkisi Bağlamında Milli Görüş Hareketi*, Hiti Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çorum 2018.

AYATA, Ali ve **ERCAN**, Murat, “Soğuk Savaş Sonrası Ortaya Çıkan Bölgesel Sorunlar Bağlamında Türkiye- ABD İlişkilerinin Kazandığı Yeni Boyutlar” *Bilgi*, Sayı. 15, 2007.

BAŞDEMİR, Hasan, “İslamcılık”, *Siyasi İdeolojiler*, der: B. Kalkan, H.Y. Başdemir, Adres Yayınları, Ankara 2017.

BULAÇ, Ali, “İktidar Mücadelesinde İslam’da Meşruiyet Arıyorlar”, *Nokta Dergisi*, S.5-13, 1997, İstanbul.

BULAÇ, Ali “İslam’ın Üç Siyaset Tarzı Veya İslam’ın Üç Nesli”, *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce* Cilt 6, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.

ÇAHA, Ömer, “Milli Görüş Hareketinin Kuruluşu”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı:19/3, 2017.

ÇAKIR, Ruşen “Milli Görüş Hareketi”, *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce*, Ed. Tanıl, Bora-Murat, Gültekingil, Cilt. VI. 2004.

ÇAM, Serdar, , *Başbakan Prof. Dr. Necmettin Erbakan’ın ile Mısır-Libya-Nijerya Gezisi*, Müsiad,byy, ts.

ÇAYHAN, Esra, *Dünden Bugüne Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve Siyasal Partilerin Konuya Bakışı*, İstanbul, 1997.

DAĞI, İhsan, D. *Orta Doğu’da İslam ve Siyaset*, 1.Baskı, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 1998.

DOĞAN, D. Mehmet, “ İslamcılık: Bir Adlandırma Meselesi”, *Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi Sempozyum Tebliğleri*, der: İ. Kara; A. Öz, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2013.

ERBAKAN, Necmettin, *Davam*, 6. Baskı, Ankara, 2014.

ERBAKAN, Necmettin, *Türkiye'nin Temel Meseleleri*, 1. Baskı, Rehber Yayıncılık, Ankara 1991.

ERBAKAN, Necmettin, *Körfez Krizi Emperyalizm ve Petrol*, Ankara, 1991.

ERBAKAN, Necmettin, İslam Birliği, Haz. Tacettin Çetinkaya, 3. Baskı, MGV Yayınları, 2017.

ERKİLET, Alev, “II. Dünya Savaşı Sonrası Şartlarda ‘Arı-Duru’ Bir İslam Anlayışı: Ercümend Özkan, İktibas ve İslam Partisi Deneyimi”, *Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi Sempozyum Tebliğleri*, Der. İ. Kara, A. Öz, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2013.

ERKİLET, Alev. *Mazlum Doğu'nun Mağrur Çocukları: İslamcı Portreler ve Türkiye’de İslamcılığın Seyri*, Büyüyenay Yayınları, İstanbul, 2015.

GÜLER, Ayşegül Soğuk Savaş Sonrası Türkiye ABD ilişkileri: Bölgesel ve Küresel Etkileşim, *NEÜSBE*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2012.

GÜLER, Yavuz, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi”, *G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt. V, Sayı. 1, 2004.

HALE, William, *Türk Dış Politikası 1774-2000*, çev. Petek, Demir, İstanbul, 2003.

HASIRCI, Metin, *Bitmeyen mücadele Erbakan*, 7. Baskı, Yeni Dünyaya Yayıncılık, İstanbul, 2008.

HEYWOOD, Andrew, *Siyasetin Temel Kavramları*, çev: Hayrettin Özler, Adres Yayınları, Ankara, 2012.

İNALCIK, Halil, Devlet-i Âliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar, VI, 1. Baskı, İstanbul 2016.

İNCEOĞLU, Efecan, *Türkiye’de Siyasal İslamcılığın Evrimi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tez), Ankara, 2009.

KARA, İsmail Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi, C. I-II, Dergah Yayınları, İstanbul, 2011.

KARATEPE, Şükrü, *Siyasi İdeolojiler*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2014.

KARPAT, Kemal Haşim, *Türk Siyasi Tarihi Siyasal Sistemin Evrimi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011.

KARPAT, Kemal. H. İslam’ın Siyasallaşması, Çev. Şiar Yalçın, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2001.

KOCABAŞ, Süleyman , *Refahiyol Hükümeti Sonunun Perde Arkası*, Vatan Yayınları, İstanbul, 1997.

KUTLU, Sönmez vd..., *İslam Düşünce Ekolleri*, Ankara, 2006.

DOSTER, Barış, *Liderlerin Dış Politika Felsefesi ve Uygulamaları*, Ed. Haydar Çakmak, 1. Baskı, Doğu Kitapevi, İstanbul, 2013.

MAVİŞ, Nazim, *Türk Siyasal Yaşamında Milli Görüşün Doğuşu MNP*, Keşif Yayınları, byy, ts.

MICHELANGELO, Guida, **ÇAHA**, Ömer, “İslamcılık”, *Dünyada ve Türkiye’de Siyasal İdeolojiler*, der. Ö. Çaha, Orion Kitabevi, Ankara, 2013.

Milli Nizam Partisi Niçin Kapatıldı, Vasika Yayınları, 1.Baskı, Ankara, 1990.

Milli Nizam Partisi Program ve Tüzük, Haktanır Basımevi, İstanbul.

Milli Selamet Partisi Seçim Beyannamesi, Fatih Yayınevi Matbaası, İstanbul, 1973.

NEZİROĞLU, İbrahim ve **YILMAZ**, Tuncer, *Başbakanlarımız ve Genel Kurul Konuşmaları*, TBMM Basımevi, Ankara, 2014.

ÖKE, M. Kemal, *Tarihten Günümüze Filistin Sorunu ve Türkler (1888-1980)*, Ankara 1987.

ÖZ, Asım, “Bütünlüklü Olarak Değerlendirdiğimiz Zaman Milli Görüş Bir Perspektif, Bir Model Önerisi Sunuyordu”, *Umran*, Sayı:200 Nisan 2011..

ÖZYANIK, Seçil, *Refahyol Hükümetinin Dış Politikası*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005.

POYRAZ, Farhrettin, “Milli Nizam Partisinden AK parti’ye”, *İttihat ve Terekiden Günümüze Siyasal Partiler*, Ed: Turgay Uzun, Orion Kitabevi Ankara, 2013.

ŞENTÜR, Hulusi, *İslamcılık- Türkiye’de İslamcı Oluşumlar ve Siyaset*, Çıra Yayınları, İstanbul, 2011.

TBMM Tutanak Dergisi, C.21, 59. Birleşim, 1997.

TEKİN, Yusuf ve **OKUTAN**, M. Çağatay, *Türk Siyasal Hayatı*, Orion Kitabevi, Ankara, 2015.

TİRYALİ, Emine “Refahyol Hükümetinin Ortadoğu’ya Yönelik Dış Politikası”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl.16, Sayı. 31, Bahar 2017.

TUNAYA, Tarık, Z., *İslamcılık Cereyanı*, Baha Matbaası, İstanbul, 1962.

TÜRK, Resul, “Türkiye’de siyasal İslam’ın Örgütlenme Faaliyetler”, *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, Sayı:3, 2015.

TUTAR, Hilmi, *Türk Siyasetinde Sancılı Yıllar*, Bizim Kitaplar, İstanbul, 2007.

ULUTAŞ, Alptan, *I. ve II. Körfez Savaşlarının Türkiye’ye Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü*, İzmir, 2006.

UYAR, Hakan, *Türkiye’de Siyasal Partiler*, Es Yayınları, İstanbul, 2013.

VATANSEVER, Müge, “Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi” *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XII, Özel Sayı, 2010.

SAYIN, Yusuf, “Saadet Partisi ve Milli Görüş Hareketi”, *Filistin Meselesi: Türkiye’de Siyasi Partilerin Yaklaşımları*, editör: Gökhan Bozbaş, 1. Baskı, Tezkire, İstanbul, 2017.

UZER, Umut, “Türkiye-İsrail İlişkilerinde Bunalım”, *Ortadoğu Etütleri Dergisi*, Cilt.2, Sayı. 2, Ocak-2011.

YAVUZ, Hakan, *Modernleşen Müslümanlar: Nurcular, Nakşiler, Milli Görüş ve AK Parti*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005.

YAVUZ, M. Hakan, “ Milli Görüş Hareketi: Muhalif ve Modernist Gelenek”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşüncesi*, Ed. Tanıl, Bora-Murat, Gültekingil, VI, 2004.

YILDIZ, Murat, “Türk Dış Politikasında Prof. Dr. Necmettin Erbakan’ın Politik Vizyon Etkisi”, *International Periodical for the Language and History of Turkish or turkic*, Sayı.12/8. Ankara, 2018.

YILMAZ, M, Küçük, Türkiye’de Siyasal Katılım Tek Partiden AK Parti’ye Siyasal İslam ve Demokrasi Tartışmaları, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2010.

YILMAZ, Nuh “İslamcılık, AKP, Siyaset”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, Ed. Tanıl, Bora-Murat, Gültekingil VI, 2004.

YALÇIN, Soner, *Erbakan Eziyet edilerek Yalnızlığa Yükseltilen Bir Siyasal Liderin Portresi*, 6. Baskı, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2018.

İnternet Kaynakları

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/05/160522_ingiltere_turkler_ab_r_eferandum (Erişim Tarihi:10.06.2018).

<http://www.adimlardergisi.com/necmettin-erbakan-akpyi-israil-kurdu-video/>, (Erişim Tarihi: 12.06.2018).

http://www.el-aziz.com/cadir_krizinin_sirri_cozuldu_haber1149.html Erişim Tarihi:11.06.2018.

<http://www.star.com.tr/guncel/d8-ulkeleri-hangileri-d8-nedir-haber-1266345/>, (Erişim Tarihi: 10.06.2018).

<https://tebyin.wordpress.com/2013/05/16/erbakan-siyasal-islam-ve-islamcilik/> Erişim Tarihi: 04,18,2019

<http://www.star.com.tr/guncel/d8-ulkeleri-hangileri-d8-nedir-haber-1266345/> Erişim Tarihi: (10.06.2018).

<https://www.internethaber.com/erbakandan-filistin-yemini-173102h.htm> Erişim Tarihi: 22.08. 2019

<https://www.milligazete.com.tr/haber/970461/erbakan-hoca-ve-filistin-davasi> Erişim Tarihi: 22.2019.

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/israili-telin-filistine-destek-mitingi-4723675> Erişim Tarihi: 21.08.2019.

<https://www.evrensel.net/haber/122824/israil-ile-anlasmamiz-yanlisti> Erişim Tarihi: 20. 08.2019.

<http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/0acac7b9-4875-4c09-a89d-16336ed73728?excludeGerekce=False&wordsOnly=False> Erişim Tarihi: 18.08.2019.

<http://www.muslimport.com/abdullah-azzam-erbakan-islami-uyanisi-sagladi-4656h.htm> Erişim Tarihi: 16.08.2019.

<https://www.milligazete.com.tr/haber/970369/erbakan-hoca-ve-filistin-davasi-2> Erişim Tarihi: 16.08.2019.

<https://www.milligazete.com.tr/haber/885481/erbakan-israille-gizli-gizli-gorusen-bakani-nasil-dusurdu> : Erişim Tarihi: 15.08.2019

<https://www.internethaber.com/hamas-lideri-kamalaki-ziyaret-etti-393632h.htm> Erişim Tarihi: 01.09.2019.

<https://www.milligazete.com.tr/haber/1098925/sinirlar-ayri-olsa-da-gonullerimiz-bir> Erişim Tarihi: 01.09.2019.

<https://www.haberler.com/kamalak-turkiye-onculugunde-filistin-baris-gucu-6280055-haberi/> Erişim Tarihi: 02.09.2019.

<http://www.iha.com.tr/tokat-haberleri/saadet-partisi-ayasofya-meydaninda-filistine-destek-mitingi-duzenledi-tokat-814616/> Erişim Tarihi: 15.09.2019.

<http://www.islamianaliz.com/h/65228/temel-karamollaoglu-kudus-islam-dunyasinin-namusudur> Erişim Tarihi: 15.09.2019.

Saadet Partisi 2002 Seçim Beyannamesi
<https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE> Erişim Tarihi: 20.08.2019

Saadet Partisi 2007 Seçim Beyannamesi.
http://kurzman.unc.edu/files/2011/06/Saadet_Partisi_2007_beyan_a. Erişim Tarihi: 15.08.2019.

Saadet Partisi 2011 Seçim Beyannamesi
http://www.esam.org.tr/pdfler/siyasi_dokumanlar/5%20SP/sp_2011_secim_beyanmesi.pdf Erişim Tarihi : 15.08.2019

Saadet Partisi 2015 Seçim Beyannamesi, http://www.saadet.org.tr/parti-programi_k18. Erişim Tarihi: 15.08.2019.

Saadet Partisi 2018 Seçim Beyannamesi <https://saadet.org.tr/wp-content/uploads/2018/12/1528900020beianname.pdf> Erişim Tarihi: 18.08.2019.